

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

Etnonyma *Rom* a *cikán* v českém jazykovém prostředí

Ethnonyms „Rom“ and „Cikán“ in Czech Language Culture

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Autorka diplomové práce: Drahoslava Královcová

Čapkova 8, 679 61 Letovice

Český jazyk a literatura – základy společenských

věd, 7. ročník

prezenční studium

Datum odevzdání: listopad 2009

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

Drahlava Královová

Etnonyma *Rom* a *cikán* v českém jazykovém prostředí

Ethnonyms „Rom“ and „Cikán“ in Czech Language Culture

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

2009

Tímto prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Etnonyma *Rom* a *cikán* v českém jazykovém prostředí zpracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 3. 11. 2009

.....

Drahoslava Královcová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D., za cenné rady a čas, který mi věnoval, Mgr. Jakubu Kráčmarovi za pomoc s grafickou úpravou mé práce a psychickou podporu, vedení ZŠ Grafická za umožnění průzkumu u žáků, dále všem respondentům průzkumu a v neposlední řadě také svým rodičům za trpělivost a podporu v průběhu mého studia na UK PedF.

Obsah

Obsah.....	4
I. Úvod.....	8
1. Charakteristika této diplomové práce – výběr tématu, cíle, prameny, struktura	8
2. Teoretické východisko – Rozdíl mezi etnonymy <i>cikán</i> a <i>Rom</i> z hlediska jejich původu a užívání.....	9
II. Obraz slova <i>cikán</i> a <i>Rom</i> v různých typech lexikografických pramenů	11
1. Způsob zpracování hesel <i>cikán</i> a <i>Rom</i> ve slovnících	12
1.1. Shrnutí.....	15
2. Informace o slovech <i>Cikán</i> a <i>Rom</i> z jiných lexikografických pramenů	16
2.1. Zařazení slov <i>cikán</i> a <i>Rom</i> v tezauru	16
2.1.1. Shrnutí.....	18
2.2. <i>Cikán</i> ve frazeologii.....	18
2.2.1. <i>Cikán</i> v příslovích	18
2.2.1.1. Vnější charakteristika.....	18
2.2.1.2. Vnitřní charakteristika – povaha, vlastnosti:.....	20
2.2.2. <i>Cikán</i> a <i>Rom</i> – frazémy nevětné	21
2.2.2.1. Vnější charakteristika.....	21
2.2.2.2. Vnitřní charakteristika – povaha, vlastnosti:.....	22
2.2.3. Shrnutí.....	23
2.3. Nespisovné výrazy označující příslušníky romského etnika	23
2.3.1. Pojmenování na základě metafory	23
2.3.2. Slohotvorné principy při vzniku pojmenování příslušníků romského etnika	24
2.3.3. Shrnutí.....	25
2.4. Frekvence slov <i>cikán</i> a <i>Rom</i>	25
2.4.1. Výraz <i>cikán/cikánka/cikánský</i> v FSSDT.....	26
2.4.2. FSC.....	26
2.4.2.1. Frekvence slova <i>Rom</i>	26
2.4.2.2. Frekvence slova <i>cikán</i> a jeho odvozenin	27
2.4.2.3. Srovnání frekvence slov <i>cikán</i> a <i>Rom</i> v rámci jednotlivých literárních oblastí	27
2.4.3. FSMČ.....	29
2.4.4. Shrnutí.....	29
III. Výzkum v Českém národním korpusu.....	30

1.	Časový vývoj užívání etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i> a jejich odvozenin.....	30
1.1.	Časový vývoj užívání etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i> a jejich odvozenin v rámci publicistiky	31
1.1.1.	Etnonymum <i>Rom</i> a <i>cikán</i>	31
1.1.1.1.	Výskyt etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i> v jednotlivých letech v období 1989–2004.....	31
1.1.1.2.	Způsob užití etnonyma <i>cikán</i> v období 2002–2004.....	32
1.1.2.	Adjektiva <i>romský</i> a <i>cikánský</i>	33
1.1.2.1.	Výskyt adjektiv <i>romský</i> a <i>cikánský</i> v jednotlivých letech v období 1989–2004... ..	33
1.1.3.	Přechýlená substantiva <i>Romka</i> a <i>cikánka</i>	35
1.1.3.1.	Výskyt přechýlených substantiv <i>Romka</i> a <i>cikánka</i> v jednotlivých letech v období 1989–2004.....	35
1.1.3.2.	Způsob užití etnonyma <i>cikánka</i> v období 2002–2004	36
1.2.	Časový vývoj užívání etnonyma <i>Rom</i> a jeho odvozenin podle korpusu syn2005.....	37
1.2.1.	Časový vývoj užívání etnonyma <i>Rom</i> a adjektiva <i>romský</i>	37
2.	Výskyt etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i> a jejich odvozenin v různých typech textů	39
2.1.	Slova <i>Rom</i> a <i>romský</i>	40
2.2.	Slova <i>cikán</i> , <i>cikánský</i> , <i>cikánka</i>	41
2.3.	Výskyt etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i> a jejich odvozenin v názvech beletristických děl	44
2.4.	Etnonyma <i>Rom</i> a <i>cikán</i> a jejich odvozeniny v soukromé korespondenci.....	45
2.4.1.	Shrnutí.....	46
2.5.	Etnonymum <i>cikán</i> a jeho odvozeniny v mluveném jazyce.....	47
2.5.1.	Shrnutí.....	49
2.6.	Etnonymum <i>Rom</i> a <i>cikán</i> v textech ultrapravicových uskupení a romských organizací ..	49
2.6.1.	Shrnutí.....	51
3.	Kolokabilita etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i> a jejich odvozenin	52
3.1.	Adjektivní kolokace.....	52
3.1.1.	Etnonyma <i>Rom</i> a <i>cikán</i>	52
3.1.1.1.	Etnonymum <i>Rom</i>	52
3.1.1.2.	Etnonymum <i>cikán</i>	55
3.1.1.3.	Srovnání kolokability etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i>	56
3.1.2.	Feminina <i>Romka</i> a <i>cikánka</i>	56
3.1.2.1.	Femininum <i>Romka</i>	56
3.1.2.2.	Femininum <i>cikánka</i>	57
3.1.2.3.	Srovnání kolokability feminin <i>Romka</i> a <i>cikánka</i>	58
3.2.	Verbální kolokace etnonym <i>Rom</i> a <i>cikán</i> a jejich odvozenin	58
3.2.1.	Etnonymum <i>Rom</i> a femininum <i>Romka</i>	58
3.2.2.	Etnonymum <i>cikán</i> a femininum <i>cikánka</i>	60

3.2.3.	Shrnutí.....	60
3.3.	<i>Romové jsou, chtějí, musí</i> – analýza větných konstrukcí	61
3.3.1.	Větná konstrukce <i>Romové jsou/nejsou</i> + adjektivum/substantivum	61
3.3.1.1.	<i>Romové jsou/nejsou</i> + adjektivum	61
3.3.1.2.	<i>Romové jsou/nejsou</i> + substantivum	62
3.3.2.	Větná konstrukce <i>Romové chtějí</i> + verbum.....	63
3.3.3.	Větná konstrukce <i>Romové musí</i> + verbum.....	65
3.4.	Adjektiva <i>romský</i> a <i>cikánský</i>	67
3.4.1.	Adjektivum <i>romský</i>	67
3.4.2.	Adjektivum <i>cikánský</i>	68
3.4.3.	Srovnání kolokability adjektiv <i>romský</i> a <i>cikánský</i>	69
IV.	Obraz a sebeobraz příslušníků romského etnika	70
1.	Příslušníci romského etnika v písních	70
1.1.	Vnější obraz příslušníků romského etnika	71
1.2.	„Vnitřní obraz“ příslušníků romského etnika	73
1.3.	Sebeobraz příslušníků romského etnika	76
1.4.	Shrnutí.....	78
2.	Obraz Romů u rodilých českých mluvčích a identifikace příslušníků romského etnika s etnonymy <i>cikán</i> a <i>Rom</i>	79
2.1.	Obraz příslušníků romského etnika	79
2.2.	Postoj Romů k oběma etnonymům	82
2.2.1.	Celkový poměr mezi zvolenými etnonymy	83
2.2.2.	Rozdíl v preferenci konkrétního etnonyma podle pohlaví respondentů	84
2.2.3.	Rozdíl v preferenci konkrétního etnonyma podle věku respondentů	85
2.2.4.	Shrnutí.....	86
IV.	Závěr.....	87
V.	Přílohy	91
1.	Slovníková hesla	91
1.1.	Jungmannův česko-německý slovník.....	91
1.2.	Ottův slovník naučný	93
2.	Seznam – Literární díla obsahující etnonymum <i>cikán/cigán</i> nebo jejich odvozeniny	95
3.	Tabulky verbálních kolokací.....	98
4.	Formulář dotazníku	101
VI.	Zkratky	102
VII.	Prameny a zdroje	104

Český národní korpus	104
Literatura	105
Internet.....	107

I. Úvod

1. Charakteristika této diplomové práce – výběr tématu, cíle, prameny, struktura

Při výběru tématu diplomové práce jsem vycházela ze své osobní zkušenosti na ZŠ Grafická v Praze, kde působím jako učitelka angličtiny. Tato škola je specifická skladbou žactva – přes 85 % z celkového počtu žáků tvoří Romové. S problémem vhodného užívání etnonym *Cikán* a *Rom* se tedy v praxi setkávám neustále. Zpočátku jsem se při komunikaci ve vyučování i mimo ně striktně držela politicky korektního pojmenování *Romové*. Po čase jsem však vypožorovala, že romské děti užívají obě možná etnonyma – jak *Cikán* (respektive *Cigán*), tak *Rom*. Toto zjištění ve mně probudilo zájem věnovat se těmto etnonymům i ve své diplomové práci.

Mým cílem bylo zjistit skutečné vyznění slova *cikán*, jež bývá často považováno za pejorativum, dále charakterizovat proces uplatňování principu politické korektnosti v případě dvojice etnonym *Cikán* – *Rom* a srovnat konkurenceschopnost obou etnonym a jejich odvozenin. Jednalo se mi také o zachycení prototypů a stereotypů při vnímání příslušníků romského etnika a o zjištění postoje k užívání etnonym *Cikán* a *Rom* u Romů samotných.

Při zpracování tématu jsem se potýkala především s nedostatkem pramenů. K samotným etnonymům *Cikán* a *Rom* jsem našla pouze články *Jsou Romové Cikáni?* a *Co znamená Rom?* Mileny Hübschmannové¹ v časopise *Čeština doma i ve světě*, zabývající se etymologií a významy obou slov, a dále články od Lucie Hašové *Romové, nebo Cikáni? – výsledky dotazníkového průzkumu a Romové v písničkách* v časopise *Naše řeč*, které se staly inspirací pro mé vlastní zkoumání. Ostatní prameny pro mě představovaly pouze doplňkové zdroje informací.

Jazykový materiál jsem čerpala z Českého národního korpusu, který mi poskytl data, jež jsou v práci interpretována a zpracována ve formě grafů a tabulek. Dále jsem vycházela z lexikografických pramenů, zejména pak ze slovníků, v nichž jsem zkoumala slovníková hesla. Při zjišťování stereotypů, ale i sebeobrazu Romů jsem rozebírala vybrané písňové texty získané především na internetu. V kapitolách zabývajících se obrazem příslušníků romského etnika u běžných uživatelů českého jazyka jsem zpracovávala výsledky vlastního průzkumu.

¹PhDr. Milena Hübschmannová (1933-2005) – průkopnice romské kultury a zakladatelka oboru romistika na FF UK

Téma mé diplomové práce spadá především do lexikologie, sémantiky, kognitivní lingvistiky, ale i sociolingvistiky a dalších lingvistických disciplín, což se odráží i v její struktuře. Podle charakteru pramenů a objektu zkoumání je vedle úvodu a závěru rozdělena na tři dále členěné části, z nichž každá obsahuje samostatný úvod, v němž konkretizují dílčí cíle a metody. První část je věnována obrazu etnonym *Rom* a *Cikán/cikán* v různých typech lexikografických pramenů. Druhá část představuje výzkum materiálu Českého národního korpusu v několika časových obdobích, čímž je zachycen vývoj uplatňování principu politické korektnosti na dvojici etnonym *Cikán* – *Rom*. Dále jsem díky korpusu získala nejčastější kolokace sledovaných lexémů. V třetí části jsem zjišťovala konotace, prototypy a stereotypy spojené s etnonymem *Rom* a *Cikán* a také postoj příslušníků romského etnika k používání obou etnonym.

2. Teoretické východisko – Rozdíl mezi etnonymy *cikán* a *Rom* z hlediska jejich původu a užívání

Rozdíl v užití mezi oběma možnými označeními romského etnika pramení z rozdílného vztahu původce označení k pojmenovávané skutečnosti, v tomto případě k pojmenovávanému etniku. Zatímco v případě slova *cikán* se jedná o pojmenování dané zvenčí, čili o exoetnonymum (název, kterým příslušníky určité skupiny označují ostatní), je výraz *Rom* vlastním označením příslušníků tohoto etnika, čili endoetnonymem (název, kterým sami sebe označují příslušníci určité skupiny).²

Původ slova *cikán* je nejasný. Podle jedné z teorií pochází ze slova *(a)tsinganoi*, které se poprvé objevuje v 8. století v Byzanci a připomíná jméno heretické sekty *Athinganoi*. Proti této hypotéze však hovoří fakt, že v historickém vývoji byzantské řečtiny nikde nenacházíme podobnou hláskovou změnu (*th* > *ts*).

Další z teorií, jejímž autorem je L. Wiener, považuje za předchůdce slova *cikán* staroperské *asinkar* s významem kovář. Tato hypotéza se opírá o dodnes používané slovo slovenské romštiny *absin*, které se uvádí do souvislosti s kurdským *aspino* (železo, ocel).

² Hübschmannová, M.: *Jsou Romové Cikáni?* Čeština doma i ve světě, 1993, s. 32–34

Slovo *cikán* lze psát dvojím způsobem podle toho, zda označuje příslušníky národa (velké počáteční písmeno – *Cikán*) nebo příslušníky antropologické skupiny (malé počáteční písmeno – *cikán*).³

Etnonymum *Rom* pochází z romského výrazu *rom* s významem „muž, manžel, cikán“, které má původ v sanskrtu, a sice ve slově *domba-s* s významem „mužský člen nízké kasty hudebníků“.⁴ Jediný možný pravopis tohoto slova je s velkým počátečním písmenem.⁵ Narozdíl od slova *cikán* není původ slova *Rom* uveden v žádném dosud vydaném českém etymologickém slovníku.

Až do druhé poloviny dvacátého století byli Romové nazýváni různými exoetnony (čes. *Cikáni*, rus. *cygaňe*, něm. *Zigeuner*, it. *Zingari*, franc. *Tsiganes/Gitanes/Bohemiens*, angl. *Gypsies*, švéd. *Tattare*). První doložené písemné užití slova *cikán* v češtině pochází již ze 14. století.⁶ Název *Rom* se na mezinárodní scéně poprvé objevil v Londýně v roce 1971 při příležitosti konání prvního mezinárodního kongresu Romů, kde bylo toto endoetnonymum deklarováno jako oficiální název romského etnika.

Čeští Romové se pod názvem *Rom* poprvé prezentovali v rámci Svazu Cikánů–Romů (1969–1973). Po zrušení tohoto svazu byl výraz *Rom* nahrazen označením „občan cikánského původu“. O znovuzavedení názvu *Rom* pro příslušníky romského etnika se po roce 1989 postarala Romská občanská iniciativa (ROI), která deklarovala název *Rom* jako oficiální označení příslušníků romského etnika v ČR.

Upřednostňování etnonyma *Rom* oproti etnonymu *Cikán* pramení z přesvědčení o negativních konotacích slova *Cikán/cikán*. Tendence odstraňovat některá tradiční pojmenování, která jsou svázána s nepříznivými konotacemi a stereotypy, a nahrazovat je pojmenováními eufemističtějšími (se stejným denotačním základem) souvisí se snahou o politickou korektnost jazyka (*political correctness*), která se rozšířila z USA po druhé světové válce. Ta v rámci široce pojímaného jazykového tabu nepřipouští užívání některých výrazů ve sdělovacích prostředcích a ve veřejném projevu.⁷

³ Zdroj informace: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=181>

⁴ Zdroj informace: <http://www.etymonline.com/index.php?search=Rom&searchmode=none>

⁵ V Popravčí knize pánů z Rožmberka (1399) jeden z vyslýchanych loupežníků uvedl, že spoluviníkem je „Cikán, černý, Ondřejův pacholek.“

⁶ Příklady některých politicky korektních označení: eskymák – Inuit, čemoch – Afroameričan, cikán – Rom, slepý – nevidomý, postižený – handicapovaný.

V následujících částech a kapitolách své diplomové práce rozvíjím nastíněnou problematiku za účelem zjistit skutečné vyznění obou etnonym a způsoby jejich užití.

II. **Obraz slova *cikán* a *Rom* v různých typech lexikografických pramenů**

V první části své diplomové práce sumarizuji a porovnávám informace o slovech *cikán* a *Rom* podle toho, jak jsou zpracovány v různých typech slovníků českého jazyka. Využívám data ze slovníků výkladových, encyklopedických, frekvenčních, etymologických, synonymických, frazeologických, ze Slovníku nespisovné češtiny a z tezauru. V rámci kapitoly o frazémeh se věnuji také příslovím.

Mým cílem bylo získat komplexní obraz o významu a užívání slov *cikán* a *Rom* vyplývající z jednotlivých lexikografických pramenů. Soustředila jsem se zejména na celkové hodnotící vyznění jednotlivých informací, včetně způsobu jejich zpracování. Při analyzování materiálu se jako podstatné ukázalo zejména hledisko časové, které má zásadní vliv nejen na frekvenci, ale i na hodnocení obou etnonym.

Tato část mé diplomové práce zahrnuje tři dále členěné kapitoly – první se zabývá způsobem zpracování slovníkových hesel v rámci slovníků výkladových a encyklopedických, druhá analyzuje konkrétní data z ostatních lexikografických pramenů, třetí se věnuje frekvenci slov *cikán* a *Rom*. Získané výsledky shrnuji v závěrech jednotlivých kapitol.

1. Způsob zpracování hesel *cikán* a *Rom* ve slovnících

V kapitole 1. srovnávám výklad hesla *cikán* a *Rom* ve slovnících výkladových a encyklopedických. Z výkladových slovníků mi jako pramen posloužily Příruční slovník jazyka českého (1935–1957), dále PSJČ, Slovník spisovného jazyka českého (1960), dále SSJČ, Slovník spisovné češtiny (1978), dále SSCa, a Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2005), dále SSČb. Z encyklopedických slovníků šlo o Ottův slovník naučný (1874), dále OSN, a Encyklopedický slovník (1993), dále ES. Nechybí ani rozbor hesla z Jungmannova Česko-německého slovníku (1834–1839), dále JČN.

PSJČ: **cikán**, -a m. *příslušník kočovného národa indického rozptýleného po celém světě*. Baskové, Cikáni, Malájové, divochové američané atd. měli by stejnou úlohu.⁷

SSJČ: **cikán** (zast. a nář. cigán), -a m. (**cikánka**, zast. a nář. cigánka, -y ž.) v etnografickém smyslu Cikán, Cikánka *příslušník jedné z národností indického původu, rozptýlených po celém světě zčásti podnes žijících potulným způsobem života: slovenští, maďarští, rumunští C-i cikánská národnost, která se vytvořila v slovenském, maďarském, rumunském prostředí; tlupa c-ů; čardáš uherských c-ů (Ner.); jezdit po světě jako c-i; snědý jako c.; přen. člověk připomínající cikána vlastnostmi tělesnými n. povahovými, zprav. špatnými: jsem c-ka (Něm.) opálená, snědá; on je c., nevydrží na jednom místě tulák, dobrodruh; to je starý c., je c. a bezbožník lhář, podvodník, zloděj; ...*

SSCa: **cikán**, v etnickém smyslu Cikán, Rom *příslušník společenské skupiny indického původu, žijící někde dodnes potulným životem*. ♦ černý, snědý jako c.; přenesene expr. to je starý c. = *lhář ap.*; -ka, -y ž; -ský příd.: . jazyk, tábor, primáš; c-á kapela; přen. c. život *potulný*; c-á krev *neklidná, prudká (povaha)*; c-á pečinka *s černě vyuzeným povrchem*; -y přísl.: žít c. *neklidně, potulně, nepořádně*; -něte s *cikánské dítě*

SSČb:⁸ **Rom**, -a m *Cikán* z francouzštiny, r-ský příd.: r. jazyk *cikánský*

⁷ Následují příklady z literárních děl.

JCN vzhledem k době svého vzniku obsahuje pouze heslo *cikán*⁸. Romské etnikum je zde definováno jako „*národ toulavý, z Indostanu do malé Asie, Egypta, a odtud k nám přišlý*“. Vedlejší význam je vyjádřen slovy *tulák, hadač, lhář, šejdir, zloděj*. Heslo obsahuje také hypotézu o etymologii slova („*od cichy, t. stanu, protože v stanech toliko ostávat směli*“), přičemž připouští možnost omylu („*což ovšem pouhý domysl*“). Slovník dále jako samostatná hesla uvádí odvozeniny *cikánče, cikánčin, cikáně, cikánek, cikáně* (cikánem se dít), *cikániti* (cikánem činiti / šiditi, lháti), *cikánka, cikanování, cikánovatý* (jako cikán), *cikánový* (od cikána), *cikánský, cikánství* (cikánské živobytí, neb cikánský původ, rod), *cikánstvo* (cikánský lid, národ), *cikanuji* (cikánské živobytí vésti, nemít stálého místa, sem tam po světě se přenášeti, toulati se), *cikánův*.

Do PSJČ, SSJČ⁹ a SSCa je zařazeno pouze heslo *cikán*. Za přesnější vymezení významu slova *cikán* lze označit formulaci z PSJČ („*příslušník kočovného národa indického rozptýleného po celém světě*“) a ze SSJČ („*příslušník jedné z národností indického původu*“). SSČa používá méně přesnou definici „*příslušník společenské skupiny indického původu*“, podle které by byli Romové pouze jakousi sociokulturní skupinou. V této definici je tedy zcela opomenut etnický aspekt.

Heslo *cikán* v PSJČ ve srovnání s hesly z ostatních slovníků více zdůrazňuje podstatný kulturní rys romského etnika, když jako přívlastek substantiva *národ* uvádí adjektivum *kočovní*. Ojedinelé je také připodobnění příslušníků romského etnika k jiným etnikům. Tento slovník navíc zpracovává odvozeniny slova *cikán* (*cikánátko, cikánče, cikánčí, cikáně, cikánečka, cikánek, cikániti, cikánka, cikanovati se, cikánsky, cikánský, cikánství, cikánstvo, cikánština*) jako samostatná hesla.

Způsob výkladu hesla *cikán* v SSJČ nelze oproti ostatním slovníkům považovat za zcela neutrální. V části, která pojednává o přeneseném významu slova *cikán*, je totiž zmíněno, že se jedná o „*člověka připomínajícího cikána vlastnostmi tělesnými nebo povahovými, zpravidla špatnými*“, čímž je explicitně kladen důraz na špatné vlastnosti příslušníků romského etnika. PSJČ a oba později vydané slovníky (SSCa, SSCb) se této formulaci vyhýbají, namísto toho užívají výčet příkladů použití.

SSCb obsahuje vedle hesla *cikán* i heslo *Rom*, které je vysvětleno pouze etnonymem *Cikán*. Chybí zde opisná definice „*příslušník jedné z národností indického původu*“.

⁸ Heslo *cikán* v SSČb je naprosto shodné s heslem v SSCa, proto jej neuvádím.

⁹ Vzhledem k délce hesla jej uvádím v přílohách (viz str. 91).

¹⁰ Do upraveného vydání z roku 1994 však již bylo heslo *Rom* zařazeno.

rozptýlených po celém světě zčásti podnes žijících potulným způsobem života“. Tento fakt vypovídá o všeobecné srozumitelnosti a rozšířenosti významu slova *Cikán*, jímž je endoetnonym *Rom* vysvětleno. V hesle je také uvedena chybná informace o původu slova, které ve skutečnosti nepochází z francouzštiny, ale z romštiny.

V OSN jsou informace o romském etniku uvedeny pouze pod heslem *cikáni*, jemuž je věnován značný prostor (téměř celé dvě strany)¹¹. OSN velmi podrobně pojednává o jejich původu, migraci, příchodu na území Čech, způsobu života, vlastnostech i fyzických znacích. V hesle jsou také jmenováni vědci a díla zabývající se romštinou nebo nějakým aspektem romské kultury.

Způsob formulace jednotlivých informací však není neutrální, v převážné většině se jedná o hodnocení negativní (*„Když poznáni byli jako lháři, zloději a lotři, počali být pronásledováni nejdříve ve Španělich, pak v zemích ostatních.“*, *„Vyssávali lid i zemi po celou dobu 30leté války, ba i později...“*, *„Ale to nic neprospělo, spíše cikáni z Moravy a ze Slezska přicházeli a své šmejdy dále prováděli...“*, *„Čest je jim cizí a zásadám nerozumějí.“*, *„Mravností muži nevynikají, ženy ještě méně.“*, *„Zlodějstvím a nepočestností smutně prosluli.“*, *„Práce se štítí.“* ...). Jediné kladné hodnocení se týká vztahu Romů k dětem (*„Pozoruhodná jest jejich láska k dětem.“*) a jejich hudebního nadání (*„Ženy jako tanečnice, muži jako hudebníci prosluli.“*).

Heslo v ES je oproti OSN stručné a používá zcela neutrální formulace. Informace o romském etniku jsou vzhledem k současnému úzu uvedeny pod heslem *Romové*, za nímž je uveden ekvivalent *Cikáni*:

EC: **Romové**, Cikáni – souhrnné označení etnických skupin společného původního jazyka a kulturních rysů (ve světě 2,5–12 mil., v Evropě 4–5 mil.); R. nemají souhrnné vl. jm.; ve stř. a vých. Evropě si říkají Roma, Rom. Jaz. romština. Předky Romů jsou asi Domové či Čandalové ze stř. nebo sz. Indie, kteří patřili k nejnižší spol. vrstvě. Poč. migrace asi před 1000 lety. – Počet R. v ČR odhadován na 130 000–270 000; při sčítání obyv. 1991 se k romské národnosti přihlásilo 33 489 obyvatel.

¹¹ Vzhledem k délce hesla jej uvádím v přílohách (viz str. 93).

1.1. Shrnutí

Etnonymum *Rom* se vyskytuje pouze ve slovnících vzniklých po roce 1989. Již v Jungmannově Česko-německém slovníku (1834–1839) je uveden vedlejší význam slova *cikán* jako *lhář, šejdiř a zloděj*. Jednotlivé výkladové slovníky se navzájem liší mírou přesnosti definice. Za nepřesný lze považovat výklad ve Slovníku spisovné češtiny (1978), opomíjející etnický aspekt slova *cikán*. Zavádějící je heslo *cikán* ve Slovníku spisovného jazyka českého (1960), které explicitně zdůrazňuje špatné vlastnosti příslušníků romského etnika.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2005), který jako jediný ze zkoumaných výkladových slovníků obsahuje heslo *Rom*, uvádí chybnou informaci ohledně původu tohoto slova.

Encyklopedický slovník (1993) narozdíl od slovníků výkladových reflektuje snahu o politickou korektnost a informace o příslušnících romského etnika uvádí pod heslem *Romové*. Ve svých formulacích se také oproti Ottovu slovníku naučnému (1874) zdržuje jakékoli expresivity, informace jsou podávány bezpříznakově.

2. Informace o slovech *Cikán* a *Rom* z jiných lexikografických pramenů

Kapitola se zabývá celkovým obrazem slov *cikán* a *Rom* na základě analýzy dat z ostatních typů lexikografických pramenů. Těmito lexikografickými prameny rozumím takové zdroje, které uvádí daná etnonyma do významové souvislosti s jinými slovy (tezaurus, Slovník nespisovné češtiny) nebo zachycují jejich užití (frazologický slovník, sbírka přísloví). Na pozadí těchto informací pak vyvstává komplexní obraz slov *cikán* a *Rom* v českém jazyce, který je explicitně popsán v závěru.

2.1. Zařazení slov *cikán* a *Rom* v tezauru

Tezaurus jazyka českého řadí slovo *cikán* do dvou kategorií – kategorie 236 *Cestování po souši* Třídy II: *Prostor* a kategorie 331 *Národnost* Třídy III: *Hmota*, kam spadá také slovo *Rom*.

V rámci kategorie 236 *Cestování po souši* spadá slovo *cikán* pod klíčové slovo *tulák* společně s výrazy: *toulavý člověk*, *toulavec*, *zběhlík*, *šťár*, *lunda*, *pobuda*, *povaleč*, *obejda*, *vagabund*, *oplan*, *vandrák*, *somrák*, *tramp*, *trempe*, *bezdomovec*, *vagant*, *nestálý člověk*, *fluktuant*, *přelétavý člověk*, *stěhovavý pták*, *nomád*, *migrantní dělník*, *přistěhovalec*, *přivandrovalec*.

Vedle neutrálních výrazů (*vandrák*, *toulavý člověk*, *tramp*, *trempe*, *vagant*, *přistěhovalec*, *bezdomovec*, *fluktuant*, *migrantní dělník*, *cikán*¹²) tvoří podstatnou část této skupiny expresiva, zejména s pejorativní stylistickou charakteristikou (*toulavec*, *tulák*, *zběhlík*, *šťár*, *lunda*, *pobuda*, *povaleč*, *obejda*, *vagabund*, *oplan*, *somrák*, *nomád*, *přivandrovalec*). Pouze v jediném případě (výraz *přelétavý pták*) se jedná o eufemismus. Celkově lze tedy výrazy seskupené kolem slova *tulák* považovat za spíše negativní.

Slovo *cikán* náleží do této skupiny na základě způsobu života romského etnika, pověstného svým kočováním.

V kategorii 331 *Národnost* se slova *cikán* a *Rom* vyskytují pod klíčovým slovem *cizinec* společně s výrazy: *cizák*, *cizozemec*, *cizí státní příslušník*, *auslendr*, *alochton*, *přistěhovalec*, *přistěhovanec*, *přiběhlík*, *přilezlík*, *přivandrovalec*, *uprchlík*, *vetřelec*, *imigrant*,

¹² Navzdory možným negativním asociacím slova *cikán* je řadím mezi výrazy neutrální. V konkrétním použití (pojmenování příslušníka jiného etnika tímto výrazem) se však může jednat o pejorativum.

kolonista, azylant, gadžo, gadža, Amík, Amerikán, Anglán, barevný, cigán, cigoš, bakeliťák, černá huba, Frantik, žabožrout, Germán, Němcour, Sváb, Sasík, skopčák, nácek, fric, dederon, indoš, Japončík, pšonk, Rusák, Ivan, Talián, makarón, Vietnamčík, rákosník, čong, židák, icik, žlutý, žluťák, šikmooký, šikmoočko.

Pouze malou část výrazů z této skupiny lze považovat za neutrální (*cizinec, cizozemec, cizí státní příslušník, přistěhovalec, přistěhovanec, uprchlík, imigrant, kolonista, azylant, auslendr*¹³, *alochton*¹⁴). Význam „cizinec“ v obecné rovině je často vyjádřen výrazy pejorativními (*cizák, přiběhlík, přílezlík, přivandrovalec, vetřelec*).

Při pojmenovávání příslušníků jiných národů je častým jevem inklinace ke konkretizaci – užívají se pojmenování pro konkrétní příslušníky určitého národa. Tato konkretizace ovšem zpravidla není neutrální, využívá dysfemismů, ať už přenesením významu na základě metafor (*žlutý, makarón, šikmoočko, barevný,...*), nebo slovotvorným odvozením (*Amík, Amerikán, Anglán, Němcour,...*). Jedná se o národnosti, s nimiž jsme nejvíce ve styku. Ne vždy ovšem odpovídají negativní zkušenosti (Asiaté).

Nejvíce pejorativních výrazů se váže k národnosti německé (*Germán, Němcour, Sváb, Sasík, skopčák, nácek, fric, dederon*), romské (*cigoš, bakeliťák, barevný, černá huba*¹⁵), a k Asiatům (*žlutý, žluťák, šikmooký, šikmoočko, Vietnamčík, rákosník, čong, Japončík*). Dysfemismy pro význam Němec často odráží určitou historickou zkušenost (*nácek, dederon*), v případě dysfemismů pro romské etnikum a pro Asiaty se nejčastěji jedná o motivaci na základě fyziologické odlišnosti (Romové: *barevný, bakeliťák, černá huba*; Asiaté: *žlutý, žluťák, šikmooký, šikmoočko*).

Mezi výrazy s významem „cizinec“ se vyskytují také dvě původně romská slova *gadžo, gadža*, která jsou romským označením pro příslušníka jiného než romského etnika.

Převážná většina výrazů seskupených pod slovem *cizinec* vyznívá negativně. V rámci zkoumaného jevu lze za pozitivní považovat skutečnost, že se tendence k pejorativním pojmenováním příslušníků určitého národa zdaleka netýká pouze romského etnika a že mu také nenáleží největší množství takovýchto výrazů.

¹³ Tzn. cizinec, který přijel za prací.

¹⁴ Tzn. pocházející z jiného místa

¹⁵ Posledními dvěma výrazy bývají označováni nejen Romové, ale i příslušníci černé rasy.

2.1.1. Shrnutí

Obě skupiny, do kterých je slovo *cikán* a *Rom* zařazeno, obsahují v převážné většině pejorativa. V kategorii 331 *Národnost* se vyskytuje několik pojmenování pro příslušníky romského etnika, většinou se jedná o slova reflektující jejich fyziologickou odlišnost.

2.2. *Cikán ve frazeologii*

Kapitola se zabývá slovem *cikán*¹⁶ v příslovích a frazémeh, které dělím do skupin na základě významu.

2.2.1. *Cikán v příslovích*

Při zpracování části o příslovích jsem čerpala z Mudrosloví národu slovanského ve příslovích od F. L. Čelakovského a novější publikace Česká přísloví (1997). Některá přísloví se vyskytovala v obou pramenech („*I cikáně své matce vzácné (milé).*“, „*Cikán a Polák jedna baba.*“, „*Cikána myti marná práce.*“), což vypovídá o jejich živosti.

Z publikace *Česká přísloví*, uvádějící u každého přísloví uvádí počet respondentů, kteří dané přísloví uvedli jako známé, dále vyplývá, že v současné době nejrozšířenějším příslovím o Romech (potažmo cikánech) je „*Každý cikán hádá podle své planety.*“ (dvanáct respondentů), za nímž následuje „*Každý cikán chválí svého koně.*“ a „*Cikánovy děti nebojí se jisker*“ (obě osm respondentů). Tato tři nejrozšířenější přísloví, z nichž první reflektuje věštění jako dříve typicky romskou činnost pro obživu, druhé kovářské řemeslo a třetí obchodování s koňmi, vypovídají o způsobu života příslušníků romského etnika.

2.2.1.1. Vnější charakteristika

a) fyziologie:

Ač je černý, není přec ďábel. Ač jsme černi, nejsme cikáni.

Černý jak cikán.

¹⁶ V žádném z přísloví ani z frazémů se nevyskytuje etnonym *Rom*. příslušníci romského etnika jsou nazýváni výhradně *Cikáni*.

Cikána mýti marná práce.

Cikána by opálil.

Skupina přísloví reflektující fyziologické znaky romského etnika se týká výhradně barvy pleti, vlasů a očí. Většinu z nich lze považovat za významově neutrální, jedná se o pouhé konstatování faktu, že Romové mají tmavší pleť. Výjimkou je přísloví „*Ač je černý, není přec ďábel. Ač jsme černi, nejsme cikáni.*“, které můžeme chápat ve dvou rovinách. Na jedné straně představuje varování před zobecňováním, na druhé srovnává cikány s čertem, což vyvolává negativní hodnocení této skupiny obyvatel. Nejednoznačně působí přísloví „*Cikána mýti marná práce.*“, které lze vykládat jednak neutrálně jako pouhé vyjádření toho, že příslušníci romského etnika mají tmavší pleť, jednak negativně jako narážku na špatné hygienické návyky příslušníků romského etnika.

b) způsob života:

Každý cikán hádá podle své planety.

Zlý by z tebe byl cikán, neumíš hádati.

Každý cikán chválí svého koně.

Dobře zná cikán, že jsou lepší dvě léta, než jedna zima.

Chudobný člověk, hotový cikán.

Po světě cikánovati.

Cikánovy (kovářovy) děti nebojí se jisker.

Skupina přísloví pojednávajících o životním stylu Romů v sobě nese konotace kočování („*Po světě cikánovati.*“, „*Dobře zná cikán, že jsou lepší dvě léta, než jedna zima.*“), chudoby („*Chudobný člověk, hotový cikán.*“), typických zaměstnání Romů¹⁷ – kovářství („*Cikánovy (kovářovy) děti nebojí se jisker.*“), vztah ke koním („*Každý cikán chválí svého koně.*“) a věštění („*Každý cikán hádá podle své planety.*“, „*Zlý by z tebe byl cikán, neumíš hádati.*“). Všechna tato přísloví lze považovat za významově neutrální.

¹⁷ Romové se živilí zejména jako kováři, kotláři, zpracovatelé kůží, ošetřovatelé koní, koňští handlíři, muzikanti, cvičitelé hadů a medvědů, hmčfři, košíkáři, metaři, přadleny, věštkyně budoucnosti, cihláři, korytáři, apod.

Navzdory obecně rozšířenému přesvědčení o výjimečné muzikálnosti Romů se přísloví s touto tematikou nevyskytuje v žádném z excerpovaných pramenů.

2.2.1.2. Vnitřní charakteristika – povaha, vlastnosti:

Cikán cikány se dokládá. Cikán děti vede za svědky. „Máš, cikáne, svědky?“ „Mám, ženu a dítky.“

Každý cikán hádá podle své planety.

Cikániti koho (podvést, klamati)

U cikána dvě kůže: jednou-li platí, vždy ještě jedna mu ostane.

Cikán má tři duše: jedna se mnou, druhá s tebou, a třetí s ním.

I cikáně své matce vzácné (milé).

I cikán cikánata miluje.

Učinili cikána králem, a on nejprve svého otce oběsil.

Privykl psotě jako cikán šibenici.

Krade jako cikán.

Statek rozcikánit (promrhati)

Jde mu to jako cikánovi orba.

Kdo chce cikána chytiti, musí cikána k díře přistaviti.

Cikán a Polák jedna baba.

Bodej měl cikán ten rozum před účinkem, co mívá sedlák po účinku.

Přísloví o povaze a vlastnostech Romů za významově neutrální rozhodně považovat nelze. Většina z nich Romy líčí jako podvodníky („*Cikán cikány se dokládá. Cikán děti vede za svědky. Máš, cikáne, svědky? „Mám, ženu a dítky.“ „Každý cikán hádá podle své planety.“ „Cikániti koho (podvést, klamati).“ „U cikána dvě kůže: jednou-li platí, vždy ještě jedna mu ostane.“ „Cikán má tři duše: jedna se mnou, druhá s tebou, a třetí s ním.“*), zloděje

(„*Krade jako cikán.*“), osoby nezodpovědné („*Bodej měl cikán ten rozum před účinkem, co mívá sedlák po účinku.*“, „*Statek rozcikánit (promrhati.)*“), kriminálníky („*Přivykl psotě jako cikán šibenici.*“).

Jediná přísloví, která lze chápat jako pozitivní, jsou ta, jež se věnují vztahu rodičů k dětem¹⁶ („*I cikáně své matce vzácné (milé).*“, „*I cikán cikánata miluje.*“). Jejich formulace ovšem jednoznačně pozitivně nevyznívá, vyplývá z ní totiž, že celkově je cikán hodnocen negativně, jeho světlou stránkou je pak jeho láska k dětem.

Romové jsou pověstní zejména svou sounáležitostí¹⁷, na kterou poukazují i některá přísloví („*Cikán cikány se dokládá. Cikán děti vede za svědky. Máš, cikáne, svědky?*“, „*Mám, ženu a dítky.*“, „*I cikáně své matce vzácné (milé).*“, „*I cikán cikánata miluje.*“). Protikladně tedy vyznívá přísloví „*Učinili cikána králem, a on nejprve svého otce oběsil.*“, jehož výskyt je však (oproti početnější skupině přísloví zmiňujících romskou sounáležitost) ojedinělý.

Zcela specifické v celé skupině je přísloví „*Cikán a Polák jedna baba.*“, v němž dochází ke srovnání dvou národností, z nichž obě jsou chápány negativně.

2.2.2. *Cikán a Rom – fražemny nevětné*

V kapitole o frazémech jsem čerpala z publikace Slovník českých frazeologismů a idiomatiky (1983).

2.2.2.1. Vnější charakteristika

a) fyziologie:

být (černý/snědý)/ vypadat jako cikán/cikánka

b) způsob života:

(být) špinavý jako cikán

být (umouněný) jako cikáně

¹⁶ () vztahu Romů k dětem svědčí romské přísloví „*Nane čhave, nane hacht*“ s významem „*Nejsou děti, není štěstí*“.

¹⁷ Rodina pro Romy znamenala téměř vše, protože uspokojovala základní potřeby jejích členů. Při kočování byli nezávislí na okolní společnosti, o to důležitější však byla jejich vzájemná soudržnost.

chodit/být (otrhaný) jako cikán

je/vypadá to (tu) jako u cikánů²⁰

kouřit/hulit jako cikán

krást jako cikán

Skupina frazémů, které se zabývají způsobem života romského etnika, vyznívá jednoznačně negativně. Romové jsou v nich líčeni jako osoby chudé („*chodit/být (otrhaný) jako cikán*“) a nepořádné („*je/vypadá to (tu) jako u cikánů*“), se špatnými hygienickými návyky („*být (umouněný) jako cikáně*“, „*(být) špinavý jako cikán*“), kriminálními projevy („*krást jako cikán*“) a zlozvyky („*kouřit/hulit jako cikán*“). Narozdíl od přísloví se žádný z frazémů nevěnuje typickým znakům a obyčejům Romů (hádání z karet, kovárství, vztah ke koním,...), všechny se zaměřují jen na negativní projevy. Jediný neutrální frazém v rámci celé skupiny *vnější charakteristika* je ten, který se věnuje fyziologickému aspektu (tmavší barva pleti, vlasů, očí) příslušníků romského etnika (*být (černý/snědý)/ vypadat jako cikán/cikánka*).

2.2.2.2. Vnitřní charakteristika – povaha, vlastnosti:

lhát jako cikán

hádat jako cikánka²¹

mít hubu jako cikánka²²

Počet frazémů zaměřených na vnitřní charakteristiku příslušníků romského etnika je nízký a jsou také významově omezeny – věnují se pouze dvěma povahovým rysům a vlastnostem: lhaní („*lhát jako cikán*“, „*hádat jako cikánka*“) a určitým sklonům k hysterii a agresi při dialogu („*mít hubu jako cikánka*“).

²⁰ Tzn. je tu velký nepořádek.

²¹ Tzn. pohotově si něco vymýšlet, naslepo něco tvrdit.

²² Tzn. žena momentálně v útočné nebo obranné a rozhořčené reakci, nebo zvykově a v podstatě bezdůvodně reagovat prudce, křikem a poněkud hrubě, mluvit agresivně a často hádavě.

2.2.3. *Shrnutí*

Příslloví a frazémy o příslušnících romského etnika zachycují tři aspekty: jejich fyziologii, způsob života a povahu a vlastnosti. Valná většina z nich vyznívá negativně. Jedinými neutrálními příslovími a frazémy jsou ty, které jsou zaměřeny na fyziologický aspekt příslušníků romského etnika, jímž je tmavší pleť, vlasy a oči. Narozdíl od přísloví o způsobu života romského etnika, která jsou neutrální, jsou frazémy na stejné téma negativní. Jedinými pozitivními případy jsou v rámci obou oblastí pouze přísloví vyjadřující vztah k dětem.

2.3. *Nespisovné výrazy označující příslušníky romského etnika*

Při zpracovávání části o výrazech z oblasti nespisovné češtiny jsem vycházela z publikací Šmírbuch jazyka českého a Slovník nespisovné češtiny.

2.3.1. *Pojmenování na základě metafor*

Vyjma několika málo pojmenování (*vincek, hadice, pecka*) je motivace pro označení příslušníků romského etnika v oblasti nespisovné češtiny zřetelná. Nejpočetnější skupinu tvoří výrazy, které reflektují fyziologický aspekt příslušníků romského etnika, a sice tmavou barvu pleti (*bakelit*⁴³, *cikorka, uzenáč, briketa, negativ, karamel, voprahlý játro, tmavá tvář, tmavej slovan, uzenej blondák, temný blondýn s černou botou*). Většina z těchto výrazů má dehonestující vyznění. Vtipně působí pojmenování *temný blondýn s černou botou*, které je aluzí na název známého francouzského filmu *Velký blondýn s černou botou* (*Le grand blond avec une chaussure noire*, Robert Y. 1972).

Do této skupiny patří i výrazy, které označují příslušníky jiných národností a etnik s fyziologickým znakem tmavší pleti (*urugvajec, urugvaj, indián, peruánec, brazilec, američan*).

⁴³ Motivace na základě barvy kůže, vlasů, očí – bakelit (původně umělá hmota) je vždy tmavohnědý až černý, na světle postupně tmavne.

2.3.2. Slovo tvorné princípy při vzniku pojmenování příslušníků romského etnika

Další skupinou jsou výrazy odvozené od původních romských slov nebo výrazy romská slova imitující (*romák*, *kálo*²⁴, *móro*²⁵, *čangr*, *bigoš*, *pigoš*, *laktoš*²⁶, *čavargoš*, *vargoš*,²⁷ *lájoš*²⁸, *morgoš*, *megeš*, *gargeč*). Také výrazy tohoto typu mají dehonestující vyznění.

Nejčastější slovo tvornou příponou je v tomto případě v češtině ne příliš obvyklá přípona *-oš*. Informaci o této příponě jsem nenalezla v žádné jazykovědné publikaci, proto jsem využila Český národní korpus (korpusy syn2005 a oral2008), kde jsem vyhledala slova vzniklá stejným způsobem²⁹: *cigoš*, *kámoš*, *hastroš*, *hároš* (člověk mající hodně vlasů)³⁰, *kápoš* (kápo, šéf), *pacoš* (pacient), *int'oš* (intelektuál).

Ze slov z korpusu vyplývá, že je přípona *-oš* inherentně expresivní (*kámoš*). Velmi často bývá využita při tvoření ze slov cizího původu (*hároš*, *kápoš*, *pacoš*, *int'oš*), což je také případ nespisovných pojmenování příslušníků romského etnika (*bigoš*, *pigoš*, *laktoš*, *vargoš*, *čavargoš*, *lájoš*, *morgoš*). Tuto příponu lze tedy považovat za znak obecné češtiny. Připojuje se ke zkrácenému nebo deformovanému základu, je tedy prostředkem používaným při mechanickém krácení (Hubáček).

Dalším z důvodů aplikování této přípony na výrazy pro příslušníky romského etnika může být také snaha o zvukomalbu, v korpusu se totiž často vyskytují romská jména *Lakatoš*, *Lájoš* a *Mészáros*.³¹

Negativní hodnotící zabarvení má slovo *romák*, z původního slova *Rom* vytvořené slovo tvornou příponou *-ák*.³² Tato přípona byla využita i v případě slov *dehták*, *brikeťák*, *bakeliták* a *cikorák*. Výraz *černík* vznikl neutrální příponou *-ík*.³³

Méně častým způsobem tvoření nových výrazů pro příslušníky romského etnika je skládání (kompozitum *černohubka*) a vznik sdružených pojmenování (*tmavá tvář*, *tmavěj slovan*, *uzenej blondák*).

²⁴ Z rom. *kalo* – černý, temný

²⁵ Z rom. *more!* – člověče! (famierní oslovení vrstevníka nebo mladšího muže)

²⁶ Podobné častému romskému příjmení *Lakatoš*.

²⁷ Oba výrazy z rom. *čavargoš* m. (a) - tulák

²⁸ *Lajos* je původně maďarské křestní jméno.

²⁹ Musel zde být uplatněn slovo tvorný postup (vygenerovala jsem slova typu *koš*, *Miloš*, ...).

³⁰ Z něm. *Haar* – vlasy.

³¹ Jedná se o jedny z nejfrekventovanějších maďarských příjmení (*Mészáros*, *Lakatos*) a křestní jméno (*Lajos*).

³² Viz PMČ str. 166: „Někdy, hlavně tehdy, existuje-li paralelní název jinak vytvořený, má odvozenina s *-ák* negativní hodnotící zabarvení: *Bosňák*, *Rusák*, *Rakušák*, *Prušák*, *Sudeťák*, nebo je hovorová: *Moravák*...“

³³ U slov *dehták*, *brikeťák*, *bakeliták*, *cikorák*, *černík* je patrná slovo tvorná motivace.

2.3.3. *Shnutí*

Vyjma pojmenování příslušníků romského etnika názvy jiných etnik lze všechny výrazy vzniklé na základě metafory považovat za pejorativa.

Při tvorbě nových pojmenování je nejčastěji využita hovorová přípona *-oš* a negativně zabarvená přípona *-ák*.

2.4. *Frekvence slov cikán a Rom*

Velmi důležitým zdrojem jsou slovníky frekvenční, které podávají informace o rozdílu mezi slovy *cikán* a *Rom* z hlediska četnosti jejich užití, a to i v rámci jednotlivých komunikačních oblastí (např. beletrie – publicistika – odborná literatura). V současné době znamenají frekvenční slovníky hlavní zdroj, který reflektuje postupné zařazování etnonyma *Rom* do slovní zásoby češtiny a tendence při používání obou možných výrazů (*cikán* a *Rom*).

Při zpracování této kapitoly jsem čerpala ze všech dosud vydaných frekvenčních slovníků češtiny – ze starší publikace *Frekvence slov*, slovních druhů a tvarů v českém jazyce (1961), dále FSSDT, a z dvojice slovníků vydaných v současné době – *Frekvenční slovník češtiny* (2004), dále FSC, a *Frekvenční slovník mluvené češtiny* (2007), dále FSMČ. Oproti oběma novějším publikacím, jejichž zdrojem je Český národní korpus, zpracovává FSSDT data z určitého reprezentativního vzorku, jenž je tvořen celkem stovkou děl, která jsou roztržena do osmi skupin (beletrie, poezie, literatura pro mládež, dramata, odborná literatura, žurnalistika, vědecká literatura, mluvené projevy). Výhodou tohoto dělení je konkrétnější vymezení výskytu daného slova v rámci specializovanějších oblastí.

FSC vychází s korpusu FSC2000, který obsahuje 100 milionů slov, FSMČ zpracovává data z Pražského mluveného korpusu s celkovým počtem slov 675 000 slov. Vzhledem k nesrovnatelně většímu množství pramenů i rozmanitým možnostem zpracování dat nelze jednotlivé údaje z FSC a FSMČ s údaji z FSSDT srovnávat.

2.4.1. Výraz *cikán/cikánka/cikánský* v FSSDT

Celkový výskyt substantiva *cikán* v maskulinu je 22. Toto slovo je obsaženo v jedenácti pramenech a zahrnuje tři oblasti. Nejčetnější výskyt byl zjištěn v beletrii (celkem osmnáctkrát v sedmi pramenech), dále v literatuře pro mládež (celkem třikrát ve třech pramenech) a v žurnalistice (jedenkrát v jednom pramenu).

Femininum *cikánka* vykazuje celkový výskyt 21, je obsaženo v sedmi pramenech a zahrnuje tři oblasti, z nichž největší zastoupení má stejně jako jeho mužský protějšek v beletrii (celkem devatenáctkrát v pěti pramenech), dále v poezii (celkem jedenkrát v jednom pramenu) a v odborné literatuře (celkem jedenkrát v jednom pramenu).

Celkový výskyt adjektiva *cikánský* je 7, přičemž největší zastoupení má opět v oblasti beletrie (celkem pětkrát ve čtyřech pramenech), dále v literatuře pro mládež (celkem jedenkrát v jednom pramenu) a v žurnalistice (celkem jedenkrát v jednom pramenu).

Slovo *cikán* se svými odvozeninami *cikánka* a *cikánský* zcela absentují v oblasti dramatu, vědecké literatury a mluveného projevu. Tento výsledek ovšem nemůžeme považovat za absolutně platný, je totiž ovlivněn omezeným množstvím pramenů vybraných za reprezentativní vzorek.

2.4.2. FSC

FSC svým pojetím nenabízí přímé srovnání etnonym *cikán* a *Rom*: slovo *cikán* je zařazeno mezi apelativa, *Rom* mezi propria. Může však porovnat užívání obou etnonym v rámci jednotlivých oblastí.

2.4.2.1 Frekvence slova *Rom*

Mezi proprii zaujímá etnonymum *Rom* co do četnosti výskytu 116. příčku podle hodnoty průměrné redukované frekvence (ARF).

Vyjmeme-li však z celkové množiny proprii pouze etnonyma, zaujímá slovo *Rom* příčku osmou, přičemž prvních sedm míst zaujímají slova *Němec* (v celkovém pořadí 20.), *Čech* (30.), *Američan* (46.), *Rus* (80.), *Francouz* (97.), *Srb* (109.) a *Slovák* (112.). V této skupině osmi nejčastěji používaných etnonym je (kromě faktu, že slovo *Čech* je až na druhém místě za *Němcem*) překvapující zejména výskyt slova *Srb*. Ostatní etnonyma lze totiž rozdělit

na skupinu příslušníků světových mocností a důležitých ekonomických partnerů (*Američan, Němec, Francouz, Rus*) a skupinu národností s výrazným zastoupením v rámci obyvatel České republiky nejen v době současné (*Čech, Slovák, Rom, Němec*), ale i v historickém horizontu (*Němec, Rus*). Jejich častý výskyt je tedy na rozdíl od slova *Srb* logický.

Z údajů Frekvenčního slovníku češtiny dále vyplývá, že z celkového výskytu slova *Rom* se toto etnonymum objevuje nejčastěji v publicistice (celkem 89 %). V ostatních zkoumaných žánrech – beletrii (celkem 3 %) a odborné literatuře (celkem 9 %) – je výskyt slova *Rom* spíše sporadický.

2.4.2.2.Frekvence slova *cikán* a jeho odvozenin

Maskulinum *cikán* (včetně podob *Cikán* a *cigán*) zaujímá mezi apelativy 7 098. příčku. Nejčastěji se vyskytuje v beletrii (celkem 67 %), necekou čtvrtinu tvoří oblast publicistiky (celkem 23 %), nejméně je pak zastoupeno v odborné literatuře (celkem 10 %).

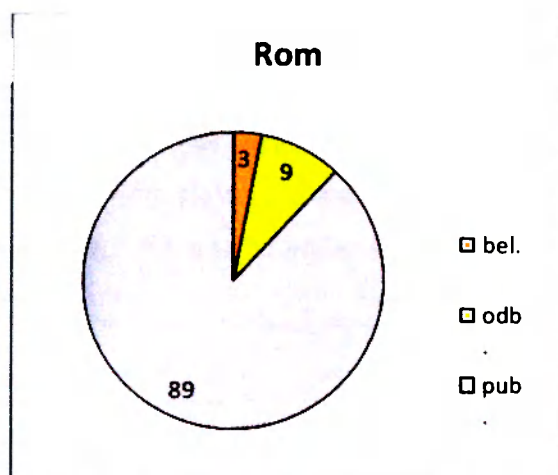
Femininum *cikánka* (včetně podob *Cikánka* a *cigánka*) zaujímá až 17 925. příčku. Zastoupení v jednotlivých žánrech je podobné jako v případě maskulina *cikán* – nejčastěji se objevuje v beletrii (celkem 85 %), naprosto stejný jako v případě slova *cikán* je výskyt v odborné literatuře, velmi sporadický je pak výskyt v publicistice (celkem 5 %).

V případě adjektiva *cikánský*, které zaujímá 9 878. příčku, je rozložení výskytu mezi žánry plynulejší – beletrie (celkem 58 %), publicistika (celkem 34 %), odborná literatura (celkem 8 %).

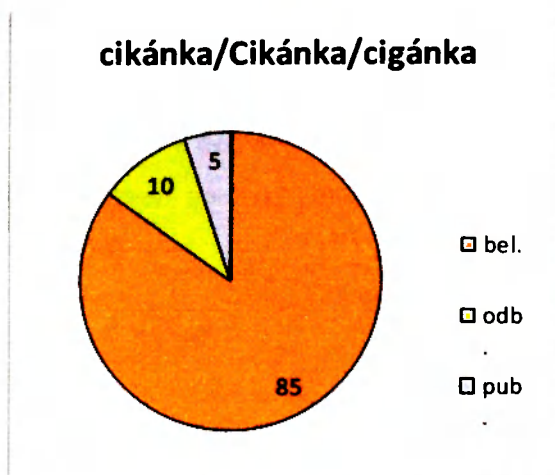
2.4.2.3.Srovnání frekvence slov *cikán* a *Rom* v rámci jednotlivých literárních oblastí

U synonym *Rom* a *cikán* (*Cikán, cigán*) tedy můžeme pozorovat zcela opačnou tendenci (viz Graf 1 a 2). Zatímco výraz *Rom* je v naprosté většině (celkem 89 %) používán v oblasti publicistiky a v beletrii se vyskytuje spíše ojediněle (celkem 3 %), výraz *cikán* (*Cikán, cigán*) včetně odvozenin *cikánka* a *cikánský* se v publicistice objevuje zřetelně méně často (celkově do 34 %), zatímco nejčetnější je jeho výskyt v beletrii (v případě feminina *cikánka* (*Cikánka, cigánka*) tvoří dokonce 89 % veškerého užití).

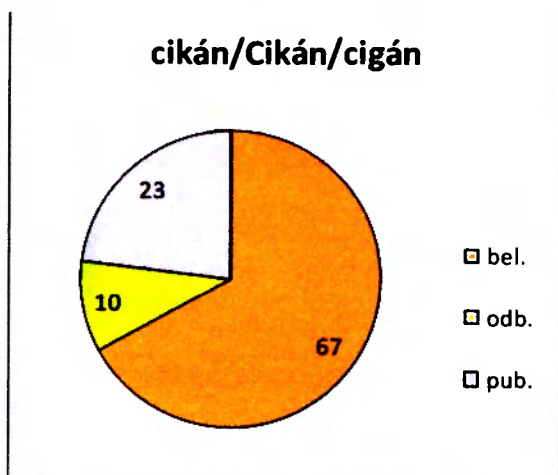
Graf 1: Rom

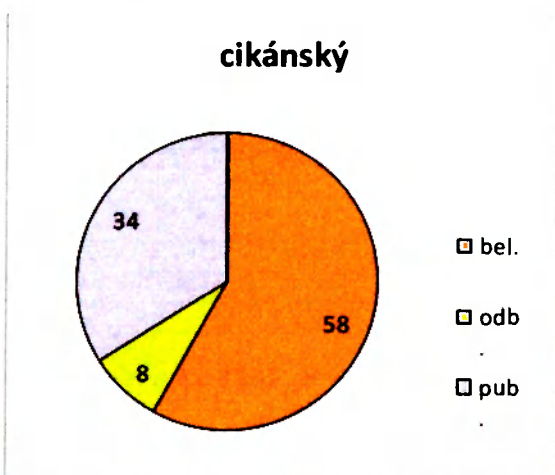
Graf 3: cikánka/Cikánka/cigánka

Graf 2: cikán/Cikán/cigán

Graf 4: cikánský

III. Výzkum v Českém národním korpusu

Druhá část diplomové práce je věnována samostatnému výzkumu v Českém národním korpusu. Konkrétně jsem pracovala s korpusem syn2005 a především se syn2006pub, který obsahuje několikanásobně vyšší počet výskytů etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin.³⁵ V kapitole 2.4. jsem použila také korpus soukromé korespondence ksk-dopisy a v kapitole 2.5. korpus mluvené češtiny oral2008.

Mým cílem bylo zjistit charakter kolokací etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin (*Romka*, *cikánka*, *romský*, *cikánský*) a zachytit proces uplatňování politické korektnosti v praxi. Sledovala jsem časový vývoj v užívání obou etnonym, oblastí, v kterých se používají, a spojení, jejichž jsou součástí. Zajímala jsem se také o jejich užívání v neformálním mluveném projevu a v soukromé korespondenci a o výskyt v textech dvou politických skupin (ultrapravicová uskupení a romské organizace).

První kapitola se zabývá časovým vývojem užívání etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin, druhá výskytem těchto slov v různých druzích textů a jejich používáním v soukromé neformální sféře – v soukromé korespondenci a neformálních promluvách. Následuje část zaměřená na jejich užívání v textech ultrapravicových uskupení a romských organizací. Třetí kapitola zkoumá kolokabilitu těchto etnonym a jejich odvozenin.

Výsledky dotazů v korpusu jsou zpracovány do tabulek a grafů, které jsou následně analyzovány. Příklady užití jednotlivých slov jsou často doloženy větami z korpusu.

1. Časový vývoj užívání etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin

Kapitola se zabývá vývojem, kterým prošlo užívání etnonym *Rom* a *cikán* a slov od nich odvozených. Zpracovávám výsledky především z oblasti publicistiky podle ČNK (korpus syn2006pub), které nejlépe odráží postupný vzestup užívání etnonyma *Rom* na úkor etnonyma *cikán* v důsledku politické korektnosti. Údaje získané z korpusu syn2005 dokreslují celkový vývoj v užívání etnonyma *Rom* na vzorku textů s komplexním zastoupením žánrů.

³⁵ syn2006pub: *Rom* – 28 085, *Romka* – 885, *romský* – 20 788, *cikán* – 1 098, *cikánka* – 210, *cikánský* – 1 689
syn2005: *Rom* – 2 491, *Romka* – 0, *romský* – 2 175, *cikán* – 85, *cikánka* – 245, *cikánský* – 517

1.1. Časový vývoj užívání etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin v rámci publicistiky

Publicistické texty patří k nejčtenějším a mají tak velký vliv na utváření slovní zásoby svých čtenářů. V těchto textech je také nejpatrnější důraz na objektivitu a neutralitu a je v nich důsledně uplatňována zásada politické korektnosti. Mojí snahou bylo zachytit vývoj procesu uplatňování této zásady v určitém časově ohraničeném období³⁶ a zjistit případy, v kterých se etnonymum *cikán* a *cikánka* nadále používají³⁷.

Jednotlivé kapitoly jsou uvozeny tabulkou, za níž následuje komentář a graf znázorňující srovnání užívání obou etnonym v průběhu zkoumaného časového období. Kapitoly o etnonytech *Rom* a *cikán* a *Romka* a *cikánka* obsahují navíc část, která se zabývá konkrétními způsoby užití etnonym *cikán* a *cikánka*.³⁸

1.1.1. Etnonymum *Rom* a *cikán*

1.1.1.1. Výskyt etnonym *Rom* a *cikán* v jednotlivých letech v období 1989–2004

Tabulka 1: Počet vyskytu etnonym *Rom* a *cikán* v jednotlivých letech v období 1989–2004

rok	<i>Rom</i>	% <i>Rom</i>	<i>cikán</i>	% <i>cikán</i>
1989	19	95,00	1	5,00
1990	2	50,00	2	50,00
1991	235	79,66	60	20,34
1992	957	93,55	66	6,45
1993	797	89,75	91	10,25
1994	932	95,10	48	4,90
1995	557	91,16	54	8,84
1996	1194	94,39	71	5,61
1997	4394	96,57	156	3,43
1998	4970	97,13	147	2,87
1999	4321	97,87	94	2,13
2000	2033	97,41	54	2,59
2001	2504	97,17	73	2,83
2002	2041	96,18	81	3,82
2003	1457	96,55	52	3,45
2004	1764	97,35	48	2,65

³⁶ Období let 1989–2004.

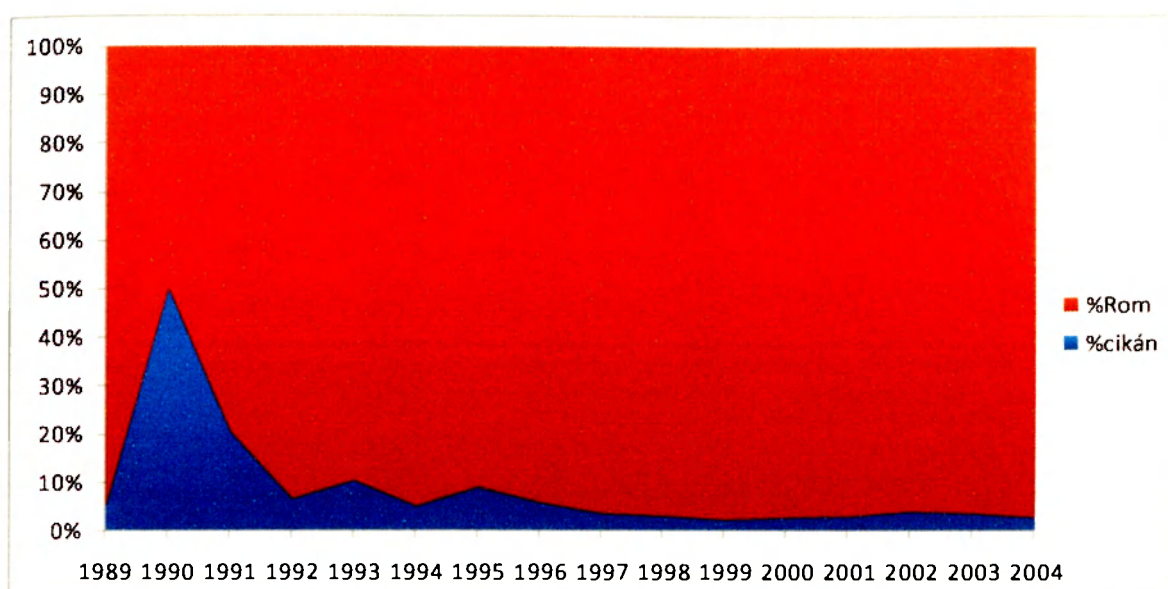
³⁷ Vycházela jsem z textů pocházejících z období let 2002–2004.

³⁸ Informace o užívání adjektiva *cikánský* viz kapitola 3.4.2. str. 68.

Výskyt etnonyma *Rom* (celkem 28 085 případů) v textech ČNK výrazně převyšuje výskyt etnonyma *cikán* (celkem 1 098 případů). Z tabulky je patrná výrazná tendence upřednostňování etnonyma *Rom*. Výjimku v tomto trendu tvoří roky 1993³⁹ a 1995⁴⁰, kdy došlo k mírnému nárůstu výskytu etnonyma *cikán*. V roce 2004 tvořil výskyt tohoto etnonyma necelá 3 %.

Etnonymum *Rom* se v českých publicistických textech poprvé objevilo v roce 1989. Vzhledem k velmi nízkým počtům výskytu obou etnonym (*Rom*, *cikán*) do roku 1990 není jejich srovnání v tomto období relevantní.

Graf 6: Srovnání výskytu etnonym *Rom* a *cikán* v jednotlivých letech v období 1989–2004

1.1.1.2. Způsob užití etnonyma *cikán* v období 2002–2004

Z celkového počtu výskytu 181 tvoří největší část (celkově 62 %) případy, kdy se jedná o použití slova v citaci přímé řeči (a to často příslušníků romského etnika) nebo o texty v ich-formě.⁴¹ Etnonymum *cikán* je dále používáno v různých typech uměleckých textů⁴² a v textech zabývajících se historií nebo kulturními aspekty romského etnika⁴³.

³⁹ Jedním z důvodů nárůstu výskytu etnonyma *cikán* v tomto roce je zveřejňování rasisticky laděných výroků tehdejšího kandidáta na prezidenta Miloše Zeman.

⁴⁰ Tento fakt souvisí s připomínáním holocaustu Romů a citací dobových dokumentů v souvislosti s padesátým výročím od konce druhé světové války.

⁴¹ „Nadávali nám do sviní, cikánů a špinavců,“ uvedla do protokolu matka Ľubica Danišová. /„Kdo by probíhal spravoval baráky s cigánami,“ prozaicky shrnul obavy zdejších nájemníků jeden z obyvatelů romské čtvrti.

Zajímavé rovněž je, že ve zkoumaném vzorku textů nebyl nalezen jediný případ, kdy by nebyla dodržena zásada politické korektnosti.

1.1.2. Adjektiva *romský* a *cikánský*

1.1.2.1. Výskyt adjektiv *romský* a *cikánský* v jednotlivých letech v období 1989–2004

Tabulka 2: Počet výskytu adjektiv *romský* a *cikánský* v jednotlivých letech v období 1989–2004

rok	<i>romský</i>	% <i>romský</i>	<i>cikánský</i>	% <i>cikánský</i>
1989	13	92,86	1	7,14
1990	0	0,00	1	100,00
1991	162	72,97	60	27,03
1992	589	84,75	106	15,25
1993	651	90,92	65	9,08
1994	506	90,68	52	9,32
1995	309	80,68	74	19,32
1996	741	89,38	88	10,62
1997	2410	91,05	237	8,95
1998	3475	95,13	178	4,87
1999	3677	94,91	197	5,09
2000	1821	91,92	160	8,08
2001	1963	93,65	133	6,35
2002	1612	91,23	155	8,77
2003	1250	92,80	97	7,20
2004	1609	94,98	85	5,02

Výskyt adjektiva *romský* (celkem 20 788 případů) v korpusu výrazně převyšuje výskyt adjektiva *cikánský* (celkem 1 689 případů). Adjektivum *romský* se v rámci českých publicistických textů objevilo poprvé v roce 1989. Počty výskytů obou těchto adjektiv jsou ovšem celkově velmi nízké.

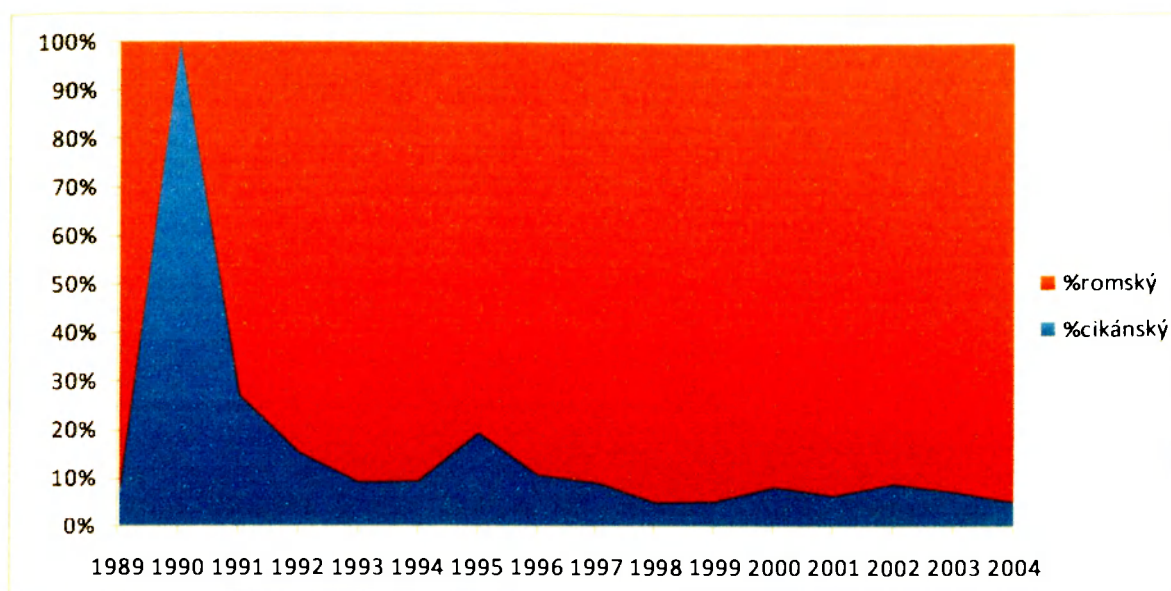
„Nejsem v naší lize sám, na koho řvou do cigánů a podobně. Je to součást sportu.“/ Po vystoupení z vlaku na hlavním nádraží totiž vykřikl: „Cikáni do plynu.“/ „Tady žádný cikán drogy nebere,“ dušoval se Milan Lacko.

⁴² Názvy divadelních her, scénáře, postavy, texty písní, básně: *Nejlepší slepice se nedá koupit aneb Kdo je pánem nad cikánem? se jmenuje nová inscenace na scéně Těšínského divadla.* / *V rolích cikánů diváci uvidí Karla Čepka, .../ V té velikonoční legendě nakonec cigána prozradí husa.* / *Buty předkládají i výtečné balady Továrna a Já jsem cikán ...* / *Komplikovaná zápleтка ličí osudy Sandora Barinkaye, který vznáší nárok na dědičné pozemky, na nichž se zatím usadila tlupa cikánů,...*

⁴³ *Po nich jeskyně osídlili cikáni, jejichž první pobyt je zaznamenán v roce 1538 / Na Sárú si vzpomněli až v roce 1496, kdy do St. Maries z jakéhosi důvodu připutoval kmen maďarských cikánů...* / *Zvláštním oběžníkem prezidia českého místodržitelství byl upřesněn způsob zapojování cikánů do režimu domácovaci pracovní.* / *Nechybí ani kat s pacholky, cikáni, zbrojnoši a krojovaní hosté z okolních měst a obcí.* / *Samotnému holocaustu Romů předcházely v Evropě různé legislativní úpravy, například o „potulných cikánech, kočovnicích“ ...*

Od roku 1991 můžeme sledovat výraznou tendenci upřednostňovat používání adjektiva *romský* na úkor adjektiva *cikánský*. Jedinou výjimku tvoří rok 1995, kdy došlo k nárůstu výskytu adjektiva *cikánský* o 10 %.⁴⁴ Následující rok 1996 však pokračoval v předchozím vývoji.

Graf 7: Srovnání výskytu adjektiv *romský* a *cikánský* v jednotlivých letech v období 1989–2004

⁴⁴ Tento fakt souvisí s připomínáním holocaustu Romů a citací dobových dokumentů v souvislosti s padesátým výročím od skončení druhé světové války.

1.1.5. Přechýlená substantiva *Romka* a *cikánka*

1.1.3.1. Výskyt přechýlených substantiv *Romka* a *cikánka* v jednotlivých letech v období 1989–2004

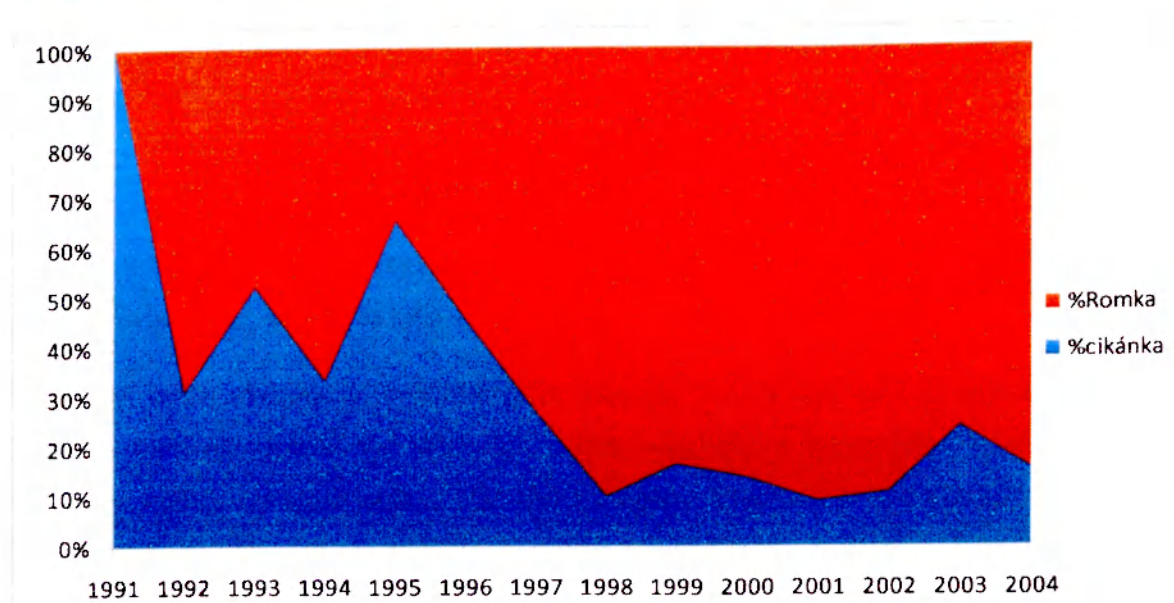
Tabulka 3: Počet vyskytu etnonym *Romka* a *cikánka* v jednotlivých letech v období 1991–2004

rok	<i>Romka</i>	% <i>Romka</i>	<i>cikánka</i>	% <i>cikánka</i>
1991	0	0,00	8	100,00
1992	31	68,89	14	31,11
1993	11	47,83	12	52,17
1994	12	66,67	6	33,33
1995	9	34,62	17	65,38
1996	12	54,55	10	45,45
1997	70	72,92	26	27,08
1998	222	89,88	25	10,12
1999	106	83,46	21	16,54
2000	62	86,11	10	13,89
2001	89	90,82	9	9,18
2002	89	89,00	11	11,00
2003	69	75,82	22	24,18
2004	103	84,43	19	15,57

Výskyt feminina *Romka* (celkem 885 případů) v rámci korpusu převyšuje výskyt feminina *cikánka* (celkem 210 případů), ne však tak výrazně jako v případě maskulin *Rom* a *cikán* a adjektiv *romský* a *cikánský*.

Femininum *Romka* je v ČNK zaznamenáno poprvé později než maskulinum *Rom* a adjektivum *romský*, a sice v roce 1991. Používání přechýlených etnonym *Romka* a *cikánka* je odlišné jak od jejich maskulinních protějšků, tak i od adjektiv. Celkově se vyskytují ve výrazně menším množství a tendence v prosazování výrazu *Romka* není tak radikální. I v tomto případě však můžeme od roku 1995 sledovat klesání výskytu přechýleného substantiva *cikánka*.

Graf 8: Srovnání výskytu etnonymů *Romka* a *cikánka* v jednotlivých letech v období 1991–2004

1.1.3.2. Způsob užití etnonyma *cikánka* v období 2002–2004

Z celkového počtu výskytů 48 tvoří případy, kdy se jedná o přímou řeč nebo o vyprávění v ich-formě⁴⁵, cca 33 %. Největší část však tvoří popisy nějaké literární postavy (např. Carmen)⁴⁶ – celkově cca 38 %. Zbýlých 29 % připadá na takové věty, ve kterých je slovo *cikánka* použito s ohledem na určité kulturní aspekty (např. věštění).⁴⁷

V rámci celého zkoumaného vzorku textů nebyl nalezen jediný případ, kdy by nebyla dodržena zásada politické korektnosti.

⁴⁵ Já jsem žil s cigánkou, kterou jsem vytáhl z bahna. / A ona mi řekla, že by špatně vypadalo, kdyby cikánka vydávala obědy. / ... a najednou na mě někdo zakřičel: „Ty Cikánko špinavá!“ / Řekl mi: „Byla to mladá cikánka, chtěla vědět, jestli chci.“ / „Kočuji jako cikánka,“ říká.

⁴⁶ Svůdná cikánka Carmen a její fatální vztah s důstojníkem Josém. / ... působivý příběh soudobého střetu strážmistra Josého s cikánkou Carmencitou. / ... a Sandoprova láska k cikánce Saffi, která je ve skutečnosti princeznou. / Janáček si příběh opatřil podle novinové soudničky, která popisovala příběh nešťastné lásky zmizelého selského synka a cikánky Zefky. / Muzikálový příběh vášnivé lásky krásné cikánky Rady a „krále zlodějů“ Lujko Zobara ...

⁴⁷ Cikánky budou navíc hádat budoucnost z dlaně. / ... cikánky prorokovaly špatný konec. / ... kníže Rohan ve stavbě nepokračoval, protože mu cikánka předpověděla, že zemře toho roku, co bude stavba dokončena. / Tady na něj čekají cikánky hádající z ruky... / Dodal, že úraz nohy mu v sedmnácti letech předpověděla jedna cikánka.

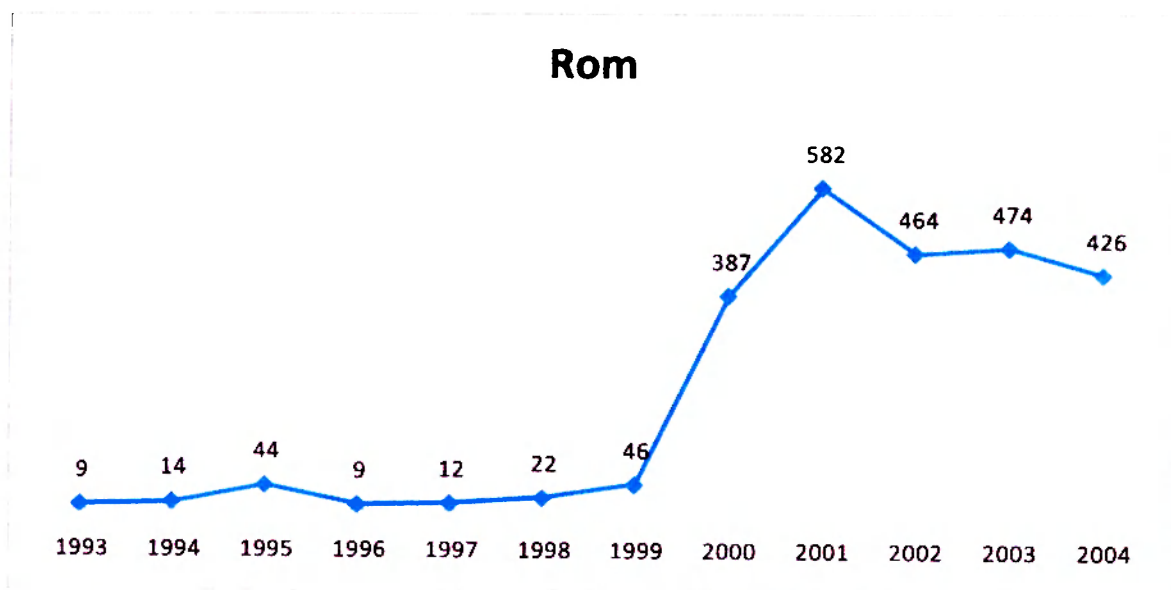
1.2. Časový vývoj užívání etnonyma *Rom* a jeho odvozenin podle korpusu syn2005

Korpus syn2005 tvoří žánrově vyvážený vzorek textů. Etnonymum *cikán* a jeho odvozeniny se v rámci tohoto vzorku objevují již v textech pocházejících z šedesátých let dvacátého století. Vzhledem k celkově nízkému výskytu tohoto etnonymu v rámci korpusu⁴⁸ a velkému časovému rozptýlu se v kapitole nazírající problematiku upřednostňování jednoho z etnonym věnuji pouze etnonymu *Rom* a jeho odvozeninám, respektive pouze adjektivu *romský*. Femininum *Romka* se totiž v korpusu syn2005 vůbec nevyskytuje.

Při práci s korpusem syn2005 jsem narazila na případy, kdy je pod lemma *Rom* zařazena poměrně výrazná část případů, v nichž se nejedná o etnonymum, ale o město Řím (*Roma*) a s ním související reálie.⁴⁹ Statistické funkce korpusu lze totiž použít jen na celý korpus, takže ani po vygenerování těchto případů by výsledky v rámci rozložení výskytu do jednotlivých let tuto úpravu nezohlednily. Ovšem vzhledem k tomu, že křivka v případě adjektiva *romský* v podstatě odpovídá užívání etnonyma *Rom*, lze hodnoty užívání etnonyma *Rom* v jednotlivých letech považovat za víceméně pravdivé.

1.2.1. Časový vývoj užívání etnonyma *Rom* a adjektiva *romský*

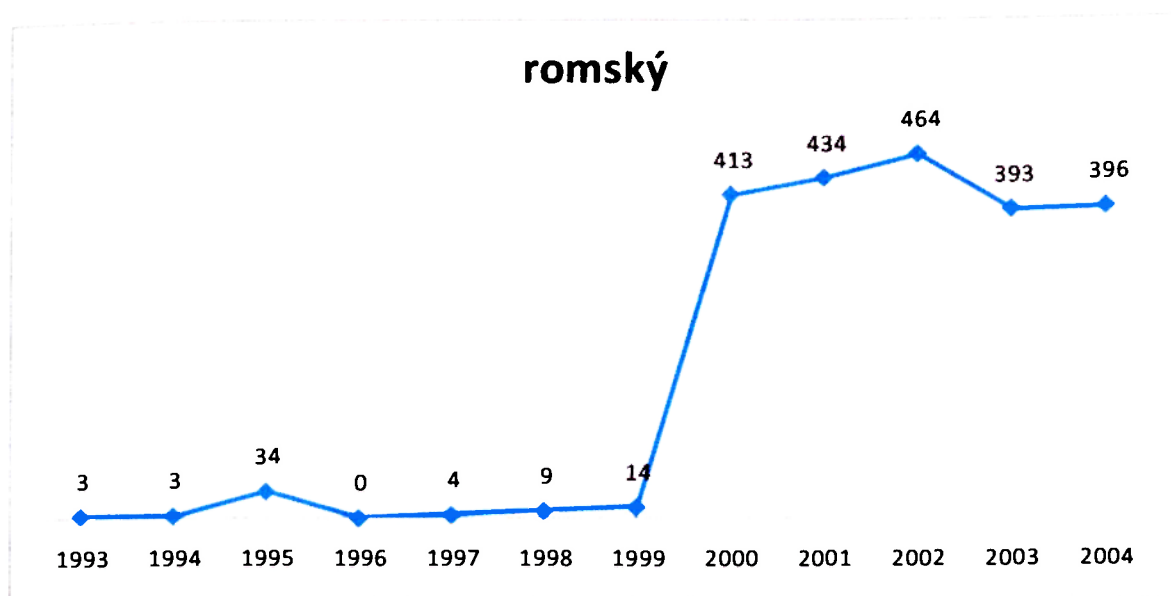
Graf 9: Výskyt etnonyma *Rom* v období let 1993–2004

⁴⁸ Etnonymum *cikán* se vyskytuje v pouhých 85 případech, *cikánka* v 245 a *cikánský* v 517 případech.

⁴⁹ Celkový výskyt slova *Rom* – 2491, tvar „*Roma*“ – 299, z toho počet případů, kdy se nejednalo o příslušníka romské národnosti – 139.

Graf 10: Výskyt adjektiva *romský* v období let 1993–2004

Celkový výskyt etnonyma *Rom* v rámci korpusu je 2 491, celkový výskyt adjektiva *romský* je 2 175. Tyto hodnoty převyšují výskyt etnonyma *cikán* a adjektiva *cikánský*. Přechýlené substantivum *Romka* se narodil od slova *cikánka* v korpusu nevyskytuje vůbec.

Etnonymum *Rom* a adjektivum *romský* se v korpusu syn2005 poprvé vyskytují v textech pocházejících z roku 1993. Do roku 1999 je jejich výskyt spíše sporadický. Největší vzestup znamenal rok 2000⁵⁰, kdy došlo oproti předchozímu roku k vysokému nárůstu. Od roku 2003 dochází oproti předchozím dvěma rokům k pozvolnému poklesu.

⁵⁰ Tento fakt souvisí se zvýšeným zájmem médií o problematiku nárůstu migrace Romů do zahraničí v období od poloviny devadesátých let do roku 2000.

2. Výskyt etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin v různých typech textu

V této kapitole jsem zkoumala, v jakých typech textů se etnonymum *Rom* a *cikán* a jejich odvozeniny vyskytují. Pracovala jsem s korpusem syn2005.

Kapitola je uvozena tabulkou s hodnotami výskytů všech zkoumaných slov. Pro přehlednost je pod tabulkou uvedeno vysvětlení zkratk členěných do skupin dle typu textu. Toto dělení jsem převzala z webových stránek ČNK (<http://ucnk.ff.cuni.cz/>). Jednotlivé podkapitoly se věnují vždy konkrétnímu etnonymu a jeho odvozeninám a jsou doplněny názornými grafy.

Tabulka 4: Počet výskytu etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin v různých typech textu

	<i>Rom</i>	<i>romský</i>	<i>cikán</i>	<i>cikánka</i>	<i>cikánský</i>
PUB	2261	2079	20	32	172
NOV	32	10	23	105	112
COL	43	8	21	60	111
FAC	36	3	4	15	51
ENC	16	1	1	6	18
POP	38	14	1	8	16
SCR	0	0	0	3	11
SON	1	1	0	1	11
VER	2	0	12	13	11
SCI	52	48	3	1	3
MIS	2	8	0	1	1
TXB	8	3	0	0	0

POEZIE

VER - básně

SON - písně

DRAMA

SCR - dramatický text, scénář

PRÓZA

NOV - román

COL - soubor povídek, jednotlivá povídka

PŘECHODOVÉ PÁSMO

FAC - literatura faktu

PUBLICISTIKA

PUB - publicistika (noviny a neodborné časopisy)

MIS - rozmanité (e fémery)

ODBORNÁ LITERATURA

SCI - vědeckonaučná literatura

POP - populárně naučná literatura, též profesní a zájm. časopisy

TXB - učebnice

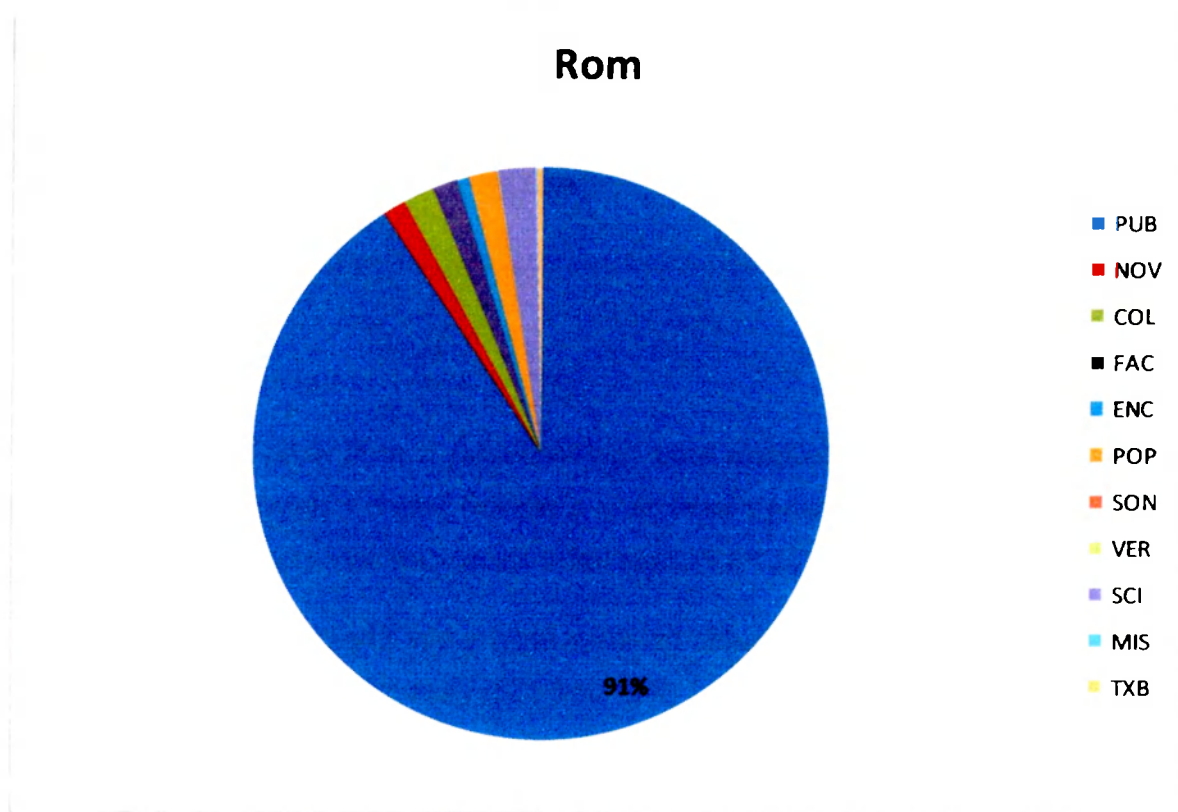
ENC - abecedně, systematicky a jinak uspořádaná díla

2.1. Slova *Rom* a *romský*

Zcela dominantní oblastí je v případě etnonyma *Rom* oblast publicistických textů, která představuje 91 % z jeho celkového výskytu. Další oblastí, v níž se výraz *Rom* užívá, je odborná literatura (SCI, POP, TXT, ENC) a literatura faktu. Výskyt tohoto slova v rámci publicistických a odborných textů svědčí o uplatňování principu politické korektnosti.

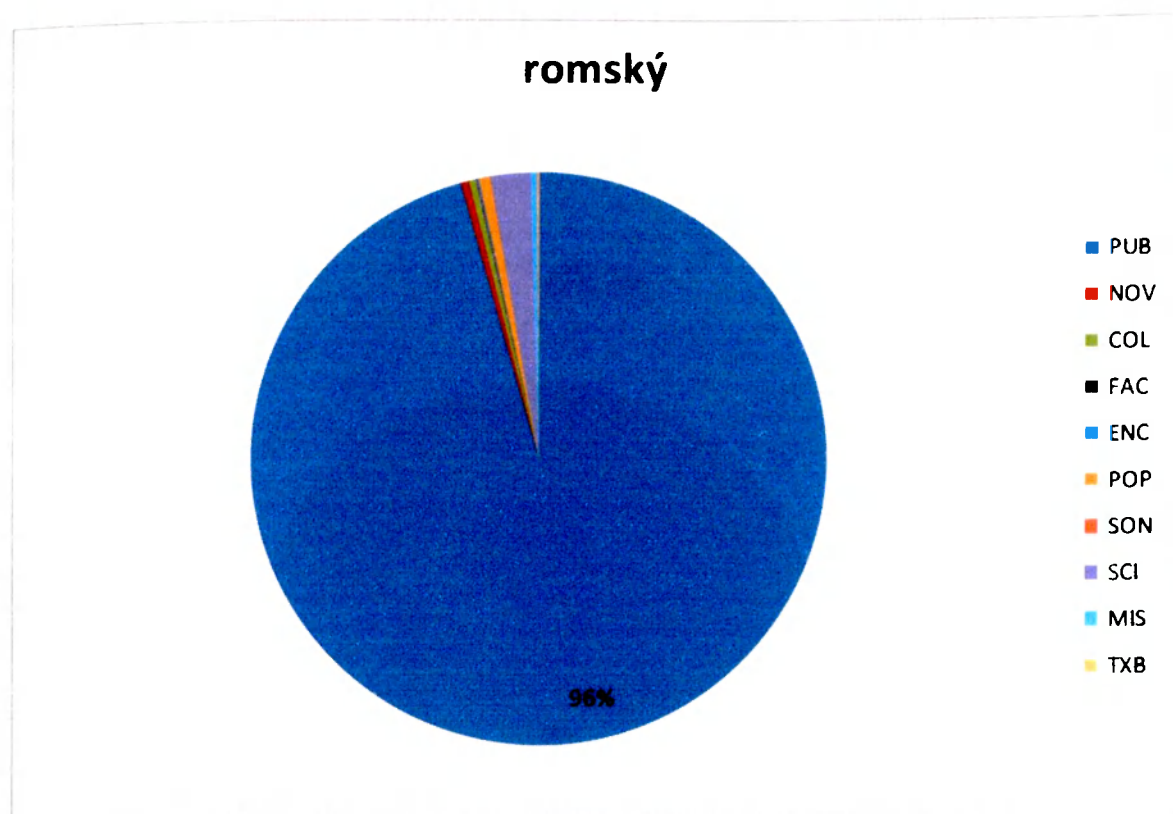
Etnonymum *Rom* však proniká i do beletrie, která je oproti textům publicistickým a odborným co do výraziva relativně svobodná. Vyskytuje se jak v próze (NOV, COL), tak v poezii (VER, SON). Navzdory nízkým hodnotám výskytu v oblasti krásné literatury lze nenulové hodnoty chápat jako důkaz rozšíření a jistého zdomácnění tohoto etnonyma.

Graf 11: Výskyt etnonymu *Rom* v rámci jednotlivých typů textu

Zcela obdobná je situace u odvozeného adjektiva *romský*, jehož zastoupení v jiných než publicistických textech je ještě nižší (celkově jen 4 %) než v případě slova *Rom*.

Graf 12: Výskyt adjektiva *romský* v rámci jednotlivých typů textu

2.2. Slova *cikán*, *cikánský*, *cikánka*

Etnonymum *cikán* je mezi jednotlivé typy textů rozmístěno rovnoměrněji než *Rom*. Nejvyšší výskyt vykazuje v oblasti beletrie, a to zejména v próze (NOV 27 %, COL 25 %), oproti které jsou hodnoty výskytu v poezii velmi nízké (VER 14 %, SON 0 %).

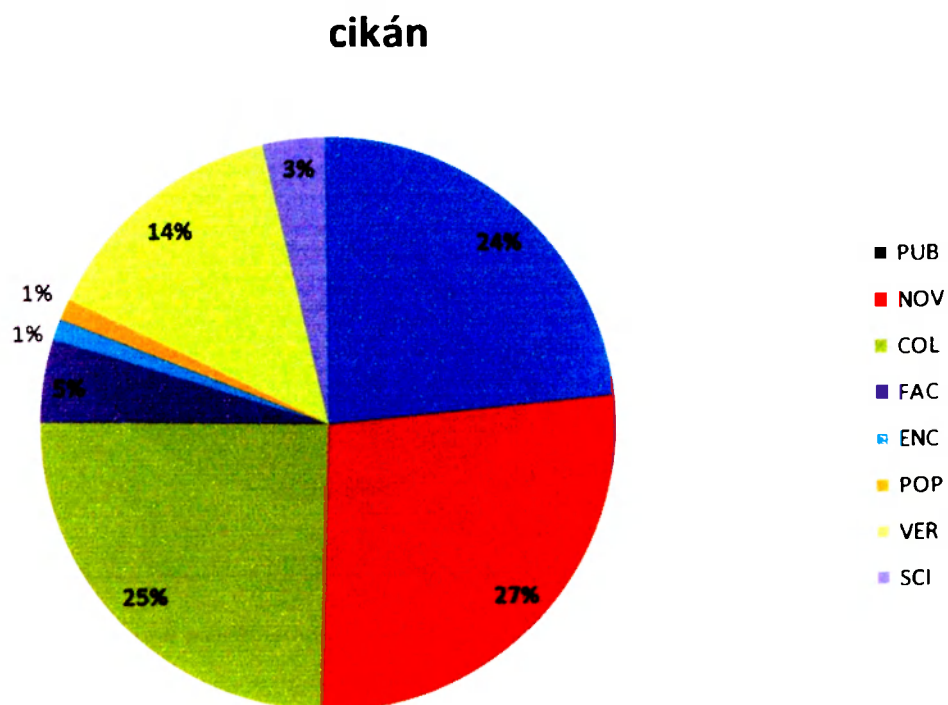
Necelá čtvrtina případů výskytů pak spadá do oblasti publicistiky (PUB 24 %) a jen velmi malá část do odborné literatury (SCI 3 %, ENC 1 %, POP 1 %) a literatury faktu (FAC 5 %).

V případě adjektiva *cikánský* je situace obdobná. Největší výskyt opět spadá do oblasti beletrie a zejména prózy. Větší procento než etnonymum *cikán* vykazuje adjektivum *cikánský* v publicistice (PUB cca 33 %) a literatuře faktu (FAC cca 10 %). Vyskytuje se také v písních (SON cca 2 %) a ve scénářích (SCR cca 3,5 %).

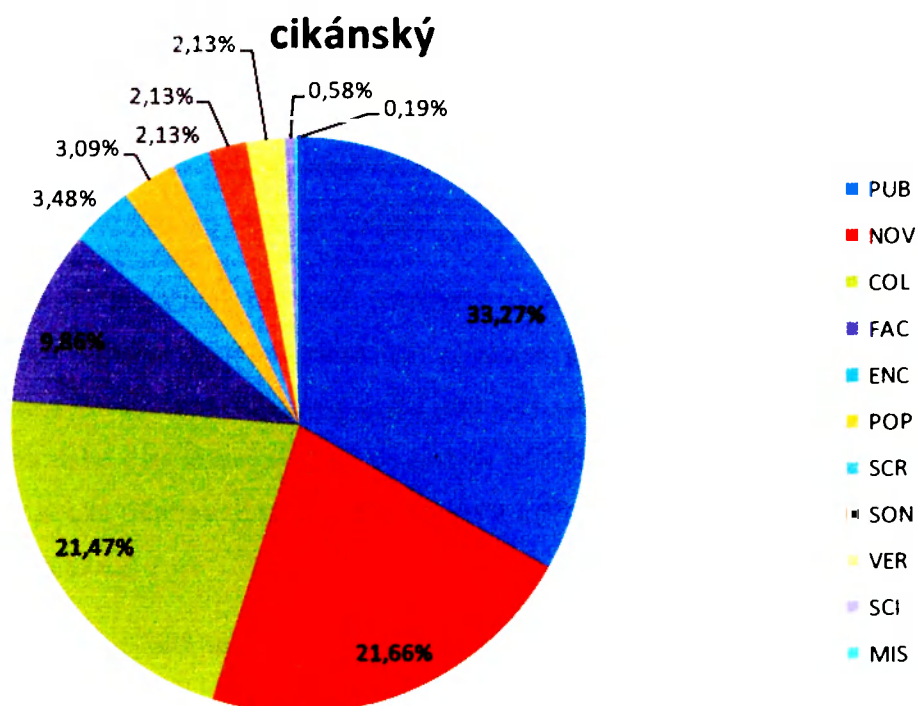
Femininum *cikánka* se vyskytuje především v beletrii (celkem cca 68 %), a to nejvíce v románech (NOV cca 43 %). Poezie tvoří cca 6 % z celkového výskytu, drama cca 1 %.

V pořadí druhou nejpočetnější oblastí jsou v případě slova *cikánka* texty publicistické (PUB cca 13 %), necelých 10 % tvoří výskyt v literatuře odborné, cca 6 % v literatuře faktu.

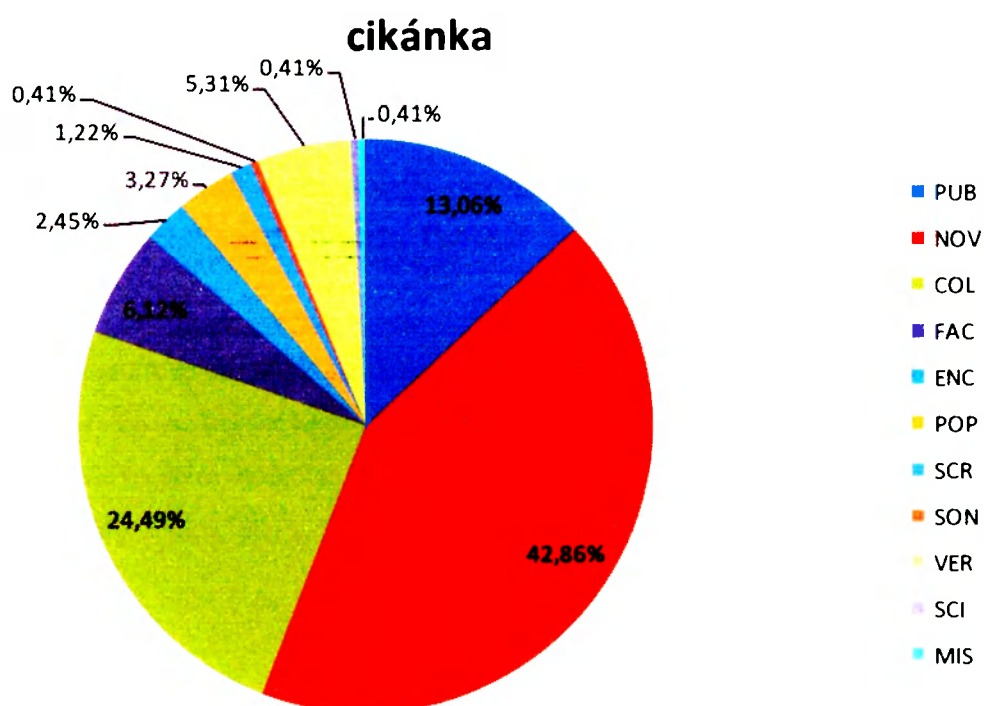
Graf 13: Výskyt etnonymu *cikán* v rámci jednotlivých typů textů

Graf 14: Vyskyt adjektiva *cikánský* v rámci jednotlivých typů textu

Graf 15: Vyskyt slova *cikánka* v rámci jednotlivých typů textu

2.3. Výskyt etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin v názvech beletristických děl

Kapitola 2.3. navazuje na poznatky z předchozích kapitol, které se zabývaly výskytem etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin z hlediska času a typů textů, v nichž jsou užívána. Jejím cílem je zmapovat výskyt etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin v názvech beletristických děl, v nichž se narodil od odborných a publicistických textů zatím ve většině případů používá etnonymum *cikán* a jeho odvozeniny.

K vyhledání názvů literárních děl jsem používala on-line katalog Národní knihovny (NK) v Praze.⁵¹ Mým zájmem bylo vygenerovat výhradně původní česká díla českých autorů,⁵² proto ve vzniklém seznamu děl chybí české překlady světových autorů. Pokud se mi nepodařilo zjistit, zda dané dílo skutečně patří do oblasti beletrie, není toto dílo v seznamu uvedeno. Mezi beletristická díla řadím také libreta operet a zpěvoher. Samostatné písně však do seznamu zahrnuty nejsou.

Celkový počet děl, jejichž název obsahuje slovo *cikán* nebo slova od něj odvozená, činí 41. Nejvíce názvů obsahuje adjektivum *cikánský* (18). Ze substantiv se v názvech nejčastěji vyskytuje slovo *cikánka* (12), dále *cikán* (7) a plurál *cikáni* (4). V seznamu jsou zahrnuty také varianty slov s písmenem *g* (*Cigánečka*, *Cigánské melodie*).

Do konce 19. století vzniklo 12 děl s názvem obsahujícím slovo *cikán* nebo slova od něj odvozená. Jako první mezi českými autory použili v názvu svého díla výraz označující příslušníky romského etnika přední představitel českého romantismu Karel Hynek Mácha (povídka *Cikáni*)⁵³ a přední představitel biedermeieru Josef Kajetán Tyl (*Cikán a houslista*). Tato slova pak v názvech použili i mnozí další významní autoři a autorky (Svatopluk Čech, Jan Čep, Jaroslav Durych, Adolf Heyduk, Gabriela Preissová, Ladislav Stroupežnický, Karolína Světlá a další).

Nejvíce děl s názvem obsahujícím slovo *cikán* nebo slova od něj odvozená v katalogu NK pochází z dvacátého století (celkem 28), z toho převážná většina v jeho první polovině (celkem 22). V jednadvacátém století je zatím evidováno pouze jediné dílo (*Tajná cikánská kronika* Vít Kremličky z roku 2007).

⁵¹ http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nkc

⁵² Viz Seznam na str. 95.

⁵³ V evropském romantismu je motiv cikánů velmi rozšířen. Jejich základními atributy jsou vyděděnecství a svobodné tuláctví. (Hrbata, Z.: *Romantismus a Čechy*, 1999)

Z literárních druhů zasahují díla s názvem obsahujícím etnonymum *cikán* nebo jeho odvozeniny všechny tři – poezii (např. *Cigánské melodie* Adolfa Heyduka), prózu (např. povídka *Cikáni* Karla Hynka Máchy) i drama (např. *Maryna, cikánská krasavice* Josefa Rovenského). Také žánrové rozpětí těchto děl je velmi široké – od románu (J. Staněk: *V cikánském táboře*) přes povídky (K. Světlá: *Cikánka*), pohádky (M. Voříšková: *Cikánské pohádky*), básně (K. Leger: *Cikánka*), dramata (A. Wolf: *Preciosa, spanilé děvče cikánské*) ke zpěvohrám (Z. Kozák: *Kdo je pánem nad cikánem?*).

Slovo *Rom* a jeho odvozeniny se oproti tomu v titulech beletristických děl vyskytuje zatím jen výjimečně (Bělohávková-Karasová, A.: *Romské povídky*, 1999. Janáčková, B.: *Romským dětem. Říkaný a pohádky*, 1992).

2.4. Etnonyma *Rom* a *cikán* a jejich odvozeniny v soukromé korespondenci

Kapitola 2.4. se věnuje obrazu slova *cikán* a jeho odvozenin v soukromé korespondenci. Pracovala jsem s korpusem ksk-dopisy, který obsahuje přepisy dvou tisíc dopisů z let 1990–2004. Soukromé dopisy jsou cenným zdrojem především pro svou spontaneitu a neformálnost.

V daném vzorku textů jsem se zaměřila jednak na pojmenování příslušníků romského etnika z oblasti nespisovné češtiny (viz kapitola 2.3., str. 23), jednak na kontext, v němž se etnonyma *cikán* a *Rom* vyskytují. U příkladových vět zachovávám jejich autentickou podobu, případné pravopisné chyby neopravuji.

Etnonymum *Rom* a jeho odvozeniny v korpusu ksk-dopisy zcela absentují. Stejně tak se zde nevyskytují nespisovné výrazy pro příslušníky romského etnika. Celkový výskyt etnonyma *cikán* a jeho odvozenin je velmi nízký, jedná se o pouhých 10 případů.

Nejvíce výpovědí o příslušnících romského etnika je negativně zabarvených. Dva pisatelé líčí autentický negativní zážitek s Romy⁵⁴, z toho jednou je etnická příslušnost

⁵⁴ Na nádraží mi tatínek řekl, že Milošovi M. cikán ukradl v 9hod. ráno 800 Kč... / V našem oddíle jsme měli taky dva exoty, kteří pořád někoho buzerovali. Několikrát je někdo zmlátil a mně ukradli 160 Kč. Proto odejti z tábora. (Jeden byl cikán.)

popisovaného dopsána dodatečně⁵⁵. V dalších případech je naopak vyjádřena obava pisatelů⁵⁶ a předsudky⁵⁷.

Ve dvou dopisech je slovo *cikán* použito neutrálně. Jedná se frazém⁵⁸ a popis filmové role⁵⁹. Dvojnásobně působí popis průběhu rodičovské schůzky: *Když asi pátý rodič sliboval, že jejich Pepíček opravdu přidá a v té fyzice se polepší (a další a další kecy), přišel na řadu onen cikán. Přistoupil k učitelce a pravil: „Projde?“ „Projde,“ odpověděla. Tak naschledanou. (I s tím “ch” uprostřed slova). Život může být jednoduchý...*⁶⁰

Velmi zajímavé je zjištění, že naprostá většina pisatelů dodržuje správný pravopis slova *cikán*. Podoba *cigán*⁶¹ se v korpusu vyskytuje jen jednou.

2.4.1. Shrnutí

Etnonymum *Rom* a jeho odvozeniny ani nespisovné výrazy pro příslušníky romského etnika se v korpusu nevyskytují. Etnická příslušnost bývá explicitně vyjádřena při líčení společensky nežádoucích projevů. Pohled na Romy je často ovlivněn předsudky. Pravopis slova *cikán* je pisateli osvojen a dodržován.

⁵⁵ Informace o etnické příslušnosti popisovaného v daném případě na podstatě věci nic nemění, její uvedení lze tedy považovat za vyjádření negativního vztahu k tomuto etniku.

⁵⁶ *V létě v r. 96 jsem si našla prodavačku, abych nebyla sama na prodejně (byla to malá samoobsluha, ale bála jsem se cikánů) ... / Ubytovna v tzv. cikánské čtvrti. Nejsem rasista, ale sama bych se tam bála.*

⁵⁷ *Udivuje mě, že v tak vyspělé zemi nevyhubili vši! Měla jsem slzy v očích, když jsem to četla. Myslela jsem, že tak žijí jen cikáni u nás! / Učitel my říkal že sem se pohoršila a taky sem seděla (otoč) kuk až k vám s cikánem tak tam šli rodiče a tak sedím sama ...*

⁵⁸ *To zas přijedeš černá jak cikánka, tak budeš opálená.*

⁵⁹ *Přiznám se ale, že jsem musela koukat na titulky, protože Brad Pitt tam hrál cikána (!) a mluvil tak, že tomu fakt nešlo rozumět.*

⁶⁰ Pisatel se na jednu stranu vyjadřuje s despektem o ostatních účastnících rodičovské schůzky (*a další a další kecy*), na druhou stranu zesměšňuje příslušníka romského etnika (*I s tím “ch” uprostřed slova*). Otázkou je také vyznění věty *Život může být jednoduchý...*, která může být chápána jednak jako pouhé konstatování, jednak jako ironická poznámka.

⁶¹ *Oni se ptají kolik je u nás cigánů a nezaměstnaných a tak.*

2.5. Etnonymum *cikán* a jeho odvozeniny v mluveném jazyce

V kapitole 2.5. zpracovávám data z korpusu mluvené češtiny oral2008, který zachycuje mluvu ve výhradně neformálních situacích. Tento korpus tvoří přepisy 297 nahrávek pořízených v letech 2002–2007 na různých místech po území České republiky.

Také v tomto případě jsem se zaměřila na nespisovné výrazy pro příslušníky romského etnika a na kontext, v němž se etnonyma *cikán* a *Rom* vyskytují. Při přepisu příkladových vět z korpusu jsem se dopustila několika odchylek. Dodržuji například velká písmena na počátku vět, neuvádím také poznámky typu „smích“.

Etnonymum *Rom* a jeho odvozeniny v korpusu oral2008 zcela absentují. Z nespisovných výrazů pro příslušníky romského etnika se v korpusu vyskytuje pouze slovo *cigoš* (výskyt 4) a přechýlené *cigoška* (výskyt 1),⁶² objevují se tu i podoby slova *cikán* a jeho odvozenin se záměnou písmene *k* na *g*⁶³ (výskyt 6).

Celkový počet vět obsahujících etnonymum *cikán* nebo jeho odvozeniny je 41, z toho časté je jejich několikeré užití v rámci jedné promluvy. Žádná z promluv se o příslušnících romského etnika nevyjadřuje kladně, v jednom případě dochází k vyzdvihování kvalit konkrétního Roma, který je staven do protikladu k ostatním.⁶⁴ Pouze výjimečně jsou Romové negativně posuzováni na základě autentického zážitku,⁶⁵ ve valné většině se jedná

⁶² *Kouřím na balkoně, přijede žigul, vyskáčou z toho čtyři cigoši, projedou popelnice, nastartujou a vodjedou dál. / No, a eště ten brácha té černošky, ten taky, takovej cigoš, cigoš černej. / Já sem šla do auta, u nás, ne, a byla tam těhotná cigoška a dva kluci tam na sebe něco řvali.*

⁶³ *Já sem jednou takhle šel po nás, u nás, u nás po ulici takovou vyhlášenou čtvrtí, no, koukám, že jo, tam prostě cigán pod barákem, na balkoně cigánka. A ten cigán dole, héj, polib prdel psovi. No, ty kočkóvi. kočkóvi. / Hm, kdo má hodně dětí? Cigáni maj hodně dětí. / Bych se tam chtěla podívat... když tam jsou ty slumy... cigánský...*

⁶⁴ *... to je Nina, ta šla dělat, má dítě, eee vdala se za cikána, kterej je ale úplně nejslušnější ze všech, ze všech v Hořicích, jo. Prostě v klidu, normálně pracuje ...*

⁶⁵ *Ty blázne, von tam zajel, teďka mu auto obstoupili cikáni, normálně si mu posedali na kapotu a na to ... měl co dělat. / To sem se takle bála, když nám ty cikáni v tramvaji na Silvestra hodili petardu do tramvaje.*

o stereotypní přisuzování vlastností a projevů.⁶⁶ Stejný charakter má také vtip, který je součástí jednoho z monologů.⁶⁷

Nejčastější činností přisuzovanou Romům je krádež.⁶⁸ Většina promluv má jednoznačně rasistický podtext.⁶⁹ Ve dvou případech se jedná o problematiku společného vzdělávání romských a neromských dětí, přičemž jednou je autorem výroku učitelka⁷⁰, jednou rodič⁷¹. V některých promluvách jsou příslušníci romského etnika popisováni z nadřazeného hlediska mluvčího,⁷² jinde jsou přirovnáváni k lidem z nejnižších společenských vrstev (bezdomovci, narkomani).⁷³

⁶⁶ *Takže Michal tam bude podávat cikánům složenky s penězma, až mu Aranka řekne, že chce víc, protože má pět dětí, a von řekne, že ne, tak ona na to odpoví, já tě zabiju.*

⁶⁷ „Cikáne, kdes byl včera?“ „Já ho nezabil.“

⁶⁸ *Vězetpěčko je na Sokolovský, tam už je to lepší s tím parkováním, ale zas je tam spousta cikánů, co maj rádi auta. / No, to by jim to vykradli cikáni. / „Ty brďo, přijali sme tam tři cikánky na čalounice, uplynuly tři tejdny, neni tam ani jedna.“ – já myslel, že tam není ani jedna koženka už. / Myslím, že jako pokud neni v táboře cikánů nedaleko Londýna, ... protože ty už ji rozebrali, ... a prodali na součástky.*

⁶⁹ *Ale dyť si to vem, až to bude za ten rok, co chtěj dát těch sto tisíc. No, to cikáni, to tady bude přemnožený, černý. / Rozeznáš snad cikána vod černocho, ne? Dyť je to to samý. No, jenže černocho neni humus, ne. / To musí bejt zážitek jako, jako totálně na sracky cikáni na něký svatbě.*

⁷⁰ *My tady vod toho nejsme, já sem tam vod toho, abych bílý děcka naučila číst a takový a ne, abych cikány naučila barvy. / Jenže kvůli těm cikánům tam spousta lidí nedá děti. To je vono. Protože tam chodí kupa těhletých sráčů černejch.*

⁷¹ *Já sem se zeptala, jestli tam nechoděj cikáni. (při výběru školy pro své dítě)*

⁷² *Jeden z těch případů byl takovej, že to byla prostě rodina takovejch těch, jak se říká, bílejš cikánů, jo? Prostě ty takový ty socky ... / Všechno, tam sou cikáni a všechno možný v tom baráku ...*

⁷³ *No, a pak dyž vodešli bezdomovci, konečně se to trochu vyklidilo jako by, no tak tam, se tam narazili cikáni, že jo ... / Sem rád, že sme vypustili tu kapitolu cikáni, jo, to je velice dobře. A pak znám v Hořicích ještě spousta ferťáků.*

2.5.1. Shrnutí

Obraz etnonyma *cikán* (*cigán*, *cigoš*) v mluvených projevech je negativní. Většinu promluv lze označit za rasistické. Často dochází k uplatňování stereotypů, příslušníci romského etnika bývají dávání do spojitosti s krádežemi a řazení na okraj společnosti.

Etnonymum *Rom* a jeho odvozeniny se v korpusu mluvené češtiny vůbec nevyskytuje.

2.6. Etnonymum *Rom* a *cikán* v textech ultrapravicových uskupení a romských organizací

Kapitola 2.6. se zabývá výrazivem pro pojmenování příslušníků romského etnika na webových stránkách ultrapravicových uskupení a romských organizací, reprezentujících (oproti ostatním zdrojům užitých v mé diplomové práci) dvě silně zainteresované protichůdné skupiny. Zaměřila jsem se na srovnání užití etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin v takto vyhraněných textech a na obraz příslušníků romského etnika v ultrapravicově orientovaných člancích.

Z ultrapravicově zaměřených zdrojů analyzuji články uveřejněné na internetových stránkách Dělnické strany⁷⁴ a článek *Cikáni a Romové* na stránkách hnutí Národní odpor.⁷⁵ Obě zkoumaná ultrapravicová uskupení se o příslušnících romského etnika téměř výhradně vyjadřují jako o *Cikánech*.⁷⁶

V článku *Cikáni a Romové* o 1 573 slovech se etnonymum *Cikán* vyskytuje 42krát, etnonymum *Rom* pouze 8krát. Tématem tohoto článku je problematika pozitivní diskriminace⁷⁷ a s ní související pojmenovávání příslušníků romského etnika. Ti jsou líčeni jako zloději⁷⁸ s podřadným původem⁷⁹ a morálkou⁸⁰. Kromě spousty nepravdivých informací o romském etniku je v něm také zesměšněna snaha o užívání etnonyma *Rom*.⁸¹

⁷⁴ <http://www.delnickastrana.cz>

⁷⁵ <http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=&clanek=802>

⁷⁶ Jiná pojmenování příslušníků romského etnika jsem ve vybraných člancích nenalezla.

⁷⁷ *Celá česká společnost je svědkem jevu, nazývaného pozitivní diskriminace. Přestalo platit, že demokratické zřízení je postaveno na svobodně projevené vůli většiny. Cikáni tvoří v ČR minoritu, přesto je česká majorita nucena zákonodárci a státní správou stále více ustupovat z cesty jejich bezuzdným nárokům a požadavkům.*

⁷⁸ *Do té doby žili Cikáni povětšinou svým tradičním způsobem života, jako kočovníci, potulní řemeslníci, sezónní dělníci a především drobní zloději na okraji toho, čemu se říkalo slušná společnost. / Pokud tohle všechno nestačilo k zajištění požadovaného životního standartu, Cikán se obrátil k osvědčenému způsobu „výdělku“ svých předků – trestné činnosti. Krádeže, loupeže, podvody.*

Z komentářů na stránkách Dělnické strany ke dni 25. 5. 2009 se etnonym *Cikán* (výskyt 41) objevuje v pěti článcích (počet slov celkem 7 089), etnonym *Rom* pouze v jednom (výskyt 6), který také jako jediný nahlíží na Romy objektivně.⁸² V ostatních článcích jsou příslušníci romského etnika popisováni zaujatě jako privilegovaná skupina⁸³, lidé terorizující své okolí⁸⁴ a odmítající pracovat⁸⁵, kriminální živly již od útlého dětství⁸⁶ a demolující⁸⁷ a narušující své prostředí⁸⁸. Všechny formulace jsou výrazně expresivně zabarveny.

Ze stránek romských organizací jsem vybrala stránky Muzea romské kultury⁸⁹ a Romů v České republice⁹⁰. Po přečtení všech příspěvků na zmiňovaných stránkách jsem dospěla k závěru, že takto zaměřené zdroje se o příslušnících romského etnika vyjadřují výhradně jako

⁷⁹ O jejich původu se dodnes vedou spory, ale většina etnografů se kloní k názoru, že jejich prapředkové pocházeli z Indie, kde se řadili k nejnížší a nejopovrhovanější kasty – většinou se prý živilí odklizením mršin a podobnými pracemi.

⁸⁰ Souvisí to s cikánským způsobem náhledu na evropskou společnost jako takovou, s po generace předávanou mentalitou „získat všechno za nic“. Cikán nevidí smysl života v práci, rodině, sousedských vztazích, vzdělávání se. Jeho permanentní snahou bylo, je a zůstane získat to, co potřebuje k životu (a jde-li to, i mnohem více) bez jakékoliv námahy.

⁸¹ Přibližně v té době si Cikáni začali říkat Romové. Proč, není zcela jasné. Nabízí se poměrně logické vysvětlení, že když začnete oslovi říkat hřebec, bude si připadat vznešenější.

⁸² Článek Jednostranné uznání nezávislosti Kosova je nezákonné: Nicméně jednotky UCK začaly loupit, vypuzovat, unášet a vraždit Srby, Romy, prosrbské Albánce, ničit jejich domy i starobylé srbské památky. Za několik měsíců bylo zničeno na sto klášterů, chrámů, řada z nich z XIII. – XIV. století. Do Srbska uprchlo až 250 000 Srbů, mnoho Romů i Albánců. Kolem 100 000 Srbů a něco Romů zůstalo v ghettech, bez zdravotního zajištění, školní docházky, práce.

⁸³ Každý obyčejný člověk se s ní už setkal, například na úřadech, kdy deset let nepracující cikánské rodiny dostávají nehorázné peníze, přičemž naši lidé dostanou životní minimum chvíli poté, co nemohou sehnat práci. Protože cikáni dobře vědí, že nad nimi policisté nemají pravomoci a moc dobře také vědí, že se slovíčkem rasismus udělají díru do světa. A naše vláda jim zákony o rasismu jen nahrává! / A když opravdu má někdo tu odvahu a jde si stěžovat – obyčejně je to člověk, který s Cikány nikdy nežil, do domu s Cikány se nějakou proklátou smůlou dostal, je plný ideálů o spravedlnosti a rovnosti – tak brzy pochopí, že proti Cikánům si nelze stěžovat, natož pak dát věc k soudnímu jednání...! / Lidé bílé rasy pochopili, že jsou až druhořadými občany: před nimi jsou totiž Cikáni – oni mají humanisty a zednáři tolik proklamovanou svobodu.

⁸⁴ Čeští občané už nesnesou terorizování od svých cikánských spoluobčanů, už prostě toho mají dost. / A nejen to: bílí Češi jsou nuceni snášet od Cikánů příkoří, ba teror, a když se náhodou ozvou – okamžitě jsou pokládáni za rasisty a xenofoby.

⁸⁵ Za dvacet let co jsou u moci, nenaučili Cikány pracovat; bílí Češi ze svých daní živi cikánskou menšinu. / Režim vedený strejci z UV od okupace v roce 1968 zanedbal téměř všechny základní životní oblasti pro spokojený život občanů: ekologii, bydlení, infrastrukturu, občanská práva, Cikány nenaučil pracovat.

⁸⁶ Před domem poskakují cikánští výrostci, naprosto nezvládatelní, kteří si skutečně dělají co chtějí: přepadávají staré „gádky“, vytrhávají jim z ruky tašky s nákupem, sprostě nadávají, plivají na Čechy. Sklepy v takových domech bývají vymáčeny, vykrádány, shromažďují se tam cikánští výrostci, kouří marihuanu nebo jinak fetují.

⁸⁷ Na schodech a chodbách, které se už dávno přestaly uklízet, jsou výkaly po cikánských dětech, a nejen to: někdo musel lidské výkaly nacákat i na kdysi dávno bíle natřenou stěnu chodby; všude špína, zápach, povalují se tu samé špurky, a mezi tím vším pobíhají polonahé malé děti, neustálý křik cikánských dospělých. U hlavních dveří, jež jsou už dávno bez kliky, vytlučená okna, která ještě včera měla nové zasklení, zvonky vytrhané.

⁸⁸ Dlouho do noci – po dodání sociálních dávek až do rána – se z cikánských bytů ozývá ohlušující řev cikánských skřeků se směsí jakési hudby, je slyšet dupání nohou při tancování andalusských tanců.

⁸⁹ <http://www.rommu.cz/>

⁹⁰ <http://www.romove.cz/>

o *Romech*, etnonymum *cikán* je zmiňováno pouze v pasážích o historii⁹¹ a v citacích dobových dokumentů⁹² nebo při vysvětlování etymologie obou etnonym.

2.6.1. Shrnutí

Valná většina ultrapravicově laděných textů používá etnonymum *Cikán* (*cikán*). Příslušníci romského etnika jsou popisováni velmi negativně, což je zdůrazněno expresivním vyjadřováním.

Texty romských organizací oproti tomu používají etnonymum *Rom*, výraz *cikán* se objevuje pouze při zmiňování historických faktů a výkladu etymologie tohoto slova.

⁹¹ V roce 1965 byl usnesením UV KSČ a vlády ČSSR zřízen Vládní výbor pro cikánské obyvatelstvo, jejímž hlavním úkolem bylo zapojit do pracovního procesu všechny práceschopné Cikány, zničit romské osady a rozptýlit či přesídlit jejich obyvatele. / Z tohoto počtu bylo policejními orgány označeno 5 830 osob za Cikány a cikánské mišence, 5 108 osob bylo označeno za osoby žijící po cikánském způsobu a konečně bylo napočítáno celkem 948 osob žijících na volné noze, pobývajících ve vězení, v nemocnicích atp.

⁹² „My, Zikmund, král uherský, český, ..., náš věrný Ladislav, vojvoda svého lidu cikánského nás pokorně poprosil o dosvědčení naší zvláštní shovívavosti...“

3. Kolokabilita etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin

Při zjišťování kolokability etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin jsem pracovala s korpusem syn2006pub. Výjimku tvoří kapitola věnovaná kolokabilitě adjektiv *romský* a *cikánský*, kde jsem využívala také korpus syn2005.⁹³

Mým cílem bylo zjistit charakter kolokací jednotlivých slov (*Rom*, *cikán*, *Romka*, *cikánka*), u adjektiv *romský* a *cikánský* navíc porovnat jejich konkurenceschopnost.⁹⁴

Každá kapitola obsahuje tabulku s výčtem kolokací a informace o počtu jejich výskytů v rámci korpusu.⁹⁵ Následuje rozbor údajů z tabulek a srovnání kolokability dvojic konkurenčních slov (*Rom* – *cikán*, *Romka* – *cikánka*, *romský* – *cikánský*).

3.1. Adjektivní kolokace

Při třídění adjektivních kolokací jsem zvolila dělení na kolokace s významem neutrálním, negativním a pozitivním, přičemž rozhodující je charakter pojmenované skutečnosti. Toto široce pojaté dělení je v jednotlivých kapitolách upřesněno. Vzhledem k velkému množství kolokací s adjektivy místními (např. *brněnský*, *středočeský*, *maďarský*) a s adjektivy vyjadřujícími konkrétní věkové údaje (např. *osmnáctiletý*, *třicetiletý*) tato spojení v tabulkách neuvádím.⁹⁶

3.1.1. Etnonyma *Rom* a *cikán*

3.1.1.1. Etnonymum *Rom*

Vzhledem k velkému počtu kolokací (691) analyzuji pouze spojení s minimálním výskytem pět. Kolokace s významem místního určení tvořily cca 42 %, kolokace vyjadřující věk cca 13 %.

⁹³ Některá významná spojení se totiž vyskytovala napříč korpusy (*cikánská pečeně*, *cikánská balada*, *cikánský pláč*, *apod.*).

⁹⁴ Konkurenceschopností rozumím možnost nahradit jedno z etnonym druhým v rámci politické korektnosti.

⁹⁵ Jedinou výjimku tvoří tabulky s verbálními kolokacemi, které jsou pro svou rozsáhlost zařazeny do příloh.

⁹⁶ Vyjma těch, která se podle četnosti v korpusu vyskytují na předních místech.

Ve většině případů se jedná o adjektiva neutrální. Adjektiva *kočovní* a *kočující* poukazují na typické aspekty romské kultury. Významově blízká jsou adjektiva *emigrující* a *prchající*, která však mají politické konotace.⁹⁷

Skupinu kolokací s negativním významem lze podle míry aktivity či pasivity subjektu⁹⁸ rozdělit na ta, která vypovídají o negativních vlastnostech a projevech příslušníků romského etnika (*opilý, problémový, podnapilý, závislý, podezřelý, rozhořčený, agresivní, rozzuřený, rozčilený, rozvášněný*), a adjektiva vyjadřující jistý negativní stav vyplývající z vnějších vlivů (*napadený, poškozený, zavražděný, postižený, zbitý, zraněný, mrtvý, obviněný, zadržený, obžalovaný, zabítý, zemřelý, utonulý*). Výrazy z této skupiny adjektiv patří do terminologie užívané v kriminalistice a soudnictví.

Adjektiv s pozitivním významem je výrazně méně (*slušný, vzdělaný, angažovaný, rád, dobrý, profesionální, blahoslavený*). První dvě z nich (*slušný, vzdělaný*) se ovšem v korpusu vyskytují častěji než pejorativa.

⁹⁷ Narození od kočování, které je záležitostí kulturně zvykovou, je emigrace aktem politickohospodářským.

⁹⁸ V tomto případě příslušníků romského etnika.

Tabulka 5: Adjektivní kolokace ctnonyma *Rom*

		Adjektivum	Počet výskytů
Neutrální		český	730
		slovenský	475
		mladý	331
		místní	241
		olašský	205
		malý	131
		další	94
		samotný	69
		zdejší	68
		zaměstnaný	61
		mnohý, ostatní	54
		jiný	49
		jediný	36
		starý	35
		tamní	33
		známý	30
		každý	25
		dospělý	24
		přítomný	19
		chudý	16
		mladistvý	14
		kočovní	13
		bohatý	10
		druhý, kočující, emigrující, oddělující	9
		spokojený, přichozí	8
		poslední	6
		určený, jednotlivý, prchající, protestující, tuzemský, gramotný	5
Negativní	Vlastnosti a projevy	opilý	28
		problémový	27
		podnapilý	16
		závislý	7
		podezřelý, rozhořčený, agresivní	6
		rozzuřený, rozčilený, rozvášněný	5
	Stav	napadený	30
		poškozený	20
		zavražděný	13
		postižený	10
		zbitý, zraněný, mrtvý	9
		obviněný, zadržený	8
		obžalovaný	7
		zabitý	6
		zemřelý, utonulý	5
Pozitivní	slušný	33	
	vzdělaný	30	
	angažovaný	12	
	rád	11	
	dobrý	7	
	profesionální, blahoslavený	5	

3.1.1.2. Etnonymum *cikán*

Tabulka 6: Adjektivní kolokace etnonyma *cikán*

		Adjektivum	
Neutrální význam		potulný, každý	10
		černý	9
		mladý	8
		starý	6
		český, rád	4
		kočovní, kočující,	3
		jedinej, druhý	2
		bílý, blondátek, čistokrevný, snědší, novodobý, nejbližší, skutečný, jiný, další, neznámý, užaslý, zatracující, starší, malý, nejbohatší, místní, zdejší, typický, obyčejný, přivandrovalý	1
Negativní význam	Vlastnosti a projevy	útočící	3
		blbej, zsranej, smradlavý, nenapravitelný, špinavý	2
		výbušný, nepolepšitelný, pomstychtivý, barbarský,	1
		žebavý, chvástavý, ukradený, zavalitý, tlustej, neslušný,	
		opilý, fetující, domestikovaný	
	zavražděný	1	
Pozitivní význam		slušný	3
		veselý	2
		charismatický, o kouzlu	1

Kolokace s významem místního určení tvořily cca 22 %. Většina spojení je neutrálních. Ze slov, která se týkají typických aspektů romské kultury, se zde vyskytují adjektiva *kočovný, kočující, přivandrovalý a potulný*.⁹⁹

Skupina kolokací s negativním významem se téměř výhradně týká negativních vlastností a projevů příslušníků romského etnika.¹⁰⁰ Většinou se jedná o pejorativa (*blbej, zsranej, smradlavý, špinavý, žebavý, tlustej, fetující*), velmi nevhodně působí zejména spojení s adjektivem *domestikovaný*¹⁰¹, které se užívá u zvířat. Tyto kolokace jsou součástí individuálních promluv jedinců, což v některých případech potvrzuje i jejich forma (nespisovná koncovka adjektiv *blbej, zsranej, tlustej*).¹⁰²

⁹⁹ Adjektiva *přivandrovalý a potulný* by mohly být řazeny i mezi spojení s negativním významem. Mezi spojení s neutrálním významem je řadím právě proto, že se týkají typických projevů romské kultury.

¹⁰⁰ Jedinou výjimku tvoří adjektivum *zavražděný* vyjadřující jistý negativní stav způsobený vnějšími vlivy.

¹⁰¹ *Akce se podle textu nemají "týkat jirkovských domestikovaných Cikánů, ale přivandrovalců, kteří jsou vzdáleni člověčenství."*

¹⁰² *"V těch sklárnách si ze mě dělali srandu, byl jsem pro ně blbej cikán. / „Nějakej zsranej cikán tu má svatbu," říká jeden ze svatebčanů. / „Žádám vás jako slušné Čechy, abyste se nenechali vyprovokovat nějakýma smradlavýma cikánama," pronesl tehdy Kleinedler .../ Protože je snědý, lidé mu říkají, že je špinavý cikán. Pozorují ho, jak se jim při tom dívá do očí. / „Ale to je spíš problém na venkově, tady ve městě žebavého cikána jako na budějovickém náměstí nenajdete." / „Filo nestíhal ne kvůli tomu, že byl tlustej cikán, ale proto, že byl linej."*

Nejméně početná je skupina spojení s pozitivním významem (*slušný, veselý, charismatický, okouzlující*).

3.1.1.3. Srovnání kolokability etnonym *Rom* a *cikán*

Etnonymum *Rom* i *cikán* jsou nejčastěji součástí spojení s neutrálním významem. Nejméně početnými jsou kolokace s adjektivem pozitivního významu.

Obě etnonyma bývají součástí spojení (*kočovní cikán/Rom, kočující cikán/Rom, přivandrovalý cikán, potulný cikán*), která vyjadřují některé typické aspekty romské kultury.

Etnonymum *cikán* se často pojí s pejorativy (*blbej, tlustej, domestikovaný* apod.). Narozdíl od etnonyma *cikán* jsou kolokace etnonyma *Rom* bezpříznakové, negativní skutečnosti jsou vyjadřovány neutrálními výrazy. Častými kolokacemi jsou termíny z oblasti kriminalistiky a soudnictví.

3.1.2. Feminina *Romka* a *cikánka*

3.1.2.1. Femininum *Romka*

Vzhledem k velkému množství kolokací (136) analyzuji pouze kolokace s minimálním výskytem dva. Kolokace vyjadřující věk tvořily cca 31 %.

Tabulka 7: Adjektivní kolokace feminina *Romka*

	Adjektivum	Počet výskytů
Neutrální význam	mladá	75
	slovenská	11
	stará	9
	olašská, známá	6
	malá	4
	postarší, jediná, zaměstnaná, další	3
	jiná, jistá, poloviční, zmíněná, zletilá, dospělá, nemocná, místní, česká, středočeská, maďarská	2
Negativní význam	utonulá	12
	zraněná	5
	popálená, tonoucí, opilá	3
	zavražděná, diskriminovaná, sterilizovaná	2
Pozitivní význam	mladičká	6
	sympatická	3
	krásná	2

Většina kolokací má neutrální význam. Žádná z nich se netýká nějakého typického aspektu romské kultury. Pozitivní význam má jen velmi málo spojení (*mladičká*,¹⁰³ *sympatická*, *krásná*).

Skupinu spojení s negativním významem tvoří téměř výlučně adjektiva vyjadřující jistý negativní stav vyplývající z vnějších vlivů (*utonulá*, *zraněná*, *popálená*, *tonoucí*, *zavražděná*, *diskriminovaná*, *sterilizovaná*), jedinou výjimku tvoří adjektivum *opilá*. Výrazy z této skupiny adjektiv patří do terminologie užívané v kriminalistice, soudnictví a lékařství.

3.1.2.2. Femininum *cikánka*

Vzhledem k malému počtu spojení uvádím v tabulce všechny kolokace. Jedinou výjimku tvoří spojení „*Bizetova cikánka*“ (počet výskytu 2), které neuvádím, protože jde jednoznačně o literární postavu.

Tabulka 8. Adjektivní kolokace *feminina cikánka*

	Adjektivum	Počet výskytů
Neutrální význam	mladá	10
	stará	4
	starší, stárnoucí, česká, sevillašská, španělská, čemá,	1
	poloviční, zamilovaná, těhotná, jistá, dvacetiletá,	
	dvánáctiletá, potulná, temperamentní	
Negativní význam	impulsivní, lehkomyšlná,	1
	rozcuchaná, ubohá,	
	žebrající, smradlavá,	
	špinavá, opuštěná	
Pozitivní význam	krásná	7
	svůdná	3
	vševědoucí	2
	flamencová, nezkrotná, démonická, ohnivá, vášnivá,	1
	moudrá, mladičká, půvabná	

Nejvíce kolokací má neutrální význam. Některá spojení souvisí s typickými aspekty romské kultury (*toulavá*¹⁰⁴ *cikánka*, *vševědoucí*¹⁰⁵ *cikánka*, *flamencová cikánka*).

Femininum *cikánka* se narodil od etnonyma *cikán* pojí častěji s adjektivy s pozitivním významem (*krásná*, *svůdná*, *vševědoucí*, *moudrá*, *mladičká*, *půvabná*), spojení

¹⁰³ Toto adjektivum má kladné citové zabarvení, proto je řadím do kolokací s pozitivním významem.

¹⁰⁴ Z tohoto důvodu také řadím toto spojení do skupiny kolokací s neutrálním významem.

¹⁰⁵ Souvisí s činností hádání osudu.

krásná cikánka je celkově druhou nejčastější kolokací. Mezi adjektiva s pozitivním významem jsem se rozhodla zařadit také skupinu adjektiv s výrazným expresivním zabarvením, týkajících se temperamentu (*flamencová, nezkrotná, démonická, ohnivá*)¹⁰⁶.

Nejméně početné jsou kolokace s negativním významem. Tuto skupinu slov lze dále dělit na pejorativa (*rozcuchaná, smradlavá, špinavá, žebrající*), eufemismy (*lehkomyslná*), slova vyjadřující subjektivní negativní hodnocení (*ubohá*) a termíny pro nějakou negativní vlastnost (*impulsivní*).

3.1.2.3. Srovnání kolokability feminin *Romka* a *cikánka*

Obě feminina nejčastěji vstupují do spojení s neutrálním významem. Femininum *cikánka* bývá součástí spojení týkajících se typických aspektů romské kultury. Toto femininum je výjimečné tím, že se častěji pojí s adjektivy s pozitivním významem (*krásná, svůdná, vševědoucí, moudrá*) a s adjektivy s určitou mírou expresivity (*démonická, ohnivá*).

Femininum *Romka* se pojí s bezpříznakovými adjektivy. Často bývá součástí kolokací, v nichž jsou použity termíny z oblasti kriminalistiky, soudnictví nebo lékařství.

3.2. Verbální kolokace etnonym *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin

Při zjišťování verbálních kolokací jsem pracovala s korpusem syn2006pub. Pro přehlednost řadím tabulky s těmito kolokacemi do příloh (viz str. 98). Vzhledem k vysokému počtu kolokací etnonym *Rom* a *cikán* analyzuji pouze spojení s určitým minimálním výskytem (*Rom* – 10, *cikán* – 2). U etnonyma *Rom* analyzuji také verbální pasivní kolokace,¹⁰⁷ a to s minimálním výskytem 2.

3.2.1. Etnonymum *Rom* a femininum *Romka*

Z celkového počtu 110 verbálních spojení etnonyma *Rom* tvoří největší skupinu (cca 14,5 %) slovesa pohybová (*přijít, odcházet, jít, utíkat, přicházet, přijet, vracet se, vrátit se*,

¹⁰⁶ Jedná se v podstatě o svého druhu synonyma k neutrálnímu adjektivu *temperamentní*. Spojení tohoto typu mají povahu frazému.

¹⁰⁷ Tyto kolokace u ostatních slov neanalyzuji z důvodu velmi nízkého výskytu (*Romka* – 6, *cikán* – 2, *cikánka* – 0).

odejít, emigrovat, mířit, jezdit, projít, utéci, odjet, stěhovat se). Vysoký počet pohybových sloves souvisí s kočováním a zejména s emigrací.¹⁰⁸

Druhou nejpočetnější skupinu (10 %) tvoří slovesa, která vyjadřují kriminální činnost nebo společensky nežádoucí chování (*napadnout, zbit, krást, vyhrožovat, zaútočit, zabít, nadávat, zneužívat, okrást, dopouštět se*). Zhruba 5,5 % sloves poukazuje na nějaké vnější nepříznivé působení vůči příslušníkům romského etnika (*stěžovat si, bát se, bránit se, protestovat, trpět, obávat se*).

Necele tři procenta (cca 2,7 %) zaujímají slovesa, která se týkají typických projevů romské kultury (*tančit, zpívat, hrát*¹⁰⁹, *kočovat*), z toho nejvíce hudby.

Ze sloves v pasivu vstupuje etnonym *Rom* nejčastěji do spojení se slovesem *diskriminovat*, se kterým souvisí největší skupina sloves značících negativní vnější vztah k příslušníkům romského etnika (*zranit, napadnout, vystavit*¹¹⁰, *pouštět*¹¹¹, *postihnout, ohrozit, izolovat, napadat, pronásledovat, poškodit, nutit, ukřivdit, přinutit, vpustit*¹¹², *krátit*¹¹³, *odmítnout*). Pozitivní vnější vztah reprezentuje nepočetná skupina sloves (*zvyhodňovat, integrovat, uznávat*¹¹⁴).

S problematikou diskriminace souvisí také migrace,¹¹⁵ pod kterou je seskupena druhá nejčetnější skupina sloves (*přestěhovat, sestěhovávat, poslat, odvést, soustředit, vyhostit, vystěhovat, odvézt*).

Druhým nejčastějším slovesem v pasivu je *obvinít*, které patří do skupiny sloves vyjadřujících problémy příslušníků romského etnika se zákonem (*obžalovat, soudit, propustit*¹¹⁶, *zadržet*). Negativní projevy příslušníků romského etnika prezentují slovesa

¹⁰⁸ *Romové přišli do Čech především ze Slovenska, a to ve třech migračních vlnách. / I naši Romové odcházejí a žádají o azyl z důvodu diskriminace v rodné zemi. / Romové jdou na západ. / „Romové utíkají před rasismem a diskriminací v České republice a na Slovensku.“ ... / Romové začali přicházet do českých zemí již ve středověku. / Romové přijeli ze Slovenska a „nabourali“ se do bytů čtvrté kategorie. / Romové se vraceli ze Slovenska, protože je tamní úřady odmítly. / Mladí Romové se vrátili z Francie domů. Čtyři emigranti z řad Romů... / Pokud by se Romové, kteří odešli do Británie, chtěli vrátit, ... / Romové emigrovali například do Německa, Belgie a Nizozemska. / Čeští Romové opět míří do Velké Británie za azylem. / ... opatření, která by měla emigraci omezit, a to ve spolupráci se zeměmi, kam Romové jezdí nejvíce. / Někteří čeští Romové se chystají odjet do Irska za prací. / Zvláště v poslední době se Romové stěhují z východu našeho státu na západ.*

¹⁰⁹ *V průběhu koncertu si půjčili nástroje tři mládenci z publika, tři Romové, hrají a zpívají své písně ve svém jazyce.*

¹¹⁰ *Vedle záplavové vlny jsou Romové v Čechách vystaveni i vlně odporu ze stran svých „bílých“ sousedů...*

¹¹¹ *Budeme jezdit v tramvajích, hlídat diskotéky a jiné podniky, kam nejsou Romové pouštěni.*

¹¹² *Nejméně ve třech případech nebyli Romové nebo cizinci vpouštěni do restaurace kvůli barvě pleti.*

¹¹³ *Zde jsou Romové nesporně kráceni na svých lidských a občanských právech.*

¹¹⁴ *Romové jsou uznáváni jako menšina, mají politické a kulturní organizace...*

¹¹⁵ *Ta bývá často reakcí na diskriminaci.*

¹¹⁶ *Podle informací Blesku byli Romové teprve včera propuštěni na svobodu kvůli podezření z krádeží.*

ozbrojit, rozčarovat, zděsit, přičemž vyjma prvně jmenovaného se jedná o psychický stav jakožto reakci na nějaký vnější vliv.

Femininum *Romka* se nejčastěji (z celkového počtu kolokací 154 cca 13 %) pojí se slovesy s významem kriminální činnosti nebo společensky nežádoucího chování (*udeřit, ukradnout, zaútočit, přepadnout, oklamat, napadnout, trápit, hrozit, podvést, zbít, bojovat, urážet, poplivat, okrást, rozmlátit, týrat, utopit, cloumat, pokousat*). Kolokace feminina *Romka* se slovesy týkajícími se typických projevů romské kultury se v korpusu nevyskytují.

3.2.2. *Etnonymum cikán a femininum cikánka*

Etnonymum *cikán* se nejčastěji pojí se slovesy s významem kriminální činnosti nebo společensky nežádoucího chování, která z celkového množství 32 kolokací tvoří celou čtvrtinu případů (*hádat, zabít, napadnout, znásilňovat, vraždit, krást, utopit, vykřikovat*). Kolokace etnonyma *cikán* se slovesy týkajícími se typických projevů romské kultury se v korpusu nevyskytují.

Z celkového počtu 44 kolokací se femininum *cikánka* nejčastěji (celkem cca 14 %) vyskytuje se slovesy s významem kriminální činnosti nebo společensky nežádoucího chování (*zbít, vrazit, hrozit, vychlastat, lhát, ukradnout*). Druhou nejpočetnější skupinu (cca 11 %) tvoří slovesa, která se týkají typických projevů romské kultury (*vykládat*¹¹⁷, *věštit, prorokovat, předpovědět, zpívat*), z toho většina věštění. Toto femininum se také pojí s významově kladným slovesem *okouzlit*.¹¹⁸

3.2.3. *Shrnutí*

Etnonyma *Rom* a *cikán* a jejich odvozeniny se nejčastěji pojí se slovesy s neutrálním významem. Častými kolokacemi jsou slovesa s významem kriminální činnosti nebo společensky nežádoucího chování, nejhojněji se tyto kolokace vyskytují u etnonyma *cikán* (25 %). Substantiva *Rom* a *cikánka* jsou často součástí spojení týkajících se typických projevů romské kultury (hudba, věštění, kočování). Nejčastějšími kolokacemi etnonyma *Rom* jsou slovesa související s diskriminací a emigrací.

¹¹⁷ *Moudrá cikánka Esmeralda vykládala zájemcům z karet.*

¹¹⁸ *Cikánka Esmeralda všechny okouzli svým tancem.*

3.3. Romové jsou, chtějí, musí – analýza větných konstrukcí

Původní záměr analyzovat a srovnat větné konstrukce, jejichž součástí jsou slova *Romové* a *cikáni*, nemohl být kvůli nedostatečnému množství takovýchto vět s etnonymem *cikáni*¹¹⁹ uskutečněn.

Při výběru konstrukcí jsem vycházela z nejčastějších verbálních kolokací etnonyma *Rom* (viz tabulka str. 98), ze kterých jsem vybrala tři: *být*, *muset* a *chtít*.

3.3.1. Větná konstrukce *Romové jsou/nejsou* + adjektivum/substantivum

3.3.1.1. *Romové jsou/nejsou* + adjektivum

Tabulka 9: *Romové jsou* + adjektivum

	Adjektivum	Počet výskytů
Doklad existence národnostní problematiky	stejní	5
	rovní,	1
	plnoprávní	
Negativní hodnocení	líni	4
	špatní	3
	hloupi, hluchí, nepřízpůsobilí	2
	chudí, zaostalí, nevzdělatelní, nenapravitelní,	1
	obávaní, špinaví, zadlužení, hrozní	
Pozitivní hodnocení	dobří	4
	ochotní	2
	oblíbení, vzdělaní, schopní, vítaní,	1
	vstřícní, přepěstří, moderní, pracovití, disciplinovaní, proslulí	
Vyjádření difference	svěbytní,	2
	odlišní	
	sví,	1
	zvláštní,	
	jiní	
	skeptičtí, spokojení, rádi	2
	informovaní, podezřelí, věřící,	1
	úderní, temperamentní, spjatí, důvěřiví,	
	poslední, impulsivní, zklamaní, sdílní, frustrovaní, bezbranní, jedni,	
	homogenní, většinou, společní	

Rozhodujícím kritériem pro třídění adjektiv byl v tomto případě postoj autora výroku k romskému etniku. Nejčastější charakteristika Romů je *stejní*¹²⁰. Toto slovo patří do skupiny

¹¹⁹ Výskyt těchto konstrukcí v korpusu 0–1.

adjektiv (*rovní*¹²¹, *plnoprávní*¹²²), která ve snaze o integraci romského etnika do majoritní společnosti obhájí určité kvality a práva jeho příslušníků. Zdůrazňování těchto aspektů je dokladem existence národnostní problematiky. Opačnou tendenci mají adjektiva upozorňující na odlišnost příslušníků romského etnika (*svěbytní, odlišní, sví, zvláštní, jiní*).

Nejpočetnějšími jsou adjektiva vyjadřující negativní hodnocení Romů (*líni, špatní, hloupí, hluchí, chudí, zaostalí, obávaní, špinaví, zadlužení, hrozni, nepřizpůsobiví, nevzdělatelní, nenapravitelní*), početná je však i skupina adjektiv vyjadřujících pravý opak (*dobří, ochotní, oblíbení, vzdělaní, schopní, vítaní, vstřícní, přepestří, moderní, pracovití, disciplinovaní, proslulí*¹²³).

Tabulku adjektiv v záporné konstrukci (*Romové nejsou*) neuvádím vzhledem k jejich nízkému počtu (celkem 13)¹²⁴. Nejčastěji je popírána schopnost Romů něco učinit nebo něčeho dosáhnout – věta „*Romové nejsou schopní...*“¹²⁵ se v korpusu vyskytuje celkem sedmkrát. Negativní postoj k příslušníkům romského etnika vyjadřují také konstrukce s adjektivy *důslední* (výskyt 2), *slušní, řádní* (výskyt 1).

V korpusu se ovšem vyskytly i případy, kdy jsou negativní vlastnosti Romů popírány (*špatní*¹²⁶, *problémoví*¹²⁷).

3.3.1.2. *Romové jsou nejsou* + substantivum

Tabulku substantiv neuvádím vzhledem k jejich nízkému počtu (celkem 22)¹²⁸. Počet výskytů zmiňuji jen tehdy, kdy je vyšší než 1.

¹²⁰ Dvacet let jsme žili v domnění, že Romové jsou stejní jako my. / Adam dokonce tvrdí, že Romové jsou stejní jako jejich rodina. / Případný argument, že Romové jsou stejní jako ostatní populace ...

¹²¹ Kdy řekneme: konec – vyřešeno, Romové jsou rovní partneři?

¹²² Tentokrát se na náměstí Míru objevil i plakát s textem: Romové jsou plnoprávní občané ČR, ne fašismu a stop rasismu a násilí.

¹²³ Romové jsou proslulí muzikanti, jejich folklór je především v tanci a v písničkách.

¹²⁴ Schopní, důslední, slušní, řádní, jednotní, jednolití, homogenní, spokojení, jedini, zvyklí, stejní, špatní, problémoví

¹²⁵ Stejně množství obyvatel ČR se domnívá, že Romové nejsou schopni se uplatnit ve společnosti jako ostatní. / Vstřícné pokusy úřadů blokuje i to, že Romové nejsou schopni se až na výjimky mezi sebou domluvit... / Knižák tvrdí, že Romové nejsou schopni sdílet s ostatními občany „společný prostor“ / Zoufalé bitky u obchodů podporované různými živly jen dokazují, že Romové nejsou schopni se přizpůsobit novým podmínkám, ...

¹²⁶ „Já vím, že všichni Romové nejsou špatní, těch slušných je ale málo.“

¹²⁷ „Neříkám, že Romové nejsou problémoví, ale ne každý,“ říká Jan ...

¹²⁸ Lidé, národ, občané, spoluobčané, Češi, pronárod, kasta, etnikum, rasa, potomci, komunita, skupina, děti, experti, hosté, kočovníci, muzikanti, kopáči, chudáci, příjemci, záminka, voliči.

Romové jsou nejčastěji definováni na základě společného původu – *lidé* nebo *národ* (v obou případech výskyt 4), *rasa* (výskyt 2), *etnikum*, *potomci*, *pronárod* a *kasta*¹²⁹, z toho poslední dva výrazy jsou negativně zabarveny.

Další skupina definic poukazuje na příslušnost k obyvatelstvu jednoho státu (*občané*, *spoluobčané*, *Češi*). Výrazy *komunita* a *skupina*¹³⁰ naopak vymezují příslušníky romského etnika vůči etnikům ostatním.

Definice Romů jako muzikantů a kočovníků vyplývá z kulturních specifíků tohoto etnika, přirovnání ke *kopáčům*¹³¹ souvisí s jejich častým zaměstnáním.

O nedostatku financí a problémech se začleněním do pracovního procesu svědčí přírůbek k *chudákům*¹³² a *příjemcům státní podpory*¹³³. Negativní hodnocení Romů vyjadřuje jejich přirovnání k *dětem*¹³⁴, *expertům přes drogy*¹³⁵ a *nevítaným hostům*¹³⁶, pozitivně vyznívá prohlášení za *partnery*¹³⁷.

Záporných konstrukcí je v korpusu pouze 5. Kromě jediného případu, kdy se jedná o popírání společností nepříznivě hodnocené charakteristiky,¹³⁸ jde o tvrzení negativní¹³⁹.

3.3.2. Větná konstrukce Romové chtějí + verbum

Konstrukce se slovesem *chtít* obecně vyjadřují přání, a jsou tedy určitým projevem svobodné vůle příslušníků romského etnika. Motivem pro přání je prozatímní neexistence objektu přání.

¹²⁹ *Kdybychom se starali takhle se vším, tak by to vypadalo, že Romové jsou privilegovaná kasta, o kterou se všichni musíme starat, ale to není možné.*

¹³⁰ *Romové jsou etnická skupina, nestydí se za to a při výsleších sami sebe takto označují.*

¹³¹ *„My sami jsme zaměstnání jako taxikáři, ale každý přece ví, že Romové jsou nejlepší kopáči.“*

¹³² *„... tak bych se jim snažil sehnat náhradní bydlení, protože Romové jsou chudáci, a vůbec.“*

¹³³ *Vystěhování Romové jsou příjemci státní podpory.*

¹³⁴ *Romové jsou trochu děti!*

¹³⁵ *Zatímco nuzelští Romové jsou experti na heroin, těm ze Žižkova stačí čichat toluen.*

¹³⁶ *„Všude vám dávají najevo, že Romové jsou nevítaní hosté.“*

¹³⁷ *Kdy řekneme: konec – vyřešeno: Romové jsou rovní partneři?*

¹³⁸ *Potřebujeme přesvědčit ostatní občany, že Romové nejsou jen flákači, kteří využívají sociální dávky a neplatí nájemné.*

¹³⁹ *... že by Romové měli přednost před „slušnými lidmi“ odmítá, neboť evokuje apriorní názor, že Romové nejsou slušní lidé. / Někteří z těch, kteří se dokonce skládali Romům na cestu, prohlásil, že Romové nejsou děti a mají mít dostatek přehledu k podobným rozhodnutím. / Romové nejsou řádní občané nebo menšina, která by měla ústavou zajištěnou ochranu. / Obyvatelé rodinných domků mají právo na klid, tím přeci není řečeno, že Romové nejsou lidé, jak uvádějí na svých transparentech.*

Tabulka 10: *Romové chtějí ...*

	Verbum	Počet výskytů
Aktivní přístup Romů	založit	4
	vytvořit, pomoci	2
	pronikat, ukázat, spolupracovat, jednat, připravit, volit, pracovat, předvést, dokázat, využít, podat	1
	zrušit,	1
Realce Romů na negativní vnější stav	upozornit, umožnit,	
	vypátrat, demonstrovat,	
	nachytat	
Negativní projevy Romů	zneužít,	1
	bojkotovat	
Bydlení	odcestovat,	2
	žít	
	opustit, usadit se,	1
	zůstat, odejít,	
	kočovat	
	být	4
	mít, zbourat, stát, stihnout, sečíst	1

Nejpočetnější skupinou sloves jsou slovesa poukazující na aktivní přístup Romů ve snaze dosáhnout určitého cíle (*založit*¹⁴⁰, *vytvořit*¹⁴¹, *pomoci*, *pronikat*¹⁴², *ukázat*¹⁴³, *spolupracovat*, *vypátrat*¹⁴⁴, *jednat*, *připravit*¹⁴⁵, *volit*, *pracovat*, *předvést*¹⁴⁶, *dokázat*, *využít*¹⁴⁷, *podat*¹⁴⁸, *umožnit*¹⁴⁹).

Druhou nejpočetnější skupinu tvoří slovesa související s otázkou bydlení. Tato slovesa vyjadřují dvojí protikladnou tendenci – tendenci usadit se (*žít*, *usadit se*, *zůstat*) a stěhovat se (*odcestovat*, *opustit*, *odejít*, *kočovat*).

¹⁴⁰ Romové chtějí založit své vlastní rádio.

¹⁴¹ Čeští Romové chtějí v budoucnu vytvořit vlastní parlament.

¹⁴² Mladí Romové chtějí stále více pronikat do komunální politiky.

¹⁴³ Navzájem rozhněvaní Romové chtějí o Vánocích ukázat dobrou vůli...

¹⁴⁴ Romové chtějí vypátrat útočníky, kteří zbili policistu.

¹⁴⁵ Romové chtějí připravit děti do školy.

¹⁴⁶ Romové chtějí na festivalu předvést své tradice, ale i ukázat, že dokážou akci sami zorganizovat.

¹⁴⁷ Romové chtějí centrum využít například ke kurzům vaření, tance a počítačů.

¹⁴⁸ Ladislav Danihel potvrdil, že Romové chtějí tento návrh podat a vzít právo do svých rukou.

¹⁴⁹ Romové chtějí tímto gestem umožnit nerušené pokračování jednání ústecké samosprávy s vládním vyjednavatelem ...

Za ní následuje skupina sloves vyjadřujících reakci příslušníků tohoto etnika na nějaký negativní vnější stav (*zrušit*, *upozornit*¹⁵⁰, *demonstrovat*, *nachytat*¹⁵¹). Negativní projevy příslušníků romského etnika reprezentují slovesa *zneužít*¹⁵² a *bojkotovat*¹⁵³.

Celkově se jedná o větné konstrukce vyjadřující snahu Romů něčeho dosáhnout nebo něco změnit.

3.3.3. Větná konstrukce *Romové musí* + *verbum*

Konstrukce se slovesem *muset* obecně vyjadřují nějakou nutnost nebo povinnost. Na základě kontextu lze příklady z korpusu rozdělit do tří skupin. Dvě z nich vyjadřují apel, a to jednak na majoritní společnost, jednak na Romy. Třetí skupina líčí situaci Romů, přesněji řečeno jejich nelehkou pozici a nutnost snášet útrapy.

Tabulka 11: *Romové musí/musejí* ...¹⁵⁴

	Verbum	Kontext
Apel na majoritní společnost	definovat	<i>Romové musejí být definováni jako národnost, nikoli jako pouhá etnická skupina.</i>
	dostat	<i>Také Romové musí dostat šanci.</i>
	integrovat	<i>Romové musí být integrováni jak v ekonomickém, tak v sociálním smyslu ...</i>
	vědět	<i>Místní Romové musí vědět, že se o ně někdo zajímá.</i>
	mít	<i>Romové musí mít skutečně rovné příležitosti.</i>
Apel na Romy		<i>Je to na vládě, ale sami Romové musí mít také zájem situaci změnit.</i>
	přijmout	<i>Romové musí sami přijmout myšlenku, že je nutné se do společnosti integrovat ...</i>
	pochopit	<i>Romové musí pochopit význam vzdělání...</i>
	projevit	<i>Romové musejí projevit větší snahu o začlenění do společnosti.</i>
Situace Romů (nutnost snášet útrapy)	vyhledat	<i>... následovalo fyzické násilí, po kterém Romové museli vyhledat lékařské ošetření.</i>
	prožít, přežít	<i>Početné manipulace a represe, které museli Romové prožít a přežít, ...</i>
	odprodat	<i>Kočovní olašští Romové museli odprodat koně a zabydlet se v přidělených bytech v místě práce bez ohledu na dosavadní styl života.</i>
	postarat se pomoci	<i>Do té doby se Romové museli o sebe postarat sami. Starostové jsou přesvědčeni, že Romové si musejí pomoci sami.</i>

¹⁵⁰ *Romové chtějí upozornit na místo, kde umírali jejich předci.*

¹⁵¹ *Romové chtějí nachytat úředníky "na švestkách".*

¹⁵² *Pokud by totiž chtěli argumentovat tím, že Romové chtějí zneužít sociálních výhod spojených se žádostí o azyl, museli by to dokázat.*

¹⁵³ *„Zneklidňuje nás, že Romové chtějí bojkotovat výhradně české výrobky, čímž vlastně podporují zahraniční zboží.“*

¹⁵⁴ Počet výskytů je ve všech případech 1, proto jej v tabulce neuvádím.

opustit	<i>Romové musí opustit azylový dům.</i>
soutěžit	<i>... a většinou nevzdělání Romové musejí soutěžit se vzdělanějším bílým zbytkem společnosti.</i>
zůstat	<i>Romové museli zůstat v Česku.</i>
obejit se	<i>... kde se Romové musejí například obejít bez elektrické energie,...</i>

Celkově se tedy jedná o vyjádření nějakého nežádoucího stavu (problematické soužití majoritní společnosti s romským etnikem) a zároveň snahy o jeho řešení (apel na obě zúčastněné strany).

3.4. Adjektiva *romský* a *cikánský*

3.4.1. Adjektivum *romský*

Tabulka 12: Substantivní kolokace adjektiva *romský*

Pořadí	Substantivum	Počet výskytů	Pořadí	Substantivum	Počet výskytů
1.	dítě	1 734	1.	rodina	170
2.	rodina	1 552	2.	komunita	126
3.	komunita	999	3.	dítě	114
4.	menšina	547	4.	menšina	63
5.	poradce	483	5.	kultura	59
6.	kultura	442	6.	poradce	44
7.	aktivista	399	7.	aktivista	42
8.	otázka	374	8.	žena	36
9.	původ	349	9.	hudba	33
10.	problematika	329	10.	organizace	30
11.	etnikum	327	11.	píseň + písnička	23 + 7
12.	národnost	311	12.	národnost	26
13.	žena	294	13.	populace	26
14.	problém	244	14.	původ	26
15.	organizace	244	15.	etnikum	26
16.	populace	211	16.	festival	25
17.	sdružení	209	17.	sdružení	25
18.	občan	205	18.	kapela	24
19.	poradkyně	204	19.	osada	24
20.	asistent	195	20.	otázka	21

Z tabulek vyplývá, že nejčastějšími kolokacemi adjektiva *romský* jsou názvy institucí a postů zabývajících se řešením národnostní problematiky (*poradce, poradkyně, asistent, aktivista, organizace, sdružení*). Početná je také skupina substantiv vyjadřujících příslušnost jednotlivce k větší skupině na základě společného etnického znaku (*původ, etnikum, menšina, občan*) nebo příslušnost k rodině (*rodina, dítě, žena*) a skupina substantiv souvisejících se specifickými aspekty romské kultury (*kultura, hudba, festival, kapela*).¹⁵⁵

Zvláštní charakter mají substantiva *problém, problematika, otázka*, která explicitně vyjadřují existenci nějakého nežádoucího stavu. Žádné ze spojení nemá povahu frazému.

¹⁵⁵ Z toho většina se týká hudby.

3.4.2. Adjektivum *cikánský*

Tabulka 13: Substantivní kolokace adjektiva *cikánský*

Pořadí	Substantivum	Počet výskytů	Pořadí	Substantivum	Počet výskytů
1.	baron	212	1.	tábor	30
2.	píseň + písnička	50 + 17	2.	baron	20
3.	tábor	64	3.	kapela	15
4.	kapela	64	4.	hudba	14
5.	melodie	58	5.	píseň + písnička	7 + 6
6.	hudba	53	6.	oko	12
7.	dítě	38	7.	původ	11
8.	rodina	31	8.	pečeně	10
9.	mu zika	31	9.	rodina	9
10.	otázka	29	10.	lág r	9
11.	původ	24	11.	vůz	7
12.	osada	24	12.	me lodie	6
13.	kmotr	23	13.	primáš	6
14.	obyvatelstvo	16	14.	vesnice	5
15.	láska	16	15.	osada	5
16.	populace	15	16.	mu zika	5
17.	král	14	17.–20.	krev/tlupa/ oheň/procesí/ kluk/dítě/ život/národnost	4
18.	život	13			
19.	balada	12			
20.	pláč/krev/cimbálovka/etnikum	11			

Z obou tabulek je patrné, že nejčastější kolokaci adjektiva *cikánský* představuje spojení *cikánský baron*. Naprostá většina substantiv souvisí s určitými kulturními specifiky romského etnika, z toho nejvíce s hudbou (*hudby, kapela, píseň, písnička, melodie, muzika, cimbálovka, primáš*). Druhou nejpočetnější skupinu tvoří substantiva hromadná, vyjadřující etnickou příslušnost (*původ*¹⁵⁶, *národnost, obyvatelstvo, populace, etnikum*).¹⁵⁷ Výrazné zastoupení mají také výrazy související s kočováním (*tábor, vůz, osada*) a rodinou (*dítě, rodina, kmotr*).

Některá spojení mají povahu sdružených pojmenování (*cikánský baron, cikánský život, cikánský pláč, cikánská krev, cikánská tlupa, cikánská balada*). Adjektivum *cikánský* je dále součástí názvů pokrmů (*cikánská pečeně, cikánské halušky, cikánské brambory, cikánský*

¹⁵⁶ Častý výskyt tohoto spojení souvisí s úředním označením „osoba cikánského původu“ užívaného pro příslušníky romského etnika v letech 1973–1989.

¹⁵⁷ V této skupině spojení dochází z důvodu uplatňování politické korektnosti k nahrazování adjektiva *cikánský* adjektivem *romský*.

řízek, cikánská omáčka, cikánské kuře, apod.).¹⁵⁸ Snahy nahradit adjektivum *cikánský* politicky korektním adjektivem *romský* se zatím nedaří.¹⁵⁹

3.4.5. Srovnání kolokability adjektiv *romský* a *cikánský*

Kolokabilita adjektiv *cikánský* a *romský* je shodná ve spojeních vyjadřujících příslušnost jednotlivce k větší skupině nebo k rodině. Další shodnou oblastí je oblast kultury,¹⁶⁰ která představuje relativně neomezenou kolokabilitu obou adjektiv.

Některé kolokace adjektiva *cikánský* mají charakter sdruženého pojmenování (*cikánský baron, cikánský život, cikánský pláč, cikánská krev, cikánská tlupa, cikánská balada*), a nepřipouští tak variantu s adjektivem *romský*. Stejná situace panuje také v oblasti názvosloví jídel (*cikánská pečeně, cikánská omáčka, cikánské halušky*, ...). Tyto oblasti tedy představují omezení kolokability adjektiva *romský*.

Z důvodu politické korektnosti je zcela nepřipustná náhrada adjektiva *romský* adjektivem *cikánský* v názvech institucí a postů zabývajících se řešením národnostní problematiky (*poradce, poradkyně, asistent, aktivista, organizace, sdružení*). K jeho postupnému nahrazování adjektivem *romský* dále dochází ve spojeních vyjadřujících příslušnost jednotlivce k větší skupině nebo k rodině.

¹⁵⁸ Názvy pokrmů jsem našla po zadání spojení „cikánská jídla“ na serveru www.google.com.

¹⁵⁹ Pro srovnání uvádím počet výskytů názvů jídel s oběma adjektivy za použití vyhledavače google: 1 190 *cikánská pečeně* x 128 *romská pečeně* (z toho většina se týká diskuze o nahrazení adjektiva *cikánský*), 1 170 *cikánská omáčka* x 8 *romská omáčka*, 468 *cikánské halušky* x 3 *romské halušky*.

¹⁶⁰ I zde ovšem dochází k podřízení použití adjektiva zásadám politické korektnosti. Záleží přitom na míře oficiality daného spojení (*romská kultura, romský festival* x *romská/cikánská kapela, romská/cikánská hudba*).

IV. Obraz a sebeobraz příslušníků romského etnika

V poslední části své diplomové práce jsem zjišťovala obraz a sebeobraz příslušníků romského etnika mezi uživateli českého jazyka. Vycházela jsem jednak z písňových textů, jednak z dat získaných v rozhovorech a dotaznících s romskými i neromskými respondenty. Pro tento postup jsem se rozhodla s přihlédnutím k rozdílu mezi spontaneitou dotazovaného na jedné a uměleckou stylizací autorského subjektu na druhé straně.

Výskytu etnonyma *Rom* v písňových textech se ve svém příspěvku do časopisu Naše řeč s názvem „*Romové v písničkách*“ věnuje Lucie Hašová. Moje východisko bylo ovšem jiné. Zajímala jsem se jak o obraz, tak i o sebeobraz příslušníků romského etnika, v písňových textech neromských autorů jsem navíc nezohledňovala použité etnonymum. Mojí snahou bylo zjistit celkový obraz příslušníků romského etnika a stereotypy v jejich zobrazování. U textů romských autorů jsem však kromě sebeobrazu sledovala i frekvenci používání obou etnonym.

Získávání obrazu příslušníků romského etnika u běžných uživatelů (neumělců) probíhalo formou rozhovoru. Při dotazování neromských respondentů bylo mým cílem zjistit případný rozdíl mezi konotacemi etnonyma *cikán* a *Rom* a následně popsat prototyp obou etnonym. U romských respondentů jsem se formou dotazníku zajímala o míru ztotožnění jejich etnika s oběma možnými etnonymy.

1. Příslušníci romského etnika v písničkách

Při zjišťování obrazu a sebeobrazu příslušníků romského etnika v písňových textech jsem se snažila především co nejkomplexněji postihnout způsoby prezentace romského etnika napříč hudebními styly a žánry. Vycházela jsem nejen z textů, v nichž příslušník romského etnika představuje přímo téma, ale i z textů, kde se vyskytuje jako jeden z motivů.

Texty písní jsem získala na internetových stránkách <http://www.ujdeto.cz/lyrics/> a <http://www.velkypevnik.cz/>. V některých případech jsem se dopustila korektury původního pravopisu (pravopis etnonyma *Rom* s malým písmenem na začátku apod.).

1.1. Vnější obraz příslušníku romského etnika

Romové bývají znázorňováni jako hudebníci,¹⁶¹ v písniích často vystupují pod konkrétním křestním jménem.¹⁶² Příslušníci romského etnika dále figurují jako součást koloritu chudinského prostředí, které bývá konkrétně lokalizováno – jedná se o městské čtvrti s výraznou romskou menšinou¹⁶³ –, nebo kde je jako jedna ze společensky vyhraněných, někdy až deviantních skupin.¹⁶⁴ Častým stereotypem je zobrazování Romů, zejména romských mužů, s bodnou zbraní.¹⁶⁵

Jednou z nejznámějších písní o romském etniku napsanou z pozice „oni“ je již téměř zlidovělá *Cikánka*, v níž se zpívá o zoufalství zamilovaného muže, který naletěl romské dívce. Ta je zde vyličeána jako uhrančivě krásná, ale také neupřímná a nevěrná žena,¹⁶⁶ pro kterou je důležitá její svoboda.¹⁶⁷ O nevěrné romské ženě se zpívá také v písni *Slepí pírká* kapely MIG 21.¹⁶⁸ Tanec jako atribut žen romského etnika je zmíněn v písni *Aranka umí hula-hop* Ivana Hlase.¹⁶⁹ Oproti tomu odpudivě a hanlivě působí obraz romské ženy v písni *Cikánka* od kapely Visací zámek.¹⁷⁰ Jedním z rozšířených motivů v písniích je postava cikánky

¹⁶¹ Např. píseň *Karlín* Ivana Hlase (*Skupinky excelentních Rómů, zpívaj svůj roztoužený kontrapunkt*), píseň *Nechod' nikam* skupiny Koa (*Jak měsíc nad Hradcem, jak pivo na zelenou, to v parku drnkaj'si Romové*), píseň *O cikánským pláči* Lucie Bílé (*Tak si tam seděj pospolu a tlučou dlani do stolu. Dvě kytary a ruce, to jim stačí, a teskně zpívaj o cikánským pláči... Chlapů jen pár a dubovej stůl, rytmus do nich vplul*).

¹⁶² Např. píseň *Aranka umí hula-hop* Ivana Hlase, píseň *Italská* kapely Harlej (*Teď se mi vysmívá i Gejza z Karlína, ... Zapomněl jsem na Aranku, co mě čekala*).

¹⁶³ Např. píseň *Na chvíli ven* skupiny Nahoru po schodišti dolů band (*Pár cizích šavli se váli u baráku, brečící dítě vedou k holiči, zabíjej cikán už to má na háku, ... ref.: Vyzrazil jsem na hranice Žižkova a Karlína...*), píseň *Karlín* Ivana Hlase, píseň *Italská* kapely Harlej (*Teď se mi vysmívá i Gejza z Karlína*).

¹⁶⁴ Např. píseň *Zrcadlo* kapely Navzájem (*Muž s třema rukama žongluje ostošest, slepá mořská víla dřímá v rezavý vaně, kulhavej trpaslík marcipán rozdává, cikánka z Bretaně hádá život z dlaně*), píseň *Pasáž* kapely Znouzectnost (*Uděláš pár kroků dovnitř, hned cikánka ti z ruky věští ... Na tomto tichém místěčku leží chlap totálně groggy, slizký pán tě tiše osloví a nabídne ti s úsměvem drogy ...*).

¹⁶⁵ Např. píseň *Pravdivý příběh loupežnický* kapely Znouzectnost (*neriskovali nebezpečí zapíchnout se cikánem*), píseň *Dvoji metr* skupiny Orlik (*Cikán s nožem jinde zase, podlehnul nachvíli dívčí kráse, ženský proříznul krk, tomu já se nemůžu smát*), píseň *Slepí pírká* kapely MIG 21 (*Já sem tvoje holka, já tě mám ráda, napsala mi v noci nožem na záda!*), píseň *Aranka umí hula-hop* Ivana Hlase (*občas se ve tmě blejskne nůž i ty ho pilně bruš a dobře vybírej kam s ním*).

¹⁶⁶ *Zmámila jsi duši mou, klid vrátit nemůžeš, vše, co řekla ústa tvá, změnilo se v lež. Dříve, než se rozední, tvůj tábor zmizí v dál, proč's neřekla, bych se tvoji lásky bál. ref.: Cikánko ty krásná, cikánko malá, srdíčko ti láska má nespoutala. Jiného teď mám černé oči tvé, které se mi zdály být tak upřímné.*

¹⁶⁷ *Srdíčko ti láska nespoutala.*

¹⁶⁸ *Já sem tvoje holka, já tě mám ráda, napsala mi v noci nožem na záda! Rozevřela se a já se topil v ní, jenomže ne první ani poslední.*

¹⁶⁹ *Aranka umí "hula hop", až pánbůh tiše úpí stop.*

¹⁷⁰ *Když jsem šel okolo vrat, viděl jsem cikánku srát, řek' jsem jí dobrýtro, hovno z ní vylitlo, jémine, to vám byl smrad*

s nadpřirozenými schopnostmi, na kterou se lidé obrací ohledně svého osudu¹⁷¹ a milostných vztahů.¹⁷²

Romantický obraz exotického milence představuje lidová píseň *Černý cikán*, v níž je zvýrazněn především atraktivní vzhled romských mužů.¹⁷³ Některé z textů se zabývají určitou společenskou situací, zejména pak různými formami diskriminace.

Známa píseň *Pískající cikán* kapely Spiritual Kvintet se zabývá láskou mezi romským mužem a neromskou dívkou, již dívčin otec učiní přítrž kvůli cikánově chudobě.¹⁷⁴ Romský muž je zobrazen jako sice chudý, ale atraktivní a především svobodný mladík.

Zcela opačně vyznívá text písně *Dvojí metr* skupiny Orlik, která se zabývá údajnou pozitivní diskriminací.¹⁷⁵ Příslušníci romského etnika jsou v ní líčeni jako státem protežovaní kriminálníci.

Obraz Romů jako zlodějů se objevuje v písni *Žerom* skupiny Buty,¹⁷⁶ která zároveň vtipnou formou zachycuje přemýšlení člověka, jenž se stal obětí kriminální činnosti páchané příslušníky romského etnika a sám před sebou se brání paušalizování a výrokům, které by mohly vyznívat xenofobně.¹⁷⁷ Závažně působí rasisticky zabarvený text písně *Deratizér* od Aleše Brichty,¹⁷⁸ v níž jsou Romové zobrazeni jako zloději kol a přirovnání ke hmyzu, který je nutno vyhubit.

¹⁷¹ Např. píseň *Zajatci* kapely Kamelot (*Prastará cikánka z ruky nám hádala jen štěstí.*), píseň *Mám jizvu na rtu* Jaromíra Nohavici (*V patnácti viděl jsem, jak kolem jely ruské tanky, a v padesáti nechával si věštit od cigánky.*).

¹⁷² Např. lidová píseň *Tancuj, tancuj, vykrúcaj* (*Cikánečko malučká, pričaruj mi synečka.*), píseň *Kočky* (*Když holky lžou, mrazi je v zápěstí, cikánko maličká, pričaruj synečka...*) a *Kočičí hlavy* (*Teprve dnes mě hledá cikánka v tvé dlani.*) skupiny Nerez.

¹⁷³ *Ach můj Bože, jak jsou krásné černé oči, černé vlasy. Kdo to byl? Cikán, černý cikán.*

¹⁷⁴ *Jenže tatík, jak vidí cikána, pěstí do stolu tříská: „Ať táhne pryč, vesta odraná, groš nemá, něco ti spíská.“*

¹⁷⁵ *Občan romské národnosti zlámal někomu všechny kosti za to, že ten ubožák mu dvacet korun nechtěl dát. Cikán s nožem jinde zase, podlehnul na chvíli dívčí kráse, ženský prořízmul krk, tomu já se nemůžu smát. Pak se řekne – to nic, voni se přizpůsoběj, to voni jen tak trošku zloběj, to protože maj úplně jinou mentalitu ... Na všechny dvojí metr máte, takhle to přeci nejde dál, jedny mentalitou vumlouváte, druhý čeká kriminál.*

¹⁷⁶ *Včera před svým domem potkal jsem se s Rómem, po tom střetu jaksi měl jsem prázdné kapsy. Já mu říkám hrome, vrať mi to, milý Róme, než udělal jsem za tou větou tečku, už jsem jich tam měl celou smečku.*

¹⁷⁷ *Já vím, že kradou aji bílí, ale bohužel právě v této chvíli to bílí nebyli. Kdybych nebyl skautem, přejel bych je autem, ale že lovím bobry, vím, že Róm je dobrý, vím, že Róm je.*

¹⁷⁸ *Politici dělaj z každýho vola, na ulici kradou cikáni kola, fakt by to vyřešit měl nějaký deratizér*

1.2. „Vnitřní obraz“ příslušníku romského etnika¹⁷⁹

Z písní, kde se interpret stylizuje do role jednoho z příslušníků romského etnika a vyjadřuje se z pozice „my“, jsem vybrala ty, které nabízí stereotypní vnímání tohoto etnika nebo reflektují problematiku soužití a integrace. Obraz Romů jako chudé komunity, která se snaží obstarat si peníze všemi možnými, většinou nelegálními způsoby (krádež, lichva, distribuce drog, hazard, kuplířství, sociální dávky), jen ne prací, zachycuje píseň *Romale rap* Xaviera Baumaxy.¹⁸⁰

Romale rap

*Bracha včera vyměnil žiguli za pijáno,
čórky dělá večer a chrápat chodí ráno,
vimetáme klubi a vimahame dluhi,
kupte vod nás heroin anebo držte hubi
Popocatepetl? Tak to sise spletl!
Tohletosou Krušný Hori, tady hrajem betl,
popasem to po Dubi, v Teplicích tepe TEP
Asta Maňána more Romale rap!
Love, nemam love,
zahrajem skořáпки a gádžo bude dole.
Love, nemam love,
zahrajem karty a gádžové budou dole.
Jako na potvoru potkal jsem Julu,
šel si pro podporu, tak itam puđu,
nebudu makat a tydleti vjeci,
sedíme doma a dzeláme dzeci.
Nejsem žádnéj rasista a nechci žádnéj Lynch,
nedělej do mě nebo chazlada kerí minč!
Načuchám se toluenu, hlavu jako střep
Asta Maňána more Romale rap!
Love, nemam love,
zahrajem skořáпки a gádžo bude dole.
Love, nemam love,
zahrajem karty a gádžové budou dole.
Love, nemam love,
zahrajem hromádky a gádžo bude dole.
Love, nemam love,
zahrajem automaty, všichni budem dole.
Žilina, Bilina, dilina, Džamela vyžilý žily má,
pichnu do kabátu a v něm chlap, padnul mi na kudlu 9x
Dyk, Lenko, proč nejsi Kofola? :-/*

Pro navození autentičnosti zvolil Baumaxa specifický slovník mluvčího, plný sociolektizmů (*love, čórky*) i původních romských slov (*gádžo, chazlada kerí minč*). Zajímavá

¹⁷⁹ Úmyslně zde nemluví o „sebeobrazě“, autoři textů ve skutečnosti nejsou příslušníky romského etnika, pouze se do této role stylizují.

¹⁸⁰ Název písně je aluzí na známý hit *Romano hip-hop* české romské skupiny Gipsy.cz.

je také písemná podoba písně – ortografické nedostatky (špatné hranice slov – *tohletosou, takitam, ..., nerozlišování měkkých/tvrdých a krátkých/dlouhých slabik – vimetáme klubi a vimahame dluhi, nemam love, ..., apod.*) evokují ngramotnost příslušníků romského etnika. V této písni je trefně vystižen v majoritní společnosti rozšířený pohled na Romy.

Podobný obraz romského etnika podává píseň *Nebezpečný síly* kapely Neřež – také v tomto případě je v souvislosti s Romy zmiňováno společensky nežádoucí chování. V textu sice není explicitně vyjádřeno, o jaké etnikum se jedná, díky využití určitých stereotypů je ovšem objekt písně zřejmý.

Nebezpečný síly

1. Co vy o nás vůbec víte,
že prej každěj z nás je vrah
v parku utrhl jsem si kvítek bílý
a teď jsem v železnicích

2. Taký moji slabou mámu
policajt mī věra vzal
půjčila si flašku z krámu
žily bych mu podřezal

3. Jeden po kapsách má díry
druhej zlato, třetí smrt
moje ségra balí inženýry
ale teď jí úsměv ztvrd

4. Zase udělali šfáru
a ta holka měla pech
chtěla jenom blbějch dvacet mářů
za to leží na zádech

ref. : Mv jsme nebezpečný, nebezpečný, nebezpečný síly

5. Chlupatej si mýho brášku
co má zrovna dvanáct let
podal kvůli barvě prášku
tak to sis poštu splet

6. – 1.

ref

7. Já jsem hajzl v líný kůži
co se nemá, musím brát
za to, že jsem utrhl bílou růži
budu nadosmrti smrad
jako dycky malej smrad
línej hajzl, malej smrad

První sloka písně vyjadřuje rozhořčení nad údajným bezprávím ze strany neromské společnosti, která se dopouští paušalizování, když příslušníky romského etnika bez rozdílu vnímá jako vrahy. V následujících slokách je toto bezpráví dokládáno konkrétními příklady, přičemž ovšem jednotlivce romského původu z protizákonné činnosti usvědčuje. Celkově píseň vypovídá o nedostatku právního povědomí mluvčího a zlehčování některých způsobů trestné činnosti (krádež, prostituce, distribuce drog), zároveň však působí jako apel na společnost, aby kvůli dílčímu pochybení jednotlivce nenávratně neodsoudila nejen jeho samého, ale i celé etnikum.

Také v této písni se mluvčí vyznačuje specifickým způsobem vyjadřování, který kromě nespisovných výrazů (*dvckv, mýho, ...*), vulgarismů (*hajzl, blbejch*) a zkomolenin slov (*inžinýrv*) obsahuje také sociolekt (*chlupatej, šíára, máry*), což vypovídá o jisté kriminální zkušenosti mluvčího.

Píseň *Já jsem cikán* kapely Buty lze oproti oběma předchozím považovat za kladnou prezentaci romského etnika v tom smyslu, že negativní aspekty nejsou explicitně vyjádřeny.¹⁸³ Tato píseň v podstatě představuje hrdý manifest romství. Je zde patrná tendence obhájit pozici Romů ve většinové společnosti, mluvčí se své etnikum snaží prezentovat jako výjimečné.

Já jsem cigán
Já jsem cigán
ty mě znáš
já si tu vyčkám
mezi váma
Tohě tykám
však ty víš jak
tak řekni to ostatním
a uvidíš sám
Že jsem zpěvak
s kytarou
a skupinou Rómů
úžasnou
My jsme národ prastarý
my jsme se sem dostali
protože nás pozvali
tady hrát
tak jsme se sem dostali
aby jsme my vám zahráli
abyste vy nám tleskali
to vím já
Já jsem cigán

¹⁸³ Způsobem vyjadřování mluvčího (časté opakování slov, nespisovná slova, nevšední slovosled, nadbytečně užitá zájmena) je však implicitně poukázáno na nízkou úroveň jeho vzdělání a inteligence.

*já ti to říkám
já jsem cigán
ke zbytku národů přidám*

Romové jsou zde zobrazeni jako prastarý národ a jako etnikum, které je pro svou muzikálnost ostatními národy zváno a obdivováno. Velký důraz je kladen na rozdíl mezi *my* a *vy* (*aby jsme my vám zahráli, abyste vy nám tleskali*), přičemž je patrná určitá nadřazenost vůči onomu „ne-my“ (*já si tu zvykám mezi váma, Tobě tykám, však ty víš jak ...*). Píseň *Já jsem cikán* reflektuje psychologický rozměr citově zaujatého romského účastníka procesu integrace do majoritní neromské společnosti, ve skutečnosti se však jedná o ironii.

1.3. Sebeobraz příslušníku romského etnika

Pro zjištění sebeobrazu příslušníků romského etnika v písňových textech jsem vycházela z českých¹⁸² textů populární skupiny Gipsy.cz, uveřejněných na jejich oficiálních stránkách (<http://www.gipsy.cz/cz/index.php>).

V prvním známém hitu skupiny Gipsy.cz s názvem *Romano hip hop* se mluvčí hrdě hlásí ke svému etnickému původu,¹⁸³ zároveň však vyjadřuje svůj multikulturní postoj.¹⁸⁴ Toto vyvážené vidění světa, kdy si subjekt na jedné straně uvědomuje svoji etnickou identitu, na druhé straně ovšem sám sebe chápe jako součást celé společnosti, se prolíná celou tvorbou této kapely.¹⁸⁵

Obhajobou hodnot rovnoprávnosti souvisí také razantní odmítání rasismu, které je přímo vyjádřeno v písni *Barvoslepej svět*. Mluvčí zde vystupuje jako doktor Ladislav Kokoór¹⁸⁶, specialista na léčení nemoci zvané „barvoslepost“, který své pacienty jednoho po druhém usvědčuje z černobílého vidění světa.¹⁸⁷ V závěru písně pak poukazuje na relativitu

¹⁸² Tvorba skupiny Gipsy.cz zahrnuje texty v češtině, angličtině a romštině.

¹⁸³ *Chci, aby každej věděl, že jsem Rom! Že má kapela je romská, tmavá. Že hraje černě a že to černě dává.*

¹⁸⁴ *Tak pojď, čip hop, pod's náma. Nám je jedno, jestli si gádža. Však dokonalej vole není nikdo. Otom je celý romano hip hop.*

¹⁸⁵ Např. píseň *Benga beating* (*Buchta, cápek, cigán i gádžo. Čavale, tohle zvládneš i ty. Je to easy, jak tři čtyři. Chyby, ty máme my i vy. Tak neřeš a dělej pohyby. V rytmu černým, bílým, barevným. Kámo, co já vím, tohle už neřeším*), píseň *Vítej* (*Tak posílej dolu sem, smrtonoši! Bez rozdílu. Češi nebo Čigoši*), píseň *Ne, že ne* (*Co na tom sejde? Bilej nebo černej. Pudeme do prdele a každej bude stejnej*).

¹⁸⁶ Příjmení Kalóór odkazuje k anglickému colour – barva.

¹⁸⁷ *Zaměřte na pleť mou teď svoje oči. Co vidíte? (Že jste černej!) To se dalo čekat, nejsi jedinej. Ale mám teď hodně zlou zprávu - nejsem černej, máš totiž vadu. Já jsem snědej, ale tvoje oči vidí černou, no, a to svědčí o týchle chorobě, že je fakt nutné začít léčbu, dokud nevypukne. Padejte zrcátko, sestři, prosím. (Ano) Jakou barvu teď vidí tvé oči? (Vidím bílou, jsem totiž Čech!) Vidíš špatně, znovu říkám ne, kdybys byl fakt, jak říkáš, bílej, byl bys zřejmě mrtvej*

a nesmyslnost takového vnímání¹⁸⁸ a obrací se přímo na posluchače s výzvou k sebereflexi.¹⁸⁹

Problematicy diskriminace se dotýká píseň *Jednou*, zabývající se situací smíšených vztahů, které často na nátlak rodin obou partnerů zaniknou.¹⁹⁰ V refrénu je vyjádřena blíže neodůvodněná myšlenka „*Však jednou bude každý chtít být cigán...*“. V písni *Reprezent* se Gipsy.cz vtipnou formou vyrovnávají se stereotypy při vnímání Romů¹⁹¹ a poukazují na světovou hip-hopovou scénu, která je většinou záležitostí afroamerických, čili nebílých interpretů a těší se velké popularitě bez ohledu na rasové předsudky.¹⁹²

Kapela Gipsy.cz se věnuje i tématům běžného života. Píseň *Palikeras tumenge* (český význam: *Děkuji*) líčí noční tah skupiny Romů,¹⁹³ při němž utratí všechny peníze. Nejedná se však o žádné litování se nebo stěžování si.¹⁹⁴ Píseň je radostnou oslavou bujarého stylu života, kdy se pro zábavu nehledí na výdaje. Varování a odsouzení naopak zaznívá v písni *Amen savore* (český význam: *Mý všichni*), která se zabývá úpadkem jednoho z Romů, jenž propadl drogám. Mluvíci apeluje na city narkomana k rodině, ale také na jeho etnickou příslušnost.¹⁹⁵ Drogová závislost je vnímána jako neomluvitelný prohřešek.¹⁹⁶

Co se etnonyma, které mluvčí pro příslušníky svého etnika používá, týče, jedná se většinou o slovo *cigán*, a sice výhradně s pravopisnou podobou se souhláskou *g* namísto *k*, nebo jeho nespisovné odvozeniny (*cigoš*) – v osmi z celkově jedenácti zkoumaných písní.¹⁹⁷ Etnonymum *Rom* se oproti tomu v textech vyskytuje výrazně méně – pouze ve dvou

¹⁸⁸ *Měli bychom říkat si Hnědoši, Růžoši, Žlutoši, Člověčoši. Jaký pocit by asi měla Nšoči, kdyby viděla, jak se to tu řeší? Kam zařadit se? Když nevím sám, jestli jsem bílej, nebo černej chuligán?*

¹⁸⁹ *A co vy, máte v pořádku zrak? Sami si odpovězte, jestli je to tak.*

¹⁹⁰ *I kdybych chtěl, tak všechno bude proti nám... Nemůžeme utýct, láska, není kam..., ... Nemůžu překonat, že Tvý rodiče nechťeli, abys byla s černým, jinak by Tě z domu vyhodili, ... Jsem ďábel pro ty Tvý i pro ty mý.*

¹⁹¹ *Jsem cigánskej gansta, tak bacha, jinak bude břitva a pryč hlava. Nesnaž se čmáznout můj žigul, nestůj mi v cestě, more, a všechno bude khüül.*

¹⁹² *Jako americký rapeři na MTV budeme hustý, černý a zlý.*

¹⁹³ *Všude cigánů hafo, cigánská zábava, joj, těším se moc, ty krásu. Já, Honza, Petr, Bela bereme nástroje a budeme muziku hrát, to bude sakra mela!*

¹⁹⁴ *Ale co kurva, dyt' jsme Cigáni hodni žízňě! Budeme hrát a chlastat, dokud budeme muset! A zejtra budem švorc, ale kalba je brutus!*

¹⁹⁵ *Co se to stalo? Nemůžu tomu uvěřit. Z normálních cigánů se stavají feťáci, ... Amen Savore – Copak to nechápeš? Amen Savore – Nás všechny dolů táhneš. Amen Savore – Sebe, rodinu, Cigány. Amen Savore – Nás všechny.*

¹⁹⁶ *Byl jsi hodnej kluk a teď jsi jenom troska. Feťácká nula, co dělá jenom ostudu. Sobě a svý rodině, potřebuješ přes hubu. Ale asi už je pozdě na změnu. Už jsi v tom, kámo, není žádný menu.*

¹⁹⁷ Např. v písni *Tím, čím chcete* (*Amigos, jsem slavný a ještě k tomu cigoš*), *Jednou* (*Však jednou bude každý chtít být cigán...*), *Palikeras tumenge* (*Všude cigánů hafo, cigánská zábava, joj...*), *Romano hip hop* (*až už je cigán nebo gádžo*), *Vítej* (*Bez rozdílu, Češi nebo Cigoši*), ...

písňích.¹⁹⁸ Skutečnost, že příslušník romského etnika užívá častěji etnonymum *cigán* (potažmo *cigán*) a sám tak neuplatňuje zásady politické korektnosti, svědčí o jistém ztotožnění se s tímto pojmenováním. Sebeobraz Romů v textech kapely Gipsy.cz tedy souvisí s etnonymem *Cigán*.

1.4 Shrnutí

V písňových textech jsou příslušníci romského etnika často nahlíženi přes stereotypy. Romové bývají znázorňováni jako hudebníci, romské ženy jako tanečnice, většinou krásné a nevěrné, nebo věštkyně. Mezi charakteristické rysy patří jejich svoboda. Rozšířený je obraz Romů jako zlodějů, osob s kriminálními projevy a nižší úrovní vzdělání, často je zmiňována jejich chudoba. Zejména romské ženy bývají popsány jako promiskuitní lhářky.

Stereotypem ve znázornění Romů je ztotožnění romského etnika s konkrétní městskou čtvrtí (Karlín, Žižkov, ...) a užití „typického“ romského jména pro jednotlivce (Gejza, Aranka, ...). Častým motivem při zobrazování Romů je nůž.

Sebeobrazem Romů v textech skupiny Gipsy.cz je hrdý *Cigán*, který si uvědomuje svou etnickou příslušnost, ale zároveň sám sebe chápe jako součást celé společnosti a který ostře vystupuje proti xenofobii a rasismu. Romové jsou dále vyličení jako muzikanti, již se rádi baví. Výrazným atributem je jejich pospolitost, zejména důraz na rodinu, přátelství a etnickou příslušnost.

¹⁹⁸ V písni *Ne, že ne* (*Budeme na tom špatně, Cech, Ukroš i Rom*) a *Romano hip hop* (*V rytmu podí, ať už 'si Rom*).

2. Obraz Romu u rodilých českých mluvčích a identifikace příslušníku romského etnika s etnonymy *cikán* a *Rom*

Již z nadpisu této kapitoly je zřejmé, že jsem u každé ze skupin dotazovaných sledovala jiný cíl, čemuž odpovídá i rozdílná metodika. Zatímco u neromských respondentů jsem pomocí asociací zjišťovala konotace etnonym *Rom* a *cikán* a následně prototypy těchto slov, v případě romských respondentů mě zajímal jejich postoj k užívání toho kterého etnonyma a míra ztotožnění s oběma možnými pojmenováními.

2.1. Obraz příslušníku romského etnika

Pro zjištění konotací slov *cikán* a *Rom* a jejich odvozenin *cikánka*, *Romka*, *cikáni*, *Romové* jsem použila metodu brainstormingu celkem patnácti neromských osob ve věku od 10 do 70 let různých profesí a různého stupně dosaženého vzdělání. Jednalo se o osoby žijící jak ve větších městech (Praha, Brno), tak v maloměstech a vesnicích (Letovice, Skalice nad Svitavou, ...), jejich osobní zkušenost s příslušníky romského etnika je tedy různá. Prostředkem mého průzkumu byl osobní rozhovor, při němž měli dotazovaní spontánně uvést veškeré asociace k jednotlivým slovům. Pozdější korekce dotazovaných jsem zpětně nezohledňovala.

Tabuľka: Asociace na slova *cikán* a *Rom* a jejich odvozeniny

slovo	asociace
Rom	<i>vysokoškolák, úředník, 30letý pěkně oblečený agitátor za Romy na magistrátu, práce, škola, pleť, tmavý oči, muzikant, tanec, vznešenější, nové slovo, politická korektnost, uctivé označení od majoritní společnosti, Romeo, cikán</i>
cikán	<i>černej, svoboda, táborák, maringotky, komediant, kroj, hodně dětí, dětství (strach z nich), kudla v zádech, sexuální obtěžování, zloděj, špinavej, urážlivý, hanlivé slovo</i>
Romka	<i>romská aktivistka, studentka, pleť, dlouhé vlasy, hodně dětí, tanec, nové slovo, cikánka</i>
cikánka	<i>okultno, nádherná černovlasá ohnivá Carmen, temperamentní, uhrančivá, dlouhá sukně, barevnost, šátky s trásnými, proutěné koše, bosá, zpěv, stará tlustá kouřící věštkyně, zlaté řetězy, krádež, špinavá, cigarety, prostitutka, hluk</i>
Romové	<i>čeští Romové, nezaměstnanost, velká rodina, problémy s bydlením, dětský domov, Kanada, zeď v Matiční ulici, ZŠ Grafická, Indové, uměle vytvořené pojmenování</i>
cikáni	<i>kůň, oheň, temperament, tanec, housle, zpěv, přirozené společenství, kočovníci, Andalusie, film Cikáni jdou do nebe, Cejl (městská část Brna), zloději, hodně problémů, hulákání</i>

Pro dotazované bylo obtížné zejména nalézt asociace etnonyma *Rom* a jeho odvozenin.¹⁹⁹ Tato slova byla vnímána jako nová pojmenování s charakterem eufemismu (*uměle vytvořené pojmenování, vznešenější, nové slovo, uctivé označení od majoritní společnosti*) a u mnohých evokovala pouze jejich možná synonyma (*cikán, cikánka, cikáni*). Obě etnonyma (*cikán* a *Rom*) a jejich odvozeniny shodně vyvolávají konotace týkající se vnějších fyzických znaků – barvy pleti, očí a vlasů (*pleť, tmavý oči, černej, černovlasá*), a proslulé romské muzikálnosti (*zpěv, tanec, muzikant, housle*).

¹⁹⁹ Zajímavý je především nepoměr mezi množstvím asociací u slov *cikánka* a *Romka*.

Etnonymum *Rom* a jeho odvozeniny mají spíše politický rozměr (*30letý pěkně oblečený agitátor za Romy na magistrátu, romská aktivistka, nezaměstnanost, problémy s bydlením, Kanada, zeď v Matiční ulici*). Z kulturních aspektů se do asociací promítla pouze romská muzikálnost (*zpěv, tanec*) a představa o početné romské rodině (*velká rodina, hodně dětí*). Etonyma *Rom, Romka* dále evokují vzdělanost (*vysokoškolák, škola, studentka*) příslušníků romského etnika. Žádnou z asociací nelze považovat za pejorativní.

Asociace slova *cikán* a jeho odvozenin oproti tomu ve velké míře zrcadlí kulturní aspekty romského etnika – kromě muzikálnosti (*tanec, housle, zpěv*) také tradiční až mytizovaný způsob života Romů (*táborák, maringotky, komediant, kroj, hodně dětí, dlouhá sukně, barevnost, šátky s třásněmi, proutěné koše, bosá, věštkyně, kuň, oheň, kočovníci*). Psychologický rozměr mají asociace vyjadřující vlastnosti příslušníků romského etnika (*urážlivý, temperamentní, svoboda*). Slovo *cikán* a jeho odvozeniny mají však také pejorativní konotace (*dětství (strach z nich), kudla v zádech, sexuální obtěžování, zloděj, špinavej, tlustá, kouřící, krádež, špinavá, cigarety, prostitutka, hluk, zloději, hodně problému, hulákání*).

Romští muži jsou jakožto *cikáni* nejčastěji nahlíženi přes určité kulturní aspekty svého etnika a společensky nežádoucí chování (*kudla v zádech, sexuální obtěžování, zloděj*). Prototypem *cikána* je svobodomyšlný a způsobem svého života svérázný muž (*maringotky, táborák, hodně dětí*) s kriminálními sklony. Prototypem *Roma* je naopak vzdělaný, zaměstnaný, hudebně nadaný muž, hájící práva svého etnika, jehož nejvýraznějším znakem je fyzická odlišnost od majoritní společnosti.

Romské ženy jsou jakožto *cikánky* nejčastěji vnímány přes svůj vnější vzhled, a to nejen podle fyziologických znaků, ale i způsobu oblečení (*dlouhá sukně, barevnost, šátky s třásněmi, bosá, zlaté řetězy*). Femininum *cikánka* se pojí se dvěma představami o romské ženě – jedním prototypem je mladá Carmen (*nádherná, uhrančivá, ohnivá*), druhým tlustá stařena (*stará tlustá kouřící věštkyně*), přičemž obě bývají spojovány s magičnem (*okultno, věštkyně*), ale i společensky nežádoucím chováním (*krádež, prostitutka, cigarety, hluk*). Prototypem *Romky* je pak naopak vzdělaná, tanečně nadaná žena s více dětmi, jejímž nejvýraznějším znakem je opět fyzická odlišnost od majoritní společnosti.

Romské etnikum jakožto *Cikáni* je chápáno především jako svébytné a specifické kulturní společenství (*kuň, oheň, přirozené společenství, kočovníci, tanec, housle, zpěv*). Několik dotazovaných uvedlo mezi asociacemi film *Cikáni jdou do nebe* (Табор уходит в небо, Loteanu E. 1975), který se zasloužil o určitou popularizaci romského etnika a jeho

představení neromské společnosti. Etnonymum *Cikáni* se dále často pojí s oblastmi, kde žije početná romská komunita významně ovlivňující jejich ráz (*Andalusie, Cejl*). Záporné konotace se týkají zejména společensky nežádoucího chování (*zloději, hulákání, hodně problémů*). Prototypem *Cikánů* je tedy specifické kulturní etnikum, ceněné pro svoji muzikálnost a obávané pro některé své projevy a kriminalitu.

Etnonymum *Romové* evokuje především problematiku soužití s majoritní společností (emigrace: *Kanada*, segregace: *zed' v Maticní ulici*) a obstarávání základních životních potřeb v tržní ekonomice (*nezaměstnanost, problémy s bydlením*). Většina dotázaných konkretizovala etnonymum *Romové* pouze na naše romské spoluobčany, povědomí o jejich původu dokládá konotace *Indové*. Jeden z pražských dotazovaných uvedl jako asociaci základní školu s vysokou koncentrací romských dětí (*ZŠ Grafická* na pražském Smíchově – přes 85% romských dětí z celkového počtu žáků). Prototypem *Romů* je etnikum obtížně se integrující do majoritní společnosti.

2.2. Postoj Romů k oběma etnonymum

Po předchozím teoretickém zkoumání jsem přikročila k průzkumu u samotných Romů. Zajímalo mě, které z etnonym je jim bližší a proč. Ze všech možných variant jsem zvolila formu dotazníku se dvěma jasně formulovanými dotazy. Úkolem respondenta bylo vybrat si ze slov *Cikáni*, *Cigáni*²⁰⁰ a *Romové* to pojmenování, které považuje za nejvhodnější a následně vysvětlit, proč se pro konkrétní etnonymum rozhodl.

Mými respondenty byli rodiny žáků ZŠ Grafická a dále účastníci celorepublikového romského festivalu *Roztančené školy 2009*. Vzhledem k tomu, že většina dotazovaných pochází ze sociálně slabšího prostředí, nezjišťovala jsem u nich úroveň dosaženého vzdělání. Zajímalo mě pouze věk a pohlaví.²⁰¹

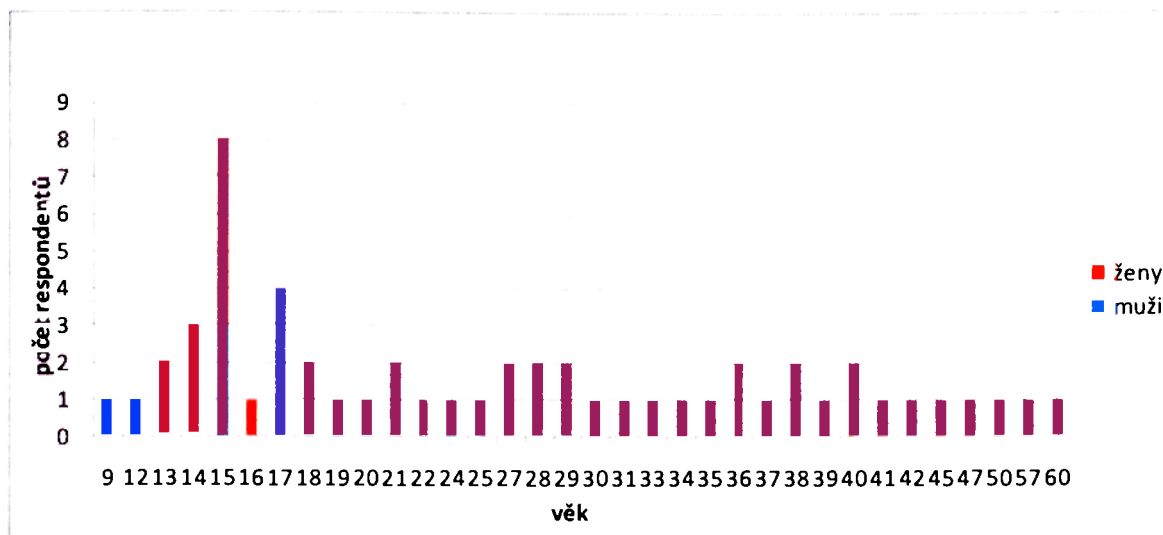
²⁰⁰ Slovo *Cigáni* jsem mezi výrazy zařadila na základě své osobní zkušenosti. Romští žáci se o slově *cikán* narodil od slova *cigán* vyjadřovali jako o nadávce a urážce. Kdybych tedy tuto skutečnost v zadání dotazníku nezohlednila, získané údaje by mohly být značně zkreslené.

²⁰¹ Viz formulář dotazníku na str. 101.

2.2.1. Celkový poměr mezi zvolenými etnonymy

Dotazník vyplnilo celkem 56 respondentů, z toho 24 mužů a 32 žen. Většina pochází z Prahy, dále se jedná o osoby žijící v Brně a Ústí nad Labem. Věkový průměr dotazovaných je 26 let.

Graf 1: Věkové složení respondentů

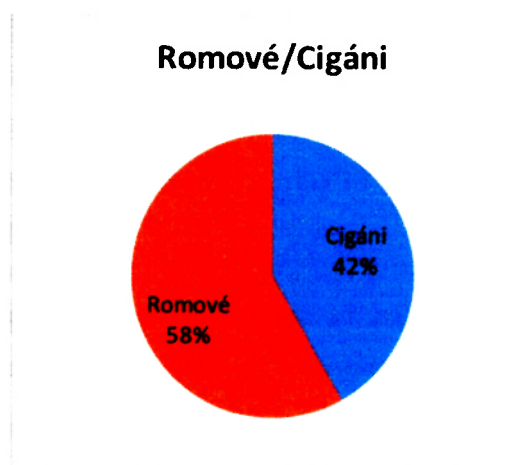
Jeden z mužských respondentů uvedl, že je mu lhostejné, které etnonymum se používá, a zatrhl všechny tři varianty (*Je to stejný, je to jedno*).²⁰² Žádný z účastníků průzkumu si nezvolil pojmenování *Cikán*, celkem sedmkrát bylo toto etnonymum označeno za urážku (*Protože nejsme žádný svině a přijde mi cikán jako urážka. / Neurazí mě to, jako kdyby řekli cikán. / Cigán je normální, Cikán hanlivý. / ...*), dvakrát za rasisticky zabarvené (*Cigán je cigán, Romové je spisovný, cikáni je rasistický. / Romové je spisovný, není to rasistický jako Cikáni*).

Volba mezi etnonymy *Cigán* a *Rom* nebyla jednoznačná (viz Graf 1). Slovo *Rom* si vybralo celkem 32 respondentů. Jako důvod nejčastěji uváděli, že se jedná o slušnější pojmenování (*Protože je to slušnější a hezčí. / Protože mi to přijde slušný a není to vulgární. / Není to hanlivé. / Protože je nejslušnější. / ...*). Dva respondenti odkazovali na původní romská pojmenování (*V romštině si nemůžeme říci jinak než „me som rom“ – jsem Rom. / Je to důstojné oslovení pro Roma, i v romském jazyce se oslovujeme romano čavo (romský chlapec), romani čaj (romská dívka) nebo romane manuša (romští lidé)*).

²⁰² Jelikož se jedná pouze o jednoho respondenta, nezohledňuji tuto variantu odpovědi v žádném z grafů.

Celkem 23 dotazovaných si zvolilo etnonymum *Cigán*. Tato volba byla často odůvodněna zvyklostí (*Jsem zvyklá odmalička to říkat. / Vždycky se to tak říkalo. / ...*), někteří respondenti uvedli, že slovo *Cigán* považují za přirozenější a upřímnější než *Rom* (*Cigáni je pro mne slovo takové, že ho znám, prostě mi přijde upřímnější než Romové, ale nevím proč. / Romové je moc slušný.*). Část dotazovaných také zmínila, že se tímto etnonymem sami nazývají (*Sama to používám. / Říkáme si tak mezi sebou. / Protože cikáni je nespisovný, i cigáni, ale u nás u Romů se to tak říká. / Je to cikánský a není to ostuda.*). Na druhou stranu ovšem tento výraz někteří označili za urážku (*Cigán je sprostý slovo. / Není to tak ponižující jako cigáni. / Pro nás cigán je urážka*).

Graf 2: Celkový poměr mezi zvolenými etnonymy

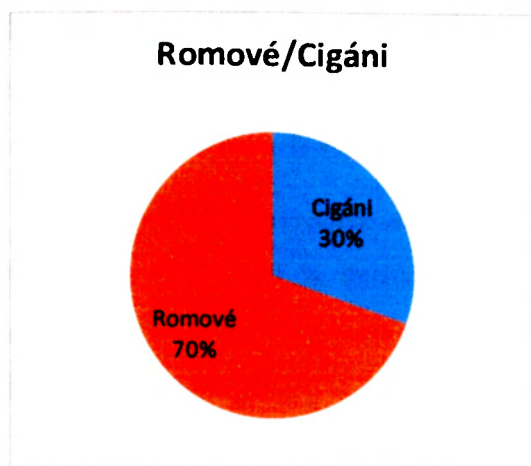
2.2.2. Rozdíl v preferenci konkrétního etnonyma podle pohlaví respondentu

Účastníci průzkumu se ve svých odpovědích lišili z hlediska pohlaví. Zatímco u mužských respondentů výrazně převažoval výběr etnonyma *Romové*, které z celkového počtu 24 mužů vybralo 16 (čili dvě třetiny mužů), u ženských respondentů dopadla situace nejednoznačně. Pro obě etnonyma se vyjádřil shodný počet žen (16).

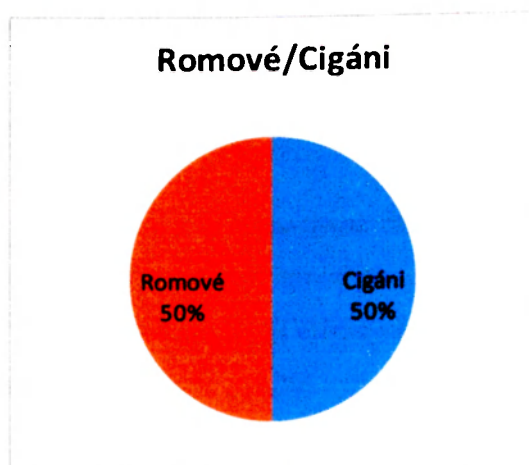
Počet mužů hlasujících pro etnonymum *Romové* se s počtem žen hlasujících pro stejné etnonymum²⁰³ shoduje jen náhodně. Každý z respondentů vyplňoval dotazník samostatně a odděleně.

²⁰³ V obou případech se jedná o 16 respondentů.

Graf 3: Výchěr etnonyma u mužských respondentů

Graf 4: Výchěr etnonyma u ženských respondentů

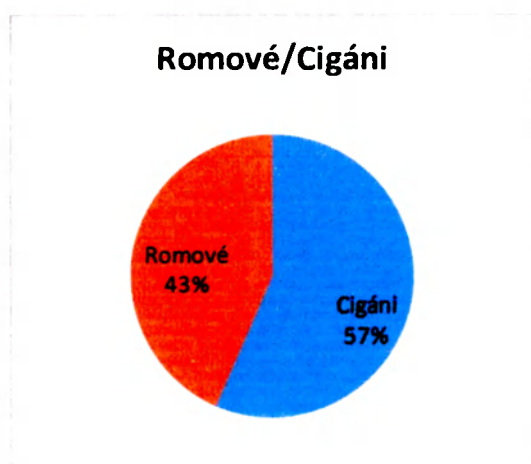

2.2.3. Rozdíl v preferenci konkrétního etnonyma podle věku respondentů

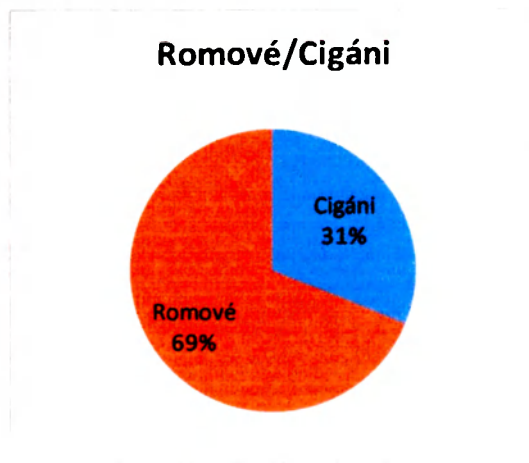
Respondenty jsem vzhledem k jejich relativně nízkému počtu rozdělila pouze do dvou věkových kategorií. Za hraniční věk jsem si zvolila 19 let, který v životě člověka představuje ukončení studia na střední škole.

Počet respondentů ve věkové kategorii do 19 let včetně činí 24 osob, z toho většina (13 osob) si zvolila etnonymum *Cigáni* a jednomu respondentovi je užití konkrétního etnonyma lhostejné. Z celkového počtu 32 osob starších 19 let upřednostňuje většina respondentů (22 osob) etnonymum *Romové*. Preference konkrétního etnonyma se tedy u obou věkových kategorií liší.

Graf 5: Výchěr etnonyma u respondentů do 19 let včetně

Graf 6: Výchěr etnonyma u respondentů starších 19 let

2.2.4. Shrnutí

Z celkového počtu 56 respondentů preferuje 58 % etnonym *Romové*, 42 % pak slovo *Cigáni*. Žádný z respondentů si ne zvolil etnonym *Cikáni*, více než desetina dotazovaných uvedla, že toto pojmenování považuje za urážku.

U mužských respondentů lze pozorovat výraznou preferenci etnonyma *Romové*, pro které se vyjádřilo 70 % mužů. Počet žen hlasujících pro jednotlivá etnonyma je v obou případech stejný (50 %). Respondenti ve věku do 19 let včetně preferují etnonym *Cigáni* (57 %). Respondenti starší 19 let upřednostňují etnonym *Romové* (69 %).

IV. Závěr

Ve své diplomové práci Etnonyma *Rom* a *cikán* v českém jazykovém prostředí jsem se zabývala významem slova *cikán*, charakterem procesu uplatňování politické korektnosti na dvojici etnonym *Cikán* – *Rom* a konkurenceschopností těchto etnonym a jejich odvozenin. Šlo mi také o to zachytit prototypy a stereotypy při vnímání příslušníků romského etnika a zjistit postoje k užívání etnonym *Cikán* a *Rom* u samotných Romů.

Uplatňování politické korektnosti v případě dvojice etnonym *Cikán* – *Rom* probíhá důsledně od roku 1989. Vyjma oficiální sféry (žurnalistika, veřejné projevy, odborná literatura), kde se výraz *cikán/Cikán* a jeho odvozeniny vyskytují pouze při citaci přímé řeči v textech s autorským subjektem nebo při zmiňování kulturních a historických reálií, však běžní uživatelé nadále inklinují k etnonymu *cikán/Cikán*. Toto etnonymum převažuje v mluvených i písemných projevech soukromého charakteru a v krásné literatuře.

O pejorativním vyznění, ale zároveň všeobecné srozumitelnosti slova *cikán/Cikán* svědčí zpracování hesla o příslušnících romského etnika ve slovnících. Negativní konotace etnonyma *cikán* jsou zmíněny ve všech výkladových slovnících, a to většinou formou výčtu případů užití. Ve slovnících tohoto typu je hlavní výklad u hesla *Cikán*, heslo *Rom* je vysvětleno pouze synonymem *Cikán*. Encyklopedické slovníky vydané po roce 1989 řadí informace o příslušnících romského etnika pod heslo *Romové*. Způsob výkladu hesla je v těchto slovnících neutrální. Výjimku tvoří Ottův slovník naučný, vydaný před rokem 1989, který podává velmi negativní obraz příslušníků romského etnika.

Mezi zdroje vypovídající o pejorativním zabarvení slova *cikán* patří také přísloví a frazémy o příslušnících romského etnika. Ty zahrnují jejich fyziologii, způsob života a povahu a vlastnosti. Valná většina z nich vyznívá negativně. Přísloví o způsobu života Romů jsou neutrální, frazémy na stejné téma negativní. Jedinými pozitivními případy jsou přísloví vyjadřující vztah Romů k dětem.

Asi nejmarkantnějším dokladem o pejorativním vyznění slova *cikán/Cikán* jsou texty ultrapravicových uskupení. Většina takto laděných textů používá etnonymum *Cikán* (*cikán*). Texty romských organizací oproti tomu používají etnonymum *Rom*, výraz *cikán* se objevuje pouze při zmiňování historických faktů a výkladu etymologie tohoto slova.

Výzkumem nejčastějších kolokací slov *Rom* a *cikán* a jejich odvozenin *Romka*, *cikánka*, *romský*, *cikánský* jsem získala informace dvojího typu – jednak o jejich vyznění, jednak o vzájemné konkurenceschopnosti.

Všechna zkoumaná slova jsou nejčastěji součástí spojení s neutrálním významem. Analýza adjektivních a verbálních kolokací jednoznačně prokázala pejorativní vyznění slova *cikán*, které se nejčastěji pojí se slovesy s významem kriminální činnosti nebo společensky nežádoucího chování, a to v daleko vyšší míře (celkem 25 % případů) než ostatní pozorovaná slova, a dále s pejorativně zabarvenými adjektivy a s adjektivy týkajícími se kočování. Zcela odlišná je situace u feminina *cikánka*, které bývá součástí spojení týkajících se typických projevů romské kultury (hudba, věštění, kočování) a je výjimečné tím, že se narodil od ostatních (*cikán*, *Rom*, *Romka*) častěji pojí s adjektivy s pozitivním významem a s adjektivy s určitou mírou expresivity (*démonická*, *ohnivá*).

Nejčastější kolokace etnonyma *Rom* představují slovesa související s diskriminací a emigrací. Stejně jako slova *cikán* a *cikánka* je *Rom* často součástí spojení týkajících se typických projevů romské kultury. Narodil od etnonyma *cikán* jsou kolokace etnonyma *Rom* bezpříznakové, negativní skutečnosti jsou vyjadřovány neutrálními výrazy. Kolokabilita feminina *Romka* není specifická, nejčastěji se pojí s bezpříznakovými slovy. Častými kolokacemi etnonym *Rom* a *Romka* jsou termíny z oblasti kriminalistiky a soudnictví.

Kolokabilita adjektiv *cikánský* a *romský* je shodná ve spojeních vyjadřujících příslušnost jednotlivce k větší skupině nebo k rodině, kde ovšem s ohledem na politickou korektnost často dochází k upřednostňování adjektiva *romský*. Další shodnou oblastí je oblast kultury. Některé kolokace adjektiva *cikánský* mají charakter frazému (*cikánský baron*, *cikánský život*, *cikánský pláč*, ...), a nepřipouští tak variantu s adjektivem *romský*. Stejná situace panuje také u názvosloví jídel (*cikánská pečeně*, *cikánská omáčka*, *cikánské halušky*, ...). Tyto oblasti tedy představují omezení kolokability adjektiva *romský*. Z důvodu politické korektnosti je naopak zcela nepřipustná náhrada adjektiva *romský* adjektivem *cikánský* v názvech institucí a postů zabývajících se řešením národnostní problematiky (*poradce*, *poradkyně*, *asistent*, *aktivista*, *organizace*, *sdržení*).

Analýza kolokability jednotlivých slov (*Rom*, *cikán*, *Romka*, *cikánka*, *romský*, *cikánský*) tedy prokázala pejorativní vyznění etnonyma *cikán*, a zároveň odlišný charakter jeho odvozenin (*cikánka*, *cikánský*). U adjektiv *romský* a *cikánský* byla v určitých případech zjištěna omezená kolokabilita, která znemožňuje jejich úplnou konkurenceschopnost.

Na základě konotací slov *cikán*, *Rom*, *cikánka*, *Romka*, *cikáni*, *Romové* jsem získala nejen prototypy těchto slov, ale i jejich vyznění. Výzkum prokázal dvojí vnímání slova *cikán* a jeho odvozenin – příslušníci romského etnika bývají nazíráni přes svá kulturní specifika, ale také jako osoby s kriminálními a společensky nežádoucími projevy chování. Etnonymum *Rom* a jeho odvozeniny nejsou oproti tomu zatím u uživatelů českého jazyka tolik vyprofilované, žádnou z konotací ovšem nelze považovat za pejorativní. Většinou se pojí s motivy vzdělání a politiky. Jediným specifickým určením slov *Rom* a jeho odvozenin je odlišná fyziologie (tmavá pleť, oči, vlasy). Konotace obou etnonym a jejich odvozenin vypovídají o pověstné romské muzikálnosti.

Rozbor vybraných písňových textů mi pomohl odhalit stereotypy v zobrazování příslušníků romského etnika. Romové bývají často znázorněni jako hudebníci, romské ženy jako tanečnice, většinou krásné a nevěrné, nebo věštkyně, ale také jako promiskuitní lhářky. Mezi charakteristické rysy příslušníků romského etnika patří svoboda. Rozšířený je obraz Romů jako zlodějů, osob s kriminálními projevy a nižší úrovní vzdělání, často je zmiňována jejich chudoba. Tento typ negativního stereotypu byl zjištěn také ve vzorku textů Českého národního korpusu z oblasti mluveného projevu a soukromých dopisů. Stereotypem ve znázornění Romů je ztotožnění romského etnika s konkrétní městskou čtvrtí (Karlín, Žižkov, ...) a užití „typického“ romského jména pro jednotlivce (Gejza, Aranka, ...). Častým motivem při zobrazování Romů je nůž.

O obrazu příslušníků romského etnika svědčí také pojmenování z oblasti nespisovné češtiny, kde pro Romy existuje velké množství výrazů. Nejpočetnější skupinu tvoří výrazy reflektující fyziologický aspekt Romů – tmavou pleť – a výrazy odvozené z romštiny nebo romská slova imitující. Téměř všechny mají dehonestující vyznění. Výrazy z oblasti nespisovné češtiny tedy vypovídají o spíše negativním vnímání příslušníků romského etnika.

Sebeobraz příslušníků romského etnika jsem získala rozбором textů skupiny Gipsy.cz, jež Romy prezentuje jako hrdé *Cigány*, kteří si uvědomují svou etnickou příslušnost, ale zároveň příslušnost k celé společnosti a kteří ostře vystupují proti xenofobii a rasismu. Dále jsou Romové vylíčení jako muzikanti, kteří se rádi baví. Výrazným atributem je jejich pospolitost, zejména důraz na rodinu, přátelství a etnickou příslušnost.

Průzkum u příslušníků romského etnika odhalil jejich negativní postoj k ortograficky správné podobě etnonyma *Cikán*, žádný z respondentů si toto slovo nevybral a více než deset procent uvedlo, že je považuje za urážku. Příslušníci romského etnika jsou více ztotožnění

s etnonymem *Romové* (58 %), které považují za slušnější a důstojné, výrazná část z nich si však vybrala etnonymum *Cigáni* (42 %). Romští muži preferují etnonymum *Rom*, romské ženy vnímají obě etnonyma rovnocenně. Generace do 19 let častěji inklinuje k etnonymu *Cigán*, generace starší 19 let preferuje etnonymum *Rom*.

Z průzkumu u příslušníků romského etnika a z rozboru textů romské kapely Gipsy.cz tedy vyplývá, že Romové považují za hanlivé označení svého etnika etnonymem *Cikáni*, které staví do protikladu ke slovu *Cigáni*, u něž negativní konotace výrazná část Romů nepocítuje a své etnikum s tímto slovem ztotožňuje.

V. Přílohy

1. Slovníková hesla

1.1 Jungmannův česko-německý slovník

CIFUJ — CÍHLÁRNA

volunt cifrowati. *Sic. uer. n. 120. — b) sic. - tancowati, a djw-
hlek, tanca, ten Brancowmmer. Rra. Rer. Cifrowati se, sif rals
jen. Celý den nie nerolij, gen ae wily cifruje. Rra.*

CIFUJ, CIFUJ. ČISČARANA! *Más síkorykondr nazwane, tie Stimmte
der Reimelie. Mor. Címaia.*

CÍHĀN, u. CÍKĀN.

CÍHA. (Cíhna.) y, f. (slc. tígā), trochus, instrumentum, quo
laudent pueri, quia ad molam rotas rotandum est, et voluitur cila.
Agu. der Reitel. (An Cíha legendum?)

CÍHELKA, u. CÍHLA.

CÍHELNA, y, CÍHELNU, e, (slc. tóhlarna, tóhlarna), f., mýto
Má se cihly dňaj a páj, Bieglarte, Bieglartneret. Geli do ci-
helaj pro cihly. W cihelně. Ua. Schowey ge w hlíně, w cihel-
ni. (ita u. alchali.) Rr. Ger. 43. 9. Ze staré cihelny. *Proc. slc.*

CÍHELNI, CÍHELNĚ, (slc. tóhelny, tóhelny.) adj. (r. cihla), od
cily, od cihel, na cihly, Bieglar. Do peci cihelně. Rr. a Krd.
11. 21. in uarg. skrze pec cihelnj. Ib. — § - co z cihel gest,
ux Bieglar gematit. Cihelnj kámen. Rr. Cihelnj krow. Wp. 1443.

Cihelnj oleg, t. z cihel dňaj. Křit. Prach. Cihelná zed, Bie-
glarner. D. Zednj z cihel cihelně adi vzděláw. Com. Jan.
Cihelná zem (u cihelně). Bieglarner. Cihelná stěra, Bieglar.
Cihelně stawenj. Bieglarner. — § - k cihle podobný, Bieglar. Ci-
elná barwa, Bieglarner.

CÍHELNICE, e, f. u. CÍHELNA. Ros.

CÍHELNÍK, (slc. tóhelnyk), a, m., cihlář, Bieglartreider, Bieglar-
betner. Wlecl.

CÍHELNÝ, u. CÍHELNI.

CÍHLA, y, dem. CÍHLEKA, y, f. (mor. tihla, slc. tihla, pol. ceg-
la, cf. germ. Biegl, sax. inf. Biegl, lat. tegula, r. tegere = kry-
tí) der Biegl. Dsl. 7. Cíhla dwój, w peci wypálená (pálený, u-
přesny kámen, Ros. topička.) druhá nepálená, na slunci aněná,
(weprowice, cihla cypjaka). gřevnaté, ungelrannte Biegl. Ua. K u-
letruj dňaj nuj se nowá stawenj z cypjatských cihel stawěti a
stará přestawowati. *Nówotnyj.* Forma na cihly, tie Bieglarner. D.
Pec na cihly, Bieglarner. D. Cihly dělaji, páliati. Ua. Cíhla od
pala wypálená gest plawá. Com. Jan. Cíhla rozpálená. Cíhla
wypálená, cufgerannter Bieglar. Wp. Cihly na drolno zlučené anel
gemle. Ib. Cíhla zdiej, Wauerjeat, dlažic (dlažička), Wauerje-
st, mlerpowá. Zsowowati kryj (přesny. Warka) Dazhyet; zlábkomi-
t (zlábkowice), Fektileget. Wp. Hladká, glatter Bieglar. Ib. Širo-
ké cihly, tegular uawowate. Rr. Cíhla uhelnj. Dřijigol, teg.
angularis. Cíhla bez obruby. Bieglar, Roka. Čerwený, rudý ga-
ko cihla, Bieglar. D. Cíhla mltwati. *Proc.* Cíhla meyti, aby
hlá bylo. Wp. 118. Darma cihla mlti, Aethiopem lavare. Mlu-
wa ta (pat) cihlu bez wápná. arena sine calce. L. — § CÍHLA -
cíl, - cihly, Bieglar. Dum z dobré cihly. Ua. — § CÍHLA - Bie-
glar. Hrabost zdi na cihlu, na půl cihly; na dvě, na tři ci-
hly. L. — § CÍHLA - forma cihly, Bieglarner, Bieglar.

CÍHLÁR, e, u., kdo cihly dělá a páj; cihelnj, trupidř, Bieglar-
betner, Bieglartreider, Bieglar. Rr.

CÍHLÁRČIN, a, o, adj. poss., což gest cihlářky, der Bieglarner
betner oder Bieglartreider gēdēria.

CÍHLÁŘITI, (slc. tóhlartiti et tóhlartowati), jm, il, enj. ngk. ndk.,
CÍHLÁŘIM, atí, al, ánj, čsl., cihlářem lgití, Bieglartreider: eber
Bieglartreiderbetner triten.

CÍHLÁŘKA, y, f. ktero cihly dělá, nebo Zena cihlářowa, Bie-
glarnerin, Bieglartreiderin. D.

CÍHLÁRNA, (slc. tóhlarna), y, f. = cihelna. Rra.

Slownjč díl I.

CÍHLÁŘSKÝ — CÍKÁNITI

233

CÍHLÁŘSKÝ, adj., -sky, po -sku, ado., cihlářské náležej, Bieglar-
betner, Bieglartreider, a. p. Femeslo, obchod.

CÍHLÁŘSTWÍ, slc. cihlářstwo, a, u., cihlářské Femeslo, das Bie-
glarbetnen und Bieglartreiden: Bieglartreider. D.

CÍHLÁŘŮW, owa, o, adj. poss., což cihlář gest, dem Bieglarner
bet oder Bieglartreider gēdēria. Ua.

CÍHLATOST, CÍHLATOST, i, f., cihličko gřásti, Bieglartreider,
Bieglar. D.

CÍHLATÝ, CÍHLATÝ, adj. (pol. ceglasty), — a) = síhle podobný,
na zpřes cihly, Bieglartige, Bieglartige Materie in sich enthaltend; ind
Bieglartige Subst. — b) = cihlad barwy, Bieglartig.

CÍHLICE, e, dem. CÍHLICA, y, f., slowe kregojm a Bieglarner
Zeclaw, gijnž dny neb obokly hladi; Ros. Zehlice, Zehliche, later-
culua, Rer. Zehjako do cihličky, das Platten. Bieglar, die Platte.
Cihlička tenká. Bieglartlein, latercula. Rra. Rr.

CÍHLINA, y, f., nástroj truhlářsky z ocelového plechu k oděti-
w dicu. Ua. Cihliten der Zidler.

CÍHLITOST, i, CÍHLITÝ, u. CÍHLATOST, CÍHLATÝ.

CÍHLOWÝ, ad., od cihly, Bieglar. Cíhlowá barwa, tie Bieglar-
bet. D. Cíhlowj oleg, Bieglar. D.

†CÍHOBĚL, u. dem. CÍHOBĚL, u, m., (z něm. Siebböbel) hladič,
Michtounjk, Michtobel. W.

CÍHLA, u. CÍHLA.

CÍHLITGI, u, owati, al, ánj, rpr. ndk., (cf. cihliti) - tesa se,
četen. Cihlitiwal se zimanu, gen um zuby gektali. Ua. Worjč.

CÍKĀM, atí, al, ánj, čsl. ndk., cikhām, atí, al, ánj, čsl. = tu-
kati uerje, tippen mit Eifer. D. — § CÍKĀTI, (cf. cikhām et c-
bām), slc. = mōiti, das Eifer abfolgen. Ryb. Rer. Cikhāti se,
ceykati se? Ua.

CÍKĀN, CÍKĀN, CÍKĀN, a, dem. CÍKĀN, owa, m., pl. cikhān, (lat.
med. Cinganna, Cingarra, dle Adelg. od cily, t. stannu, protože w
stannjch toliho ostawati smeti, což owšem panj dnygal. Turci
gim Wkajj Cingani, Cugani, gijnj glnak) = národ Indawj, z
Indostanu do malé Asie, Egypta, a odtud k nám přišly. Bieglar.
D. Cikhān nuenj hādānj v rukau, die Cingantia der Bieglar. Wp.
Černj gako cikhān. Ua. Cikhān wygēd, t. daremanu práci dēlā,
Wobren wōden. Ros. — b) CÍKĀN z wedleghj m. wznemendj m-
laka, hadēte, Wāte, Wēdte, Wēdte, mit dem Wēdtegriff der Wēd-
umleber, Wēdtegriff, Wēdte, Wēdte. Wlādj so gako cikhān po
wēdte. Gane cikhān = Indawne se od mjetu k mjetu. Gest gaku
cikhān ten chlapce, t. otrhanj, abclumpt. Wēdtehernj cikhān, slc.,
ein betannter Wēdtegriff. Rra. Al gsem cikhānem, gestli ad. id mll
ein Eigner fern, wenn. Rra. Rād cikhānem stāstane. Id. Cikhān nuj-
mi dēti wēdtej. L. Zlyhy z telce byl cikhān, t. uenmā hādāti,
neuhodla. — 2) CÍKĀN, pra černj to gēdā mjetu, Rame der Wēdte
jen hunde. Ua. — 3) CÍKĀN, der Wēdtegriff. D.

CÍKĀNŮW, CÍKĀNŮW, etc, u, slc. = cikhān, ein Bieglarner. I ci-
khān se wēdte wēdte. *Proc. slc.*

CÍKĀNČIN, a, o, adj. poss., cikhānce náležej, der Bieglarner ge-
dēria.

CÍKĀNĚ, etc, dem. CÍKĀNČIN, a, u., cikhānské diti, Bieglarner
tib. Černě gest to diti gaku cikhān. Cikhāns se narodilo. Ua.

CÍKĀNĚK, u. CÍKĀN. D. — b) = přijmý česke, tēdm. Buname.

CÍKĀNETI, jm, el, enj, ngk. ndk., cikhānem se diti, ein Bieglar-
ner. D.

CÍKĀNITI, CÍKĀNITI, jm, il, en, enj, čsl. ndk., cikhānem cimiti.
jm Bieglarner mōden. — § - diti, diti, tēdte, Wān. Z daleka
přišli sluloda cikhān. *Proc. slc.* Bieglarner in eluati su lūgen.
— § - diti, Bieglarner, nāt Bieglar. Rra.

30

CIKANKA, *y. f.*, *Zema cikankah*, die Eigenart. *D.* — § CIKANKA = *Idiotia*, *Wegeleria*, *alt. Rn.* Item: *unelchka*, *otchudno*, eine Traume gebrachte, *Wegeleria*. — § = *kakha*, *unelchka*, *pecharka*, *Zemjany*, *Feibeling*, *Feibelschwamm*, *Angering*, *Trübselig*, *z. z. z. z.*, ein *Feibelschwamm*, *negaricus campestris*, *Linn.* — § CIKANKA = *kakcha*, *chodolcha*, *medvedinka* *pland*, *Bellia perennia*, *Linn.* *Wollstiel*, *Zandelschilb*, *Uz.* *Budjony*. — § CIKANKY = *kruiky* *leiny*, *nozeruc*, *drumac* *bluziny*, *die Art Wirt*.

CIKANOWANI, w. s. w. cikanangi, Blauwezel, Schimmelschezel.

CIKANOWATY. *adj.*, ցաւ րիւս, Յիսուսեմիւնիք. *I.*

[illegible][illegible]

ЦИКАНСТВО, *n*, *n.*, *cikānsturj*, *q. r.* — *l*) = *cikduskj lid*, *rod*, *coll.*, *šigunet*, *šigunervoit*, *šigunergerčičičt*.

CIKANUGI *sl.* ovaniti, al, *boj.* *repr. udk.* cikanowinawun, al, al, *boj.* *bstl.* = cikanaski žinobytj učati, menjiti stališho mjestu, sem tam po suditi se pismenički, tumačiti se, vagirati, herumšewiti. *žig.* meretiti fiktiv. D. Cikanuge se smetene, hilelagi kolobuzi opentili, et šowširnt in der Welt herum. *Syck. Phr.*

917. n. *Rody*: C. mořská, maritima; egyptská, aegyptiaca.

CJKLAM, ati, al, an, anj, en. *udk. slc.* = *atektiti*, tičen. *Kollár.*
CJKOR, u, m. *slc.* = *cicour*. *Cjkorem* tečr voda. *Kollár.*

CIKORIE, *e. f.*, *bylinn*, *cichoreum*, *Linn.*, *кореньчик*, *шиповник*. —

CJKOKITĪ, *jam, il, enj, agk. ndk.* = *cjkorem teci*, trzejmied siŝen.
sk. Kollar.

CJL, (CZTŁ, Czł.) e, m., czł.; e, f., (rus. cel; pol. cel, cych, cf. anglos. tell, cf. græce. τολο, konce) = ustanowienie łowca prostrator, kramiec, das Biel. To je rj (t. meznj) mcho pol. Ros. Moch w swydz merech s cylech chwastki rżj. Br. na Żal. 33. 3. Bóh móm wczem ułożil rj. Przejm. 21. Cjle nob ejl wyknułani, układati, wyumitowani, Hg. 749. Cjl gest wyknuat, klerchoz neprekrořjz. Com. Blkhuat s cjlj hódhem chwastjz. Com. Jan., Biel im Rusofet, meta. Kterjz z tobie boge utekli, musiili dalek ejl nji do Troje zachowajm awnuu ułořizj. Let. Troj. 39. K żar sneh k cjlj uloteném dobhułatu. Lokk. tak. 9. Ale protiw ozduwé k awnuu ejl ty dokrownoľ tólzau, kterjz trpeti ljdj magj. Ale nemilořijz oandow tam lidi i s gich du-braw woľ puwj bez rozparj. kdež gim cjl uložili. Let. Troj. 84. Ustawil cjlé skotok. (Pr. us. 100. Dost. 129. b. Giećj awnuu ejl nedořli. Sokol. 47 22.) Chwist gad k awnuu ejl. Cjl žiwota lidskeho, Ros. das Szekámne. Prawim tuľd, zeť psem giź k cjlj žiwota awnuo přisel, giť ga smrti. Let. Rosj. Glisť ejl lidského žiwota od Pána Boha uloten gest. Lokk. tak. 78. Giź tomu rozumuj, že se ten ejl (t. konce žiwota) približuje, kteréhož ga (bych diťli) pomínati nemouh. Hig. r. 989. Tak

že godanji eji života awcho přeběhane, slyš, se sase nawa-
wraŋcyj. *Br. na Žal. 73, 39.* Swatemu Izraelcawmu cije wy-
přewoŋali (šwefarzen šewen). *o moři božj máló myslili, a glw*
*krádkyž mowech zawleau býti samili, nyměfugke, co báh nřl-
iti mže, a řeho podlé křesťe sánda nemže. Br. na Žal. 78, 48.*
Když układali mři eji geho. Br. Priel. 9, 99. Abychom *geu*
w ty wčři zahalali, a cije wytkali. Br. na Iza. 49, 8. Swěm
pláci i najkjanj cije nemš, non cesaŋ. *Let. Troj. 8, 1.* Čiřaw,
Wšed. Kteražby (cěstno) mohł tem teskaŋstem a žalořtem eji býti
uložen. *Br. 275.* Čl překrořiti, přestupiti. *Hg. 124.* Polžn
sč Pán buh eji (t. konc. trauŋi) *do gjeřho času* života nemš,
kterchó gá pominuati nemohł. *Häg. r. 959.* Konečnj eji nář
sč wč. nř. spaweni. *II. p. ř. 2.* Čije dogiti, (in sč třetím)
D. Ze kněžstw Lewitické gřž k swěmu eji doběhlo. Br. na Žal.
8, 4. — §. Awy, bři, řabn, Ğarce, staliuŋ. Čl okulo př-
honiš ředěj. Čw. W polowici eji ho za nřhau zanechal. Ib. —
§. uře, do nřž, uře k nřž se mři, fyzč. et moral. Wajti na
18, 1. cjiřti, ažd řew nemš. Wystawil mše sabe za eji. Br. Job
14, 19. To sč k ředinkř awig eji předstawuj. *Br. na Žal.*
91, 9. Wyřeteluge k eji přste (přjmo) smetage. *Čom. řaw.*
Do eji, nřh wšed žieč. Črb. pječ. 235. Dálko od eji stjeřti, t.
čklowati. Za eji hařeti. Ib. Čl pohladiti, eč. řaw. wřetěti.
Tak že to welike množstw kněch k tomu řakowu řorjmu. gač k
uřakčiwu eji smetuge. *II. p. ř. 2. K eji namřewani nřo*
přiwěti. Br. na Řjz. 3, 4. Běduj eji. trogřetř *Wuagang. Čom.*
lab. Čwř (t. 2e) ti mudrci k tey cřiřti (t. eji, nie etiam 1379.
Impr. k tomu ejiř přitřniti. Ms. Pass. 643, 2. Kterak by to k
eji přiwědo eji bý mohlo. *Br. Ester 13, 3. — §. awyř, řa-*
mř, předřet, konc. ře žieřet, řad žieř, finia přewěti. Čakowy
Křistuŋ eji ořážky geho newyřozuměl. *Br. Jan 15, 33.* A to by
potud u eji a koncě historie, kterž k uřiněj a řaznósti nřmře-
je, z něhž přewětiš mřyl řlowka wřelichých rozkořž dolažž
dořti buď powědjno. O droměch eji, kteryž se k řiněj řaw
skutkům wřahuge, a řest k nřwřednj žiwuŋ neyřetěnyř. Čom.
řaw. předn. k hist. řjř. Ten předn řetitiš má eji a konc. k
nřmž awa (t. historie) smetuge. Ib. K tomu eji smetawali. aby
Br. na Job. 2, 11. Čl metel a třetřnj řožiči řawěřti, aby
řawěřali. Br. na Iza. 41, 20. Čl a konc. Ğwajřed. D. Pře-
hlediš k eji, upat přstředřek, a aby nřco w cěřt nřbylo, řed
řozor na přjwěřiti. Čom. řaw. K eji přiměřet, (přjwěřti)
přewěřiti. Puch. řosp. 3. Čje se řhybili, řad žieř wřetěti. D.
Čje nedogiti, nedokrořiti. J. K eji přjiti (ku konc). řom
řawěřti řewem. D. Ten řest eji inřho předřewřej. Řoz. Tjeř
má glow, w kterě řawia mřej. L. K tomu eji wěcku nřstro-
řit a wawěřiti, aby. Br. na 1 Král. 23, 17. K tomu eji dšna,
aby. Ib. na Mt. 27, 6. — §. Pol. eč. wřetř. řet řaw. řad řew
řaw. řaw eji stědla. L. Čl skuka, t. řie, řie ředě řetě. L. —
Čl na střeřbi, řad řew. Řikř, řad řetř et řom řetřřawěřti. L.
— Čl eji, řlowjanyj — řie řawem, pinnawidla. L. Čl — wřm-
řawěřti řew nřb cěřu, groma. řad žieř, řetřew, řie řetřew w řew
řaw. řetřewěřna. řew. — Čl eji na podkwařž (řawřej), řie řetř-
ti řaw řaw řetřew řie řetřew. L.

‡CILAUCÉ, *f. pi. incl.* Celowec, q. r.

COLENT, n. s. e., għali, baħ Żigra.

CHILNY, *adj.* (pp. ejliti), geslekt.

CILINKAM. att. al. čanj, čm. msk. = cinkati, flingeln. Tu wān-
panē māč-hagjce meči a xwonkami cilinkagjce, dwoonē wyč-w
kōla. *Pan. gez.* 146.

CILITI, im, 3 pl. cijl, il. enj. žn. mdk., cilswim ati, al, žn. huj.

a hned do továrny odvede nebo do
Bukoz, aby přilít nezastchnul. Po ha ob-
je 150–240 g čekanky. Na semeno vy-
tvoří rostliny nejsilnější a mocnými ku-
ky vybírá, nať se ukrouží a semena
sklepě uloží. Z jara vysazují se ve
sklenicích 30–50 cm na dobře vyhnojené
polích; vyrostlé stonky upevní se
převazy, aby větrem poškozeny nebyly, na
převazích záti provleče se sklizeň semena
a to se uch hlavy ufezou, na plachtách
se semeno z nich vyklepe a vyčistí. Po ha
upije se 15 až 25 g semene. (Č. 6.)

Čechov též Čichov, dříve tak- též Čechov.
Město, hejtm. uhersko-brodské, okres.
na poto Kloubouky, se samotou + Pod ho-
řem, má 116. školu, 37 d., 419 obyv. čes.

Cichowski: 1) C. Mikołaj (lat. Cicho-
wski; psma pol. 18 1598 — † 1669 v Kra-
kovi, vynikl hlavně jako příkrý odpůrce An-
ně Švém vládem vynohl na Janu Kazimi-
rsku, čímž pod trestem smrti tito z Pol-
ska a Litvy jsou vypovězeni. Vátna jeho
má počtem asi 18. psaných dílem polsky,
fr. a lanský, namířena byla proti nim. —
2) C. Roman, získal si zaslulhy o zlepšení
stavu práce pňhů a jových náladí rolnických.
Vedl se mu na výstavách hojně v
nemení. V Linově zařadil továrnu na tyto
nemení. Vydal spis *trist. flugur i nartgedi*
m. j. (1871). V díle toho mnoho jeho
má zastroneno (vst. p. 18) a nemech.

Cikada, unak Káldán, Jan Václav
množ. řez.: v Praze po 1870. — 1908 t.
Káldán pod jednou došlým se r. 1591 na faru
v Fryštaku na Moravě a odtamtud r. 1592 do
Prahy. Později přestoupil k poddaným, je-
nímž za důkazu do Lány u r. 1605 zvolen
byl jako konfite pod stolicí. Téhoz roku stal
pastorem v Praze u sv. Jindř. a pak u sv. Jiří,
dneš. K. 1609 byl opět členem konsistole.
Zemř. mluvo dogmatiky spis: *O Bohu vrahem*
(Praha, 1607) a *Modlitba* (t., 1617) kazání a
knihy na způsob kazání složené: *Autorství*
Boží věčného (t., 1606); *Kázání k tomu ná-*
ležitý čas trestání (t., 1606); *Boj proti a prave*
boj slova rozpuštění (t., 1607); *Hody ke*
sv. Jindř. (1607); *Gesta a životin věčným tam.*
Mor; *Kázání o tele a krvi Páně* (t., 1607);
Kázání nad Jonášem ze Stráže (t., 1612); *Kázání*
sv. Ambroja z Waldsteina (t., 1613). *All.*

Cikau (židovskani) Jan Jakub (* 1789
† Brn. 1855.). Studoval v Brně a práva
v Olomouci a oblibil si zuby také historii
a literaturu. Vstoupil pak do státní služby
v zemském soudu v Brně, kde po
něm radního protokollant; později byl
moravskoslezskému appellačnímu soudu
nejvyššímu soudu ve Vídni, a r. 1834
in dvorským sekretářem. Mimo drobné
historické a literární, jimiž od roku
1812 vydával do Österreich. Literatur
Anzeiger, «Vaterland Beiträge f. d. österr.
Literatur», «Kunstlerlexikon», žurnálových
«Münchener a Moravia», Volného «Taschen
buch d. Gesch. Mahtens» a. j., napsal

lebenden Schriftsteller *Mahrens* (Brno, 1812), kdež pojednává o 96 spisovatelích, tudíž Moravanech v. Moravii 1815 připojuje k tomu také zprávy o 81 spisovatelích; *Scherzhafte Ehrengedächtniss* (t. 1815); *Katerländische Beiträge hist. Inhaltes* (t. 1819), kdež přis. o filií Velkomoravské, o dobytí Olomouce od Světlava a o Karlu st. ze Zerotina. R. 1814 vydal rozhuňněný spis *Mehoffers Erdkunde* *Mahrens*. Neznámějším však dílem jeho jest *Osterr. National-Encyclopaedie* (Viedeň, 1835—37, 6 sv.), kterou s Grafem redigoval, a jež máje hodnotu zpráv genealogických a životopisných v některé příčině může býti pramenem pro lépeji. Moravy a Slezska. C. dědil po a. m. strýci P. Cerronium (v. L.) přeložené sbírky, o nichž vydal cenné katalogy *Bibliotheca Cerroniiana* (Viedeň, 1833 a 1834, 3 d. l. *Alt.*

Cikani, kořovní kmen roztroušený po celé Evropě. Vyskytli se v Turecku již v XI. století i podle některých v císařství Řeckém již poč. IX. stol. za Nikefora; v XIII. stol. roztáhli se po Uhrách a Polsku, r. 1417 jsou již u Baltického moře, r. 1422 v Litalii, r. 1427 ve Francii, r. 1447 u Barcelony ve Španělsku; r. 1462 byli již ve Španělích pronásledováni zirověno se židy a Maury, r. 1531 vyšel v Anglii proti nim první edikt. S počátku bájilo se o nich, že přišli z Egypta, že jsou kmen, který nepřijal Ježíška, když přechal před ukrutností Herodova vou. Za trest prý jsou vypuzeni z vlasti a marně si budou hledati domova. C samu lidu tuto bajku a kofistili z ní. Jejich pověstim mělo sluh na tehdejší názory n Východě. Když poznání bylo jako hlášti, zloději a lotři počali byti pronásledováni nejdříve ve Španělích, pak v zemích ostatních. Ve stol XVI. c im úlevu, tu a tam daly se i pokusy učiniti z nich národ uselý a povoznosti je, ale pokusy se nezdařily. V Evropě každý národ je jinak pojmenoval; řecky slovou Atsinianos (Athinganos), bulh. Acigan, rumun. Izigian, maď. Izigany, ital. Zingaro, tur. Cirgancan, špan. Gitanos, angl. Gipsy, abán. Yevk, franc. Bohémiens. Názvy angl. a špan. souvisí s bájí o jejich egyptském původu. Franc. vznikl chybným názorem, protože první c. přišli do Francie z Čech. Název řecky prv původně značil sektu, která žila ve Frygu a v Kappadokii odkud přišli c. na Baikan jini jako M. J. de Gozje) odvozují název řec. od pers. tyng = hudební nástroj. U Herodota V. 9 vyskytnu se Singurai, ale nevíme, zda název ten souvisí s c ny. V Asii prý slovou Kouli, v Indii Banjarai nebo Lombadi, právě jejich jméno je prý Gohuri. Rozšířený název řom značil u nich muže, romi ženu. O vlastním původu jejich poučuje nás jený korzypst. Název jejich nazýváme silně se liší a rozličná se nachází. řecké, rumunské, uherské, české, mecke, polské, ruske, cuzacke, španělské, anglické, italské, basické, francouzské a všude jsou však prvky řecké, - - - - - . O cestě což označujeme námi - - - - - směnáké, jedu jejich vsadí i - - - - - a souvisí však ve všech nárech jest - - - - - a souvisí a dialekty domního lůdu. Jakou roli vlastně v-

avé pravisti měli, proč a kdy ji opustili, není dosud bezpečně vyzkoumáno.

První zmínka o Cechách v Čechách činí se ve «Starých letopiscích českých» píš. 1416, kde se o nich dle, že se toho času poprvé v Čechách objevili a lid máměli. Avšak lze za to míti, že byli C. v Čechách viděni již r. 1242, kdy sem přišli tajně jako vyzvědači Tatarův. Tu jim dle slova v řech jejich často od nich užíváno tehdejší «kartas» říkano. Také popis zevnějšku a chování jejich, jak jej v kronice Dalimilové nalézáme, zcela na pozdější C. n. připadá. Ze byli v Čechách příslušníci opovrženého tohoto kmene i pod jménem C. před r. 1416 známi, dovědčuje «Popravní kniha pánů z Rožmberka», kde se píš. r. 1399 dle, že se v tlupě lupičské, která tehdejší v jižn. Čechách žadila, nalézal vedle několika Němců z Rakous též jistý «Cikán černý, Ondřejov pacholek». R. 1410 přišel do Čech okázale předvoj 1300 duší C. n. malebně vystrojených, mužové kohmo, potloukali se po zemi a uměli si lid nakloňovati živým vypravováním, že nepřátelé křesťanstva je vyhnať a že u Čechů hledají útočiště; proto byli vřelě přivítáni. Za dob husitských nepokojů rozšířovali se po Čechách valně a volně, a snášelivost česká lákala ještě větší honby do Čech, kteří zabrali jižní lesnaté krajiny a i v Praze pokojně bydleli v 2. pol. XV. stol. Za dob pronásledování C. n. v záp. Evropě nalezli útluk v Čechách, ať tobo nebili hodni, neboť spolčovali se s Turky, služby vyzvědačské a paličské jim konajíce, zvláště v l. 1536—41. Proto začalo se proti C. n. vystupovati a to tak pšně, že byli potěbi písnot tuto mírniti zákony. Vyssávali lid i zemi po celou dobu 30leté války, ba i po zděni tak, že císař Leopold I. musil proti nim vydati dekret (21. dub. 1688), jimž vypovídali se ze země. Ale to nic neprosnělo, spise ještě C. z Moravy a ze Slezska přicházeli a své šmejdy dále prováděli, tak že konečně re-skriptem daným 11. lce 1697 za psance byli prohlášeni. Tu nastala hrozná štvánice na C. n. v níž mnoho jich zahynulo; ale pšea to uheriti C. pokoušeli se pořád ještě o přístup do Čech, zvláště do lesů v Tabersku a Budějovicích. Za císaře Josefa I. počali se hrnouti z Uher a Moravy do Čech na své obvyklá místa, i byli opět stiháni, věšeni a mrzačeni, ale bránili se také statečně, až vojenským zakročením ze země byli vyhnáni. Tež Karel VI. prohlásil patentem ze dne 20. čna 1721 C. n. za psance a stanovil, aby i ženy byly smrti trestány. Za panování Marie Terezie bylo poněmud upuštěno od pšisných ustanovení Karlových. Císař Josef II. snažil se C. n. přiměti k uselému živobytí; měli bydliti v Uherách a Sedmihradě, ale C. opustili vystavěná jim obydlí a raději se toulali provozující kejkliřství, koňatství, kovářství, k-tlářství, hnočství, že proto, krádež, ba i loupež. A potulnému tomuto životu dosud houževnatě jsou oddáni. Pozdější opatření policejní proti C. n. spadají v jednu s opatřeními proti tulákům. Obátrně,ích zprav dočisti se lze v «Matci moravské» 1879. Ze C. teprve do Moravy a do Čech přišli, když

byli dle mezi Řeky, Rumuny a Maďary již dokazuje slovník českých C. n., v němž najdají se slova těchto národů.

C. jsou nervosní. V štěstí šárají, v neštěstí zoufají, v radosti se opíjejí. Rádi se oddávají snění a stávají se mystiky. Jejich filosofie, jak Bunyan (v Anglii za Jakuba II.) je mluví, jsou opojeni přírodou. Stan jest jejich domem, opovrhují uselým životem a jsou oddáni kočovnictví. Jsou uhlvčeni herečskou hrdě. Musí mít stáse nové, živé, hltavé dojmy. O budoucnost se nestarají, o pozdnostech nemá poumu. Čest je jim cizí a přisadám nerozumějí. Cit jejich jest hltavá žádost neukojitelná. Jejich bol a vášně v hudbě. Poesie je dost jednoduchá; smutné popěvky, zerty, satiry, povídky, a básni zároveň při tanci. Ženy jako tanečnice, muži jako hudebníci proslulí. C. mají pověry, věří ve všelike duchy a mo-mo-rudni. S kouzly a čarami provozují se ale sami jim nevíce věří. Svých názorů si nikdy neupravili a není v nich důsledku. Zevně mají vřhu svého kraje, ale berou dáti: dítě několikrát křtí (k vůli dar-kmotrů) nebo přijmou jinou víru. Nraw muži nevynikají, ženy ještě méně. Ještě a nepočetnosti smutně prosluli. Poceru-jest jejich láska k dětem. Prace se bít-luji koně a vedou jimi obchod. Jsou te-váři, zlatníky, uhlíři, lejkliři, medvědáři, jsou hadačky, kejkliřky, lékařky, ve Španělsku balietky a prodavačky v Rumunsku C. mají více méně temnou plet, černé vílasy, temné, jiskrné oči, podlouhlý obličej, nízké čelo, mírně vystouplý nos, vřdy špičaté. Mají malá ústa, krásné červené a bílé, zdravé zuby. Oči jsou blíž-mírně sčme. Dolní čelist mírně vřst. Lebka jest malá a mírně podlouhlá. H-lacque rozeznává u C. n. dva tv-vo-dní: podlouhlý obličej, oči nos-oblíče a tupější nos, méně jiskrný vřst nikdy nezčervenají, jen zblednou-je prostřední, silné, ale šiblé. Tlustí b-jen staré ženy. Nohy a ruce jsou malé, dlouhé a špičaté. V Evropě jest 700.000; z toho 7. mill. na Balkaně v Rakousku. — Srv. Girellmann, Histori-uch über die Zigeuner 1787. první indický původ); Pott, Die Zigeuner in u. Asien (1843—44); Bataillard, De et de la dispersion des Bohémiens en 1840; Miklosich, Über die Mundarten der Wanderungen der Zigeuner 1872—1877; články v různých časopis- zvláště Gypsaie Review. Snáškou vřst-mostli o C. n. je Adriano Colocaz vřst-gari (Turin, 1880). U nás studoval Puchmajer a podle něho napsal J. n-nici (Romští C. n.), který i vy-pohádkv jejich a a Ulrichem mřst-ského náceř C. n.; pak hrabě Rud-slav, Versuch einer Darstellung der wisse, Herkunft und Sprache (Praha, 1863). Horlivý výsledk křst-křského v Uherách je arcibiskup

2. Seznam – Literární díla obsahující etnonymum *cikán/cigán* nebo jejich odvozeniny²⁰⁴

Cikánka:

- Balák, K. (1898 – 1962): *Románek krásné cikánky* (venkovský románek se zpěvy o třech jednáních). 1941
- Čech, S. (1846 – 1908): *Cikánka* (malířská humoreska). 1946
- Doudlebský, J. L. (1896 – 1966): *Cigánečka* (opereta ve 3 jednáních). 1930
- Durych, J. (1886 – 1962): *Čert a cikánka*. 1927
- Glogar, V.: *Cikánka Saryka* (povídky). 1923
- Jelínek, S. V.: *Láska cikánky* (román). 1932
- Julínek, J. (1910 – 1997): *Tajemství bílé cikánky* (romantická opereta). 1939
- Kudela, A. V. (? – 1946): *Cikánko krásná...: Zpěvní hra o nespoutané vášni, zrádném srdci a lásce krásné cikánky ve 4 obrazech*. 1931
- Leger, K. (1859 – 1934): *Cikánka* (báseň). 1931
- Pešková, E. (1833 – 1895): *Cikánka a její děti* (obraz ze života ve 3 jednáních). 1920
- Rakušan, J.: *Malá cikánka*. 1942
- Světlá, K. (1830 – 1899): *Cikánka* (povídka). 1873

Cikán:

- Andrlík, F. J. (1852 – 1939): *Cikán Josika* in *Různé kořeni* (povídky pro mládež). 1890

²⁰⁴ Vzhledem k nedostupnosti informací o letopočtu prvního vydání některých děl a ke skutečnosti, že některá díla vyšla až po smrti autora, uvádím v seznamu u každé knihy kromě roku vydání také letopočty narození, případně i úmrtí autora. Kvůli získání informací o žánrovém rozpětí zmiňuji u některých děl v závorce také tuto charakteristiku.

Bínek, J. (1923 – 1988): *Dula Fako – cikán*. 1953

Boukal, V. (1922 –) : *Čert a cikán*. (omalovánky). 1959

Hubálek, J. (1886 – 1961): *Lišák Cikán*. 1947

Kozák, Z. (1952 –): *Kdo je pánem nad cikánem?* (rozmarňá zpěvohra na motivy dvou cikánských pohádek Marie Voříškové). 1975

Sláma, F. (1850 – 1917): *Nebál se ani čerta. Jak se cikán věšel* (dvě povídky). 1898

Tyl, J. K. (1808 – 1856): *Cikán a houslista* in *Novely a arabesky*

Cikáni:

Čep, J. (1902 – 1974): *Cikáni* in *Polní tráva*.

Mácha, K. H. (1810 – 1836): *Cikáni*.

Matějka F. (1883 –?): *Cikáni* (drama pro divadlo mládeže o 4 dějstvích). 1921

Prokúpek, V. (1902 – 1974): *Historky z kriminálu: o zlodějích, soudcích, prostitutkách, cikánech a redaktorech*. 1931

Cikánský, cikánská, cikánské

Balda, J. (1890 – 1968): *Cikánská princezna* (romantická opereta o třech jednáních). 1937

Bouška, B. (1864 – 1935): *Cikánská svatba* (komická scéna pro jeviště i přírodu). 1931

Bouška, B. (1864 – 1935): *Cikánská vévodkyně*. 1932

Brunclík, J. (1850 – 1929): *Lenorka – děvče cikánské* (čínohra o třech jednáních). 1888

Hledýuk A. (1835 – 1923): *Cigánské melodie* in *Básně* (1859)

Kremlička, V. (1962 –): *Tajná cikánská kronika*. 2007

Pohl, J. (1918 – 1988): *Na cikánské stezce* (román). 1981

Preissová, G. (1862 – 1946): *Vzdor cikánskému osudu* in *Břízky*. 1913

- Příbík, J. P. (1811 - 1893): *Cikánské děti* in *Ctnost šlechtí*. 1875
- Rovenský, J. (1894 – 1937): *Maryna, cikánská krasavice* (hra o lásce o 3 jednáních). 1889
- Rudlová, H. (1897 – 1965): *Cikánský smích* (pohádková kniha). 1964
- Staněk, J. (1870 – 1948): *V cikánském táboře* (román). 1884
- Stroupežnický, L. (1850 – 1892): *Cikánské křtiny: Veselá vzpomínka*. 1941
- Šťastný, A. B. (1866 – 1922): *Morel, cikánský vůdce* (povídka ze života kočovného národa). 1894²⁰⁵
- Urbánek, J. F. (1872 – 1937)²⁰⁶: *O cikánské princezně*. 1930
- Voříšková, M. (1907 –): *Cikánské pohádky*. 1959
- Wolf, A.: *Preciosa, spanilé děvče cikánské* (romantická hra o 4 jednáních). 1919
- Žák, J. V. (1805 – 1874): *Bohumil, vychovanec cikánský*. 1862

²⁰⁵ V katalogu NKP je stejný název díla uveden také u autora J. Zelenky, vzhledem k nekompletním bibliografickým údajům však toto dílo neuvádím.

²⁰⁶ J. F. Urbánek zde není uveden přímo jako autor, ale jako ten, kdo toto dílo „upravil“.

3. Tabulky verbálních kolokací

Tabulka 1: Verbální kolokace etnonyma *Rom*

	Verbum	
	být	1178
	mít	491
	chtít	226
	moci	173
	žít	110
	mušet, tvrdit	79
	začít	74
	dostat	72
	žadat	68
	řikat	51
	cítit	48
	řici	45
	stát	42
	rozhodnout, pracovat	37
	bydlet	35
	vědět	34
	dělat	33
	tvořit	32
	potřebovat, snažit	30
	uvést, dokázat	29
	věřit	28
	dát	27
	považovat	26
	odmítat, chystat	25
	chodit	24
	myslit	23
	najít	22
	získat, uvažovat, zůstat	21
	odmítnout, patřit	20
	vidět, hlásit,	19
	nechat, umět	18
	platit, hledat	17
	souhlasit, smět, dávat	16
	brát	15
	dodat, dostávat, požadovat	14
	zemřít	13
	požádat, skončit	13
	znát, vytvořit, vzít, hodlat, minit, podílet	12
	změnit, prohlásit, chovat, uvádět, reagovat	11
	udělat, uznávat, postavit, přijmout, vydat, sejít,	10
	pocházet, slavit, vysvětlovat, těšit	
Vnější nepříznivé vlivy	stěžovat	41
	bát	27
	bránit	20
	protestovat	19
	trpět	13
Společensky nežádoucí chování	obávat	12
	napadnout	58
	zbít	24

	krást	22
	vyhrožovat	20
	zaútočit	12
	nadávat, zabít, zneužívat	11
	okrást, dopouštět	10
Pohybová slovesa	přijít	53
	odcházet	45
	jít	33
	utíkat	26
	přicházet	17
	přijet, vracet, vrátit	14
	odejít	13
	emigrovat, mít	12
	jezdit, projít, utéci, odjet, stěhovat	10
Romská kultura	hrát	19
	kočovat, zpívat	14
	tančit	10

Tabulka 2: Pasivní verbální kolokace etnonyma *Rom*

	Verbum	Počet výskytů
Negativní vnější vztah	diskriminovat	29
	zranit	14
	napadnout, vystavit	6
	pouštět, postihnout, ohrozit, izoloovat, napadat	3
	pronásledovat, poškodit, nutit, ukřivdit,	2
	přinutit, vpustit, krátit, odmítnout	
Migrace	přestěhovat	3
	sestěhovávat, poslat, odvézt, soustředit	2
	vyhostit, vystěhovat, převézt	
Pozitivní vnější vztah	zvyhodňovat, integrovat, uznávat	2
Problém v se zákonem	obvinít	16
	obžalovat	4
	soudit, propustit, zadržet	2
Negativní projevy	ozbrojit	3
	rozčarovat, zděsit	2
	přesvědčit	6
	považovat	4
	připravit, označovat	3
	přijmout, obsloužit, zastoupit, vnímat, označit	2

Tabulka 3: Verbální kolokace feminina *Romka*

	Verbum	Počet výskytů
	být	33
	mít	17
	chtít	12
	dostat	6
	jít, moci	4
	doufat, začít, tvrdit, podat, dát, pocházet, utonout	3
	rozumět, snažit, využít, jmenovat, stát, požadovat, říci, dělat, vymyslet, najít, uvést, rozhodnout, přidat, nastoupit, zůstat, porodit, zazvonit, přijít, muset, zemřít, vyhrát, odmítnout	2
	sedět, kývnout, slyšet, udělat, osvědčit, přeměřit, křičet, žít, otálet, označit, vymýšlet, vyzvedávat, vystoupit, domnívat, dojít, spěchat, podstoupit, vybědnout, včlenit, organizovat, motat, otěhotnět, zasloužit, hnát, omezit, schytat, počítat, sebrat, narodit, odhalovat, učit, vzdát, vysvětlit, ukájet, podepsat, naklonit, vysvobodit, provádět, bydlet, setkat, bývat, vytipovat, říkat, dbát, bodovat, vybrat, znát, patřit, přisednout, skončit, vejít, poslat, prorazit, upravit, dožadovat, běžet, ovládat, stačit, vyhodit, obrát, vyzvídat, studovat, nabídnout, brát, informovat, bavit, obsadit, oživit, zakládat, podařit, zamilovat, vetřít, odloupnout, absolvovat, vydávat, pověsit, uspat, připravit, pomáhat, připomínat, vzpomínat, zastat, vyklidit, dostávat, svrhnout, ujišťovat, naučit, zaměřit, umět, míchat	1
	Pohybová slovesa	
	utéci, opustit, odtáhnout, putovat, mířit, odjet	
	zažalovat, bát, utrpět	1
	Společensky nežádoucí chování	
	udeřit, ukradnout, zaútočit	2
	přepadnout, oklamat, napadnout, trápit, hrozit, podvést, zbít, bojovat, urážet, poplívat, okrást, rozmlátit, týrat, utopit, cloumat, pokousat	1

Tabulka 4: Verbální kolokace ctnosty *ukán*

	Verbum	Počet výskytů
	být	41
	mít	13
	moci	8
	říci, chtít	4
	žít, říkat, muset, umět	3
	pracovat, vypadat, vědět, vést, dělat, koupit, uslyšet, postavit, posadit, naříkat, vstát, jet, zmizet, přijít	2
	Vnější ne příznivé vlivy	
	vadit	2
	Společensky nežádoucí chování	
	hádat, zabít	4
	napadnout	3
	znásilňovat, vraždit, krást, utopit, vykřikovat	2

Tabulka 5: Verbální kolokace feminina *cikánka*

	Verbum	Pažet
	být	10
	chtít	3
	mít, čekat, vrhnout	2
	požádat, zkoušet, pěstovat, odebrat, darovat, vydávat, dělat, dát, vzít, mávat, přiznat, přijít, připravit, ukazovat, uvést, jít, rozkašlat, odpovědět, zemřít, vyložit, brát, umět, vyměnit, oddávat, vytahovat, říkat	1
	okouzit	1
	pobouřit	1
Pozitivní význam		
Vnější vztah		
Společensky nežádoucí chování	zbít, vrazit, hrozit, vychlastat, lhát, ukradnout	1
Romská kultura	předpovědět	2
	vykládat, věštít, prorokovat, zpívat	1

4. Formulář dotazníku

Dobrý den,

chtěla bych Vás poprosit o **vyplnění dotazníku** pro mou diplomovou práci, ve které se zabývám rozdílem mezi slovy *cikán* a *Rom*. Dotazník je anonymní, **ne podepisujte** jej.

Děkuji Vám za ochotu a pomoc, s pozdravem Drahoslava Královcová (učitelka angličtiny a třídní 7. E)

1. Zakroužkujte, zda jste: muž – žena
2. Napište, kolik Vám je let:
3. Z následujících tří slov zakroužkujte slovo, které Vám přijde pro Váš národ nejvhodnější:

CIKÁNI – CIGÁNI – ROMOVÉ

4. Vysvětlete, proč jste se tak rozhodl(a):

VI. Zkratky

- ARF – průměrná redukovaná frekvence
- COL – soubor povídek, jednotlivá povídka
- ČNK – Český národní korpus
- ENC – abecedně, systematicky a jinak uspořádaná díla
- ES – Encyklopedický slovník
- FAC – literatura faktu
- FSČ – Frekvenční slovník češtiny
- FSMČ – Frekvenční slovník mluvené češtiny
- FSSDT – Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce
- JČN – Jungmannův Česko-německý slovník
- MIS – rozmanité (efemera)
- NOV – román
- NK – Národní knihovna v Praze
- OSN – Ottův slovník naučný
- PMČ – Příruční mluvnice češtiny
- POP – populárněnaučná literatura, též profesní a zájm. časopisy
- PSJČ – Příruční slovník jazyka českého
- PUB – publicistika (noviny a neodborné časopisy)
- SCI – vědeckonaučná literatura
- SCR – dramatický text, scénář

SSČa – Slovník spisovné češtiny

SSČb – Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

SON – písně

TXB – učebnice

VER – básně

angl. – anglicky

čes. – česky

franc. – francouzsky

it. – italsky

něm. – německy

ref. – refrén

rom. – romsky

rus. – rusky

švéd. – švédsky

VII. Prameny a zdroje

Český národní korpus

Český národní korpus - SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - SYN2005. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - KSK-DOPISY. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - ORAL2008. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2008. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

HAJIČ, J.: *Disambiguation of Rich Inflection (Computational Morphology of Czech)*. Vol. 1. Karolinum Charles University Press, Praha 2004.

SPOUSTOVÁ, D., HAJIČ, J., VOTRUBEC, J., KRBEC, P., KVĚTOŇ, P.: The Best of Two Worlds: Cooperation of Statistical and Rule-Based Taggers for Czech. In: *Proceedings of the Workshop on Balto-Slavonic Natural Language Processing*. ACL 2007, Praha. pp. 67-74.

Literatura

Encyklopedický slovník. Praha: ODEON, 1993.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002.

Ottův slovník naučný. Praha: Argo, 1996—2003.

Příruční mluvnice češtiny. Praha: NLN, 1995.

Příruční slovník jazyka českého. Praha: SPN, 1935—1957.

Slovník českých synonym a etnonym. Brno: Lingea, 2007.

Slovník spisovné češtiny. Praha: Academia, 1978.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia, 2005.

Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Nakladatelství ČSAV, Praha 1960—1971.

BITTNEROVÁ, D., SCHINDLER, F.: *Česká přísloví*. Praha: Karolinum, 1997.

ČELAKOVSKÝ, F. L.: *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*. Praha: Lika klub, 2000.

ČERMÁK, F.: *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: NLN, 2004.

ČERMÁK, F.: *Frekvenční slovník mluvené češtiny*. Praha: Karolinum, 2007.

ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2001.

ČERMÁK, F. et al.: *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Academia, 1983.

HALLER, J.: *Český slovník věcný a synonymický*. Praha: SPN, 1974.

HAŠOVÁ, L.: *Romové, nebo Cikáni? – výsledky dotazníkového průzkumu*. Naše řeč 80, 1997, s. 195–201

HAŠOVÁ, L.: *Romové v písničkách*. Naše řeč 85, 2002, s. 130–142

HRBATA, Z.: *Romantismus a Čechy*. Praha: Il a H, 1999.

HUBÁČEK, J.: *Tvoření slov v češtině*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996.

HUBO, J. a kol.: *Slovník nespisovné češtiny*. Praha: Maxdorf, 2006.

- HÜBSCHMANNOVÁ, M.: *Co znamená Rom? Čeština doma i ve světě*, 1993, s. 166–169
- HÜBSCHMANNOVÁ, M.: *Jsou Romové Cikáni? Čeština doma i ve světě*, 1993, s. 32–34
- HÜBSCHMANNOVÁ, M., ŠEBKOVÁ, H., ŽIGOVÁ, A.: *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha: Fortuna, 1998.
- JELÍNEK, J., BEČKA, J. V., TĚŠITELOVÁ, M.: *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: SPN, 1961.
- JUNGSMANN, J.: *Česko-německý slovník*. Praha: Academia, 1989.
- KLÉGR, A.: *Tezaurus jazyka českého*. Praha: NLN, 2007.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M.: *Metaforý, kterými žijeme*. Přel. Mirek Čejka, Brno: Host, 2002.
- OUŘEDNÍK, P.: *Šmírbuch jazyka českého. Slovník nekonvenční češtiny 1945-1989*. Praha: Paseka, 2005.
- REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*. Praha: LEDA, 2001.
- VAŇKOVÁ, I.: *Nádooba plná řeči*. Praha: Karolinum, 2007.
- VAŇKOVÁ, I. et al.: *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum, 2005.
- VEČERKA, R.: *Uvedení do etymologie. K pramenům slov*. Praha: NLN, 2006.
- ZIMA, J.: *Expresivita slova v současné češtině*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961.

Internet

http://cs.wikipedia.org/wiki/Milena_H%C3%BCbschmannov%C3%A1

http://cs.wikipedia.org/wiki/Politick%C3%A1_korektnost

<http://www.delnickastrana.cz/>

<http://www.etymonline.com/index.php?search=Rom&searchmode=none>

<http://www.gipsy.cz/cz/index.php>

www.google.com

<http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=&clanek=802>

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=181&dotaz=rom>

www.rommuz.cz

www.romove.cz

http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nke

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/>

<http://www.slovník.cz/vyhledavani/>

<http://ucnk.ff.cuni.cz/>

<http://www.ujdeto.cz/lyrics/>

<http://www.velkzvpevnik.cz/>

<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>